

MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI

INFORMATOR

DLA
SĘDZIÓW, PROKURATORÓW
I KURATORÓW SĄDOWYCH
DOTYCZĄCY PRZECIWDZIAŁANIA
PRZEMOCY W RODZINIE

Wydanie 2

Warszawa 2014

Wydawca:

Pracownia C&C Sp. z o.o.

Opracowanie:

Ministerstwo Sprawiedliwości

Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka

Michał Lewoc – sędzia

Naczelnik Wydziału ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie

w Ministerstwie Sprawiedliwości

ISBN 978-83-63915-28-5

Łamanie i druk:

Pracownia C&C

www.pracowniacc.pl

MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI

INFORMATOR

DLA
SĘDZIÓW, PROKURATORÓW
I KURATORÓW SĄDOWYCH
DOTYCZĄCY PRZECIWDZIAŁANIA
PRZEMOCY W RODZINIE

Wydanie 2

Warszawa 2014

Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i prawna w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, zwłaszcza w ostatnich latach, nakłada na organy wymiaru sprawiedliwości, ochrony praworządności oraz na służbach wykonawczych konieczność zdobywania wiedzy i umiejętności w zakresie szybkiej i sprawnej reakcji na to zjawisko.

Akty prawne regulujące tę tematykę, dotyczą działań wielu różnych organów, służb i podmiotów, których zadaniem ustawowym jest reakcja na przemoc w rodzinie, w tym pomoc osobom dotkniętym przemocą oraz oddziaływanie wobec osób stosujących przemoc wobec najbliższych. Częstokroć mają one bezpośrednie znaczenie lub są ściśle powiązane z przepisami, będącymi podstawą działań sądów, prokuratur, czy też kuratorskiej służby sądowej.

Niniejszy Informator ma za zadanie zebranie w jednym miejscu najważniejszych kwestii, mających znaczenie dla pracy sędziów, prokuratorów oraz kuratorów sądowych, dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Stanowi usystematyzowany zbiór informacji oddzielnie dla prokuratora, sędziego oraz kuratora sądowego, pomagających w codziennej pracy w tego rodzaju sprawach, w tym dotyczących najnowszych uregulowań procesowych oraz materialnych w kodeksach karnych, zwłaszcza w zakresie izolacji sprawców i zapewnienia bezpieczeństwa osobom pokrzywdzonym.

Informator zawiera też informacje na temat aktów prawa międzynarodowego, a także orzecznictwa ETPCz oraz aktów prawa krajowego, w tym zestawienie przepisów rangi ustawowej, rozporządzeń, zarządzeń, wytycznych, uchwał i innych dokumentów, odnoszących się do pracy poszczególnych organów. Nadto, opisuje procedurę Niebieskie Karty oraz zawiera informacje na temat placówek bądź podmiotów świadczących pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, wraz z ich wykazami. Wskazuje także na sposoby pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie, a także podpowiada, gdzie można odnaleźć placówki realizujące oddziaływania korekcyjno-edukacyjne.

Dodatkowo na płycie CD zamieszczone zostały materiały, które z uwagi na objętość nie mogły zostać ujęte w Informatorze, w postaci m.in. niezbędnych aktów prawnych, raportów, sprawozdań, baz danych, wykazów, wzorów wniosków i pism procesowych – do samodzielnej edycji, materiały edukacyjne i promocyjne.

Informator wraz z załącznikami w wersji elektronicznej jest do nieodpłatnego pobrania ze strony <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/> informator-dla-sedziow-prokuratorow-i-kuratorow-sadowych-dotyczacy-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie/.

Niniejszy materiał może być kopiowany, powielany, umieszczany na stronach internetowych, przechowywany w systemach wyszukiwania lub przekazywany w dowolnej formie i dowolnymi środkami elektronicznymi, mechanicznymi, za pośrednictwem fotokopiarek czy też w inny sposób dla potrzeb organów oraz służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

ISBN 978-83-63915-28-5

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	7
I. INFORMACJE OGÓLNE	10
1. USTAWA O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY W RODZINIE	10
1) Rys historyczny	10
2) Nowelizacja ustawy z 2010 roku	11
2. KRAJOWY PROGRAM PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE	13
3. UNORMOWANIA MIĘDZYNARODOWE ORAZ ORZECZNICTWO EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA	16
1) Dyrektywa	16
2) Konwencja	20
3) Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka	24
4) Traktowanie przemocy w rodzinie jako sprawę prywatną, brak obowiązku ścigania sprawy z urzędu bądź brak jej kryminalizacji	25
5) Zaniechanie podjęcia wystarczających działań (faktycznych lub prawnych) w celu ochrony osób dotkniętych przemocą w rodzinie	27
6) Zaniechanie działań mających na celu natychmiastowe odizolowanie ofiar przemocy domowej od sprawcy	28
7) Tolerowanie przemocy stosowanej rzekomo jako środka wychowawczego wobec dzieci	30
8) Zaniechania ze strony stosownych służb (brak współpracy z innymi służbami) skutkujące kontynuowaniem złego traktowania członków rodziny sprawcy	31
II. PROCEDURA „NIEBIESKIE KARTY” I JEJ ZNACZENIE DLA POSTĘPOWANIA KARNEGO	34
1. WSTĘP	34
2. ZESPÓŁ INTERDYSCYPLINARNY	34
3. GRUPA ROBOCZA	35
4. WSZCZĘCIE POSTĘPOWANIA	35
1) Obowiązki funkcjonariusza Policji	36
2) Obowiązki pracownika socjalnego	37
3) Obowiązki przedstawiciela gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych	38
4) Obowiązki przedstawiciela ochrony zdrowia	38
5) Obowiązki przedstawiciela oświaty	38
5. ETAP II PROCEDURY	39
1) Spotkanie z osobą dotkniętą przemocą w rodzinie i opracowanie indywidualnego planu pomocy	40
2) Działania w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie	40
6. ZAKOŃCZENIE PROCEDURY „NIEBIESKIE KARTY”	41
7. ZNACZENIE PROCEDURY „NIEBIESKIE KARTY” DO POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO LUB ROZPOZNAWCZEGO	42
III. INFORMATOR DLA PROKURATORA	43
PROKURATOR W SYSTEMIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE	43
POSTĘPOWANIE PRZYGOTOWAWCZE	45
1. WYTYCZNE PROKURATORA GENERALNEGO	46
2. NOWE PODSTAWY ZATRZYMANIA SPRAWCY PRZEMOCY W RODZINIE	47
1) Zatrzymanie prewencyjne – art. 15a ustawy o Policji	48
2) Zatrzymanie na podstawie Kodeksu postępowania karnego	48
3. WSZCZĘCIE POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO	51
1) Wszczęcie postępowania w wyniku zawiadomienia przez zespół interdyscyplinarny	52
2) Wszczęcie postępowania w wyniku zawiadomienia przez pokrzywdzonego	54

3) Wszczęcie postępowania z urzędu65
4. CZYNNOŚCI PROKURATORA W TRAKCIE POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO66
5. NOWE ŚRODKI ZAPOBIEGAWCZE74
1) Dozór Policji z zakazem kontaktowania się z pokrzywdzonym76
2) Dozór Policji z zakazem zbliżania się na określoną odległość77
3) Dozór Policji z nakazem uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych78
4) Dozór Policji w miejsce niezastosowanego tymczasowego aresztowania, pod warunkiem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym79
5) Nakaz opuszczenia przez sprawcę przemocy w rodzinie lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym81
6. AKT OSKARŻENIA I WNIOSKI PROKURATORA DO SĄDU W ZAKRESIE WYMIARU KARY ORAZ ŚRODKÓW KARNYCH LUB OBOWIĄZKÓW PROBACYJNYCH85
7. CZYNNOŚCI PROKURATORA W POSTĘPOWANIU WYKONAWCZYM88
IV. INFORMATOR DLA SĘDZIEGO	91
1. CZYNNOŚCI SĄDU W POSTĘPOWANIU PRZYGOTOWAWCZYM92
1) Przedłużanie stosowania środków zapobiegawczych92
2) Przesłuchanie małoletnich pokrzywdzonych i świadków w trybie 185a i b pkp94
2. ŚRODKI ZAPOBIEGAWCZE NA ETAPIE POSTĘPOWANIA ROZPOZNAWCZEGO100
3. WSTĘPNE ZARZĄDZENIA PRZEWODNICZĄCEGO WYDZIAŁU101
4. POSTĘPOWANIE DOWODOWE103
1) Przesłuchanie osoby pokrzywdzonej103
2) Inne dowody105
5. ORZECZNICTWO SĄDÓW POWSZECHNYCH W ZAKRESIE PRZESTĘPSTW PRZEMOCY W RODZINIE – DANE STATYSTYCZNE107
6. NOWE PODSTAWY DO ORZEKANIA ŚRODKÓW KARNYCH ORAZ OBOWIĄZKÓW PROBACYJNYCH109
1) Środki karne109
2) Środki probacyjne118
7. ODDZIAŁYWANIA KOREKCYJNO-EDUKACYJNE125
1) Istota programu126
2) Cele programu127
3) Adresaci programu128
4) Formy, sposoby i czas prowadzenia programu129
5) Podmioty realizujące i źródła informacji131
6) Efekty realizacji programów133
7) Współpraca z podmiotami samorządowymi134
8) Praktyka orzecznicza w zakresie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych136
8. CZYNNOŚCI SĄDU W POSTĘPOWANIU WYKONAWCZYM139
1) Ustanawianie, rozszerzanie lub zmiana obowiązków probacyjnych w okresie próby139
2) Nowe podstawy do zarządzania wykonania kary pozbawienia wolności140
3) Nowe podstawy do odwołania warunkowego zwolnienia141
4) Nowa procedura wykonawcza z art. 12d ustawy142
5) Pozostałe czynności sądu144
V. INFORMATOR DLA KURATORÓW SĄDOWYCH	146
1. ZMIANY PRAWNE I ORGANIZACYJNE W PRACY KURATORÓW SĄDOWYCH W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE146
2. CZYNNOŚCI KURATORA SĄDOWEGO W RAMACH REALIZACJI PROCEDURY „NIEBIESKIE KARTY”147
1) Udział kuratora sądowego w zespole interdyscyplinarnym148
2) Udział kuratora sądowego w grupie roboczej150
3. PROCEDURY WSPÓŁPRACY SŁUŻBY KURATORSKIEJ ORAZ FUNKCJONARIUSZY POLICJI152
4. CZYNNOŚCI KURATORA SĄDOWEGO W DOZORZE WOBEC OSÓB STOSUJĄCYCH PRZEMOC W RODZINIE156
1) Rozpoczęcie sprawowania dozoru w sprawie dotyczącej przemocy w rodzinie157
2) Praca ze sprawcą przemocy w rodzinie159
3) Praca z pokrzywdzonym przemocą w rodzinie165

4) Dodatkowe obowiązki kuratora w dozorcze nad sprawcą przemocy w rodzinie	167
5) Zakończenie dozoru	168
5. KONTROLA WYKONYWANIA OBOWIĄZKÓW PROBACYJNYCH	169
6. WYKONYWANIE ŚRODKÓW KARNYCH	171
VI. FORMY POMOCY OFEROWANE W RAMACH SYSTEMU PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE ORAZ SYSTEMU POMOCY SPOŁECZNEJ	172
1. SPECJALISTYCZNE OŚRODKI WSPARCIA DLA OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE	172
2. OŚRODKI POMOCY SPOŁECZNEJ	174
3. POWIATOWE CENTRA POMOCY RODZINIE	175
4. OŚRODKI INTERWENCJI KRYZYSOWEJ	175
5. OŚRODKI WSPARCIA W TYM DOMY DLA MATEK Z MAŁOLETNIMI DZIEĆMI I KOBIET W CIĄŻY	175
6. JEDNOSTKI SPECJALISTYCZNEGO PORADNICTWA	177
ZAKOŃCZENIE	179
WYKAZ AKTÓW PRAWNYCH	188
BIBLIOGRAFIA	191
INNE MATERIAŁY, W TYM OPRACOWANIA, RAPORTY, SPRAWOZDANIA, ETC.	193
NOTATKI	194
SPIS TREŚCI PŁYTY CD	195

Przedmowa

Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem społecznym o skomplikowanych uwarunkowaniach psychologicznych, zróżnicowanych przyczynach i złożonych konsekwencjach dla wszystkich członków rodziny. Do działań związanych z wyeliminowaniem tego negatywnego zjawiska konieczna jest interdyscyplinarna wiedza z zakresu m.in. psychologii, socjologii i prawa. Konieczne jest zatem podejmowanie działań przez specjalistów z różnych dziedzin, aby w pełni zdiagnozować i wyeliminować wszystkie przyczyny warunkujące powstanie i utrzymywanie się przemocy wobec osób najbliższych. Doświadczenia ostatnich lat pokazują, że o ile niezwykle istotna jest praca poszczególnych służb lub wyspecjalizowanych organów, dysponujących właściwymi i fachowymi kompetencjami, o tyle elementem niezbędnym, aby działać rzeczywiście skutecznie, jest ścisła współpraca pomiędzy tymi podmiotami.

Niedawno zmienione przepisy, w szczególności dotyczące procedury „Niebieskie Karty” jasno pokazują i wytyczają kierunek dalszych wspólnych działań. Podstawą skutecznej walki ze zjawiskiem przemocy w rodzinie jest zatem interdyscyplinarność i współpraca, wyrażająca się w pracach zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych, w których zaangażowani także są kuratorzy sądowi, a bywają prokuratorzy oraz sędziowie.

Nadmienić przy tym trzeba, że model w/w procedury w sposób prawidłowy unaocznia filozofię przeciwdziałania przemocy w rodzinie, sprowadzającej się do konstatacji, że samo ściganie i karanie osób stosujących przemoc w rodzinie, nie rozwiązuje problemu, że prawo karne nie jest w stanie samo zlikwidować tej patologii, że potrzeba wielu specjalistycznych działań, aby skutecznie walczyć z tym zjawiskiem.

Nie budzi jednakże wątpliwości, że zadaniem Państwa jest w pierwszej kolejności zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom oraz ściganie sprawców popełnianych przestępstw. Zadanie to realizowane jest zarówno przez organy ścigania, ochrony praworządności, jak i przede wszystkim organy wymiaru sprawiedliwości.

W związku ze zmieniającą się świadomością społeczną, uwrażliwieniem na sprawy związane z przemocą w rodzinie, w tym przemocą wobec dzieci, a także z korektą spojrzenia na sposoby zwalczania tego zjawiska, wyrażającą się licznymi zmianami w przepisach w ostatnich kilku latach, warto jest pokusić się o zebranie w jednym miejscu najważniejszych kwestii, związanych ze ściganie, karaniem oraz właściwym oddziaływaniem na sprawców przemocy w rodzinie, a także pomocą osobom dotkniętym przemocą w rodzinie.

Od 2010 roku do porządku prawnego wprowadzono narzędzia prawne umożliwiające m.in.

- zatrzymanie sprawcy przemocy w rodzinie przez Policję;
- zastosowanie nowych środków zapobiegawczych, w tym m.in. nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z osobą najbliższą;
- zastosowanie nowych środków karnych oraz obowiązków probacyjnych, w tym m.in. zakazu zbliżania się na określoną odległość, nakazania opuszczenia lokalu mieszkalnego, nałożenia obowiązku uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych bez uprzedniej zgody sprawcy;
- sprawne i szybkie zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności bądź odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia wobec skazanych, którzy ponownie dopuścili się takiej przemocy w okresie próby;
- możliwość dochodzenia w postępowaniu cywilnym (nieprocesowym) zobowiązania sprawcy przemocy w rodzinie do opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z osobą najbliższą.

Określono i wprowadzono do wykonania nową procedurę „Niebieskie Karty”, mającą na celu zatrzymanie przemocy w poszczególnej rodzinie, a umożliwiającą kuratorom sądowym wzięcie w niej udziału, a prokuratorom i sędziom zasiadanie w zespołach interdyscyplinarnych.

Na podstawie ustawy *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* Prokurator Generalny wydał już kilkakrotnie stosowne wytyczne *dotyczące zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie*.

Opracowano nowy Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, przewidujący m.in. możliwości pozyskiwania informacji przez sędziów i prokuratorów, co do instytucji lub podmiotów niosących pomoc osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie oraz stosujących właściwe oddziaływania na sprawców tych przestępstw.

Nadto, powstające akty prawa międzynarodowego, w zakresie m.in. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a także orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w tym zakresie, zobowiązują nasze Państwo do podjęcia działań mających na celu skuteczną ochronę praw osób dotkniętych przemocą w rodzinie.

Biorąc powyższe pod uwagę, wydaje się istotnym, aby zebrać przynajmniej najistotniejsze zagadnienia i przedstawić je w formie Informatora dla sędziów, prokuratorów oraz kuratorów sądowych, do możliwego wykorzystania podczas wykonywania zadań w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie.

Informator ten zawiera, z racji ograniczonej objętości, omówienie jedynie wybranych zagadnień związanych z postępowaniem karnym, pomijając zagadnienia postępowania cywilnego (np. instytucję z art. 11a ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, dotyczącą możliwości żądania, aby sąd zobowiązał sprawcę do opuszczenia mieszkania) oraz rodzinnego.

Informator, oprócz przedstawienia poszczególnych instytucji, wraz z danymi statystycznymi, zawiera także propozycje brzmienia poszczególnych zarządzeń, postanowień (tj. konkretnych sformułowań części orzeczeń), dotyczących np. środków karnych albo probacyjnych, wniosków kuratorów do sądu – do ewentualnego wykorzystania.

Na płycie CD dołączonej do Informatora zamieszczono dodatkowe materiały w postaci: aktualnych aktów prawnych, wzorów postanowień, wniosków, użytecznych baz danych i wielu innych dokumentów, przydatnych w pracy nad sprawami związanymi z przemocą w rodzinie.

Informator został podzielony na kilka części, w tym osobno dla prokuratora, dla sędziego oraz dla kuratora sądowego. Dodatkowo Informator zawiera omówienie niektórych aktów prawa międzynarodowego, orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, procedury „Niebieskie Karty”, a także przedstawienie podmiotów i placówek samorządowych, realizujących zadania z zakresu pomocy społecznej, w tym świadczących pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie.

Każda część Informatora oznaczona jest innym kolorem, aby ułatwić odszukiwanie treści.

Pozostałe materiały, w tym poprzednie publikacje, takie jak „Informator dla osoby dotkniętej przemocą w rodzinie”, „Karta Praw Osoby Dotkniętej Przemocą w Rodzinie”, „Karta Informacyjna dla Sprawcy Przemocy w Rodzinie”, aktualne bazy danych, etc. dostępne są na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/>.

I. Informacje ogólne

1. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie

1) Rys historyczny

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz. 1493, z późn. zm.)¹ zwana dalej: „ustawą”, wprowadziła wiele nowatorskich rozwiązań w zakresie pomocy, a w szczególności ochrony osób dotkniętych przemocą w rodzinie².

Ustawa po raz pierwszy wprowadziła do obrotu prawnego definicję przemocy w rodzinie, która nawiązywała do wypracowanej w orzecznictwie Sądu Najwyższego definicji znęcania się nad osobami najbliższymi³. I tak, zgodnie z art. 2 pkt 2, ilekroć w ustawie mowa jest o:

przemocy w rodzinie – należy przez to rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w pkt 1, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, netykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

We wspomnianym w definicji pkt 1 ustawa definiuje pojęcie:

członka rodziny – przez co należy rozumieć osobę najbliższą w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku – *Kodeks karny* (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.), zwanym dalej „kk”, a także inną osobę wspólnie zamieszkującą lub gospodarującą.

W przepisach zmieniających ustawa zawarła m.in. zmiany w niektórych przepisach części ogólnej Kodeksu karnego, co miało znaczenie dla organów wymia-

¹ Wszystkie podawane w tekście akty prawne, dotyczące przeciwdziałania przemocy w rodzinie, dostępne są na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (zwanej dalej: „stroną internetową MS”): <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/akty-prawne-i-inne-dokumenty-/>, a także (za wyjątkiem ustaw kodeksowych) zostały zamieszczone na płycie CD w wersji na dzień 1 sierpnia 2014 roku – zob. załącznik nr 1.

² Przedmiotowa ustawa, stanowiąc o osobie pokrzywdzonej przemocą w rodzinie, posługuje się określeniem: „osoba dotknięta przemocą w rodzinie”. W dalszej części Informatora będzie stosowana forma przyjęta przez Kodeks postępowania karnego, tj. „osoba pokrzywdzona” lub po prostu „pokrzywdzony”.

³ Zob. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 1976 roku (VI KZP 13/75; OSNKW 1976, nr 7-8, poz. 86).

ru sprawiedliwości, w zakresie doboru narzędzi właściwych do zastosowania w przypadkach spraw dotyczących przemocy w rodzinie.

Należy wskazać tu na możliwości zastosowania wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie⁴ nowych obowiązków probacyjnych, w tym w szczególności uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych, powstrzymywania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób bądź też obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym. W samej ustawie wprowadzono zaś możliwość zastosowania nowego środka zapobiegawczego w postaci tzw. warunkowego dozoru policji, w miejsce niezastosowanego tymczasowego aresztowania, pod warunkiem opuszczenia przez sprawcę lokalu mieszkalnego.

Ustawa wprowadziła także formy i sposoby pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, o których mowa będzie w dalszych częściach Informatora.

Przepisy ustawy dały podstawę do opracowania i wdrożenia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2006-2016, który m.in. przewidywał określone działania dla organów wymiaru sprawiedliwości.

2) Nowelizacja ustawy z 2010 roku

Pomimo zmian jakie wprowadzono w/w aktem prawnym, wejście w życie ustawy, a także jej kilkuletnie funkcjonowanie, nie wytworzyły oczekiwanego tempa zmian w ograniczeniu zjawiska przemocy w rodzinie.

Uznano, że należy wyposażyć ustawę w odpowiednie narzędzia pozwalające skuteczniej pomagać i chronić osoby dotknięte przemocą w rodzinie od sprawców tego rodzaju czynów, poprzez ich sprawną izolację lub odpowiednie oddziaływanie.

Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 roku *o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. Nr 125, poz. 842) wprowadziła wiele nowych rozwiązań w zakresie pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, które z uwagi na charakter niniejszego Informatora, jedynie w części zostaną przedstawione w kolejnych rozdziałach.

Przede wszystkim zaś, w przepisach zmieniających inne ustawy, wprowadziła nowe instytucje zarówno w Kodeksie karnym, w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 roku – *Kodeks postępowania karnego* (Dz. U. Nr 89, poz. 555, z późn.

⁴ Ustawa, określając sprawcę przemocy w rodzinie, posługuje się określeniem: „osoba stosująca przemoc w rodzinie”. W dalszej części Informatora będzie stosowana forma „sprawca” lub też „oskarżony” bądź „skazany” w zależności od fazy postępowania.

zm.), zwanym dalej „kpk”, jak i w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 roku – *Kodeks karny wykonawczy* (Dz. U. Nr 90, poz. 557, z późn. zm.), zwanym dalej „kkw”.

W kolejnych rozdziałach zmiany te będą kolejno przedstawiane, według etapów postępowania karnego, a także wykonawczego. W tym miejscu należy jedynie wspomnieć, że zmiany te dotyczą wprowadzenia:

- nowych podstaw zatrzymania sprawcy przez Policję;
- nowych środków zapobiegawczych;
- nowych środków karnych i probacyjnych;
- możliwości orzekania obowiązku uczestnictwa sprawcy w programach korekcyjno-edukacyjnych bez jego zgody;
- nowych podstaw do zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności oraz odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia;
- nowej, „szybkiej” procedury wykonawczej.

Dodać także należy, że nowela wprowadziła także nową procedurę „*Niebieskie Karty*”, której realizacja uległa przyspieszeniu po wydaniu przez Radę Ministrów rozporządzenia z dnia 13 września 2011 roku w sprawie procedury „*Niebieskie Karty*” oraz wzorów formularzy „*Niebieska Karta*” (Dz.U. Nr 209, poz. 1245), a także nałożyła na Prokuratora Generalnego obowiązek wydawania co najmniej raz na dwa lata wytycznych dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Ustawa wprowadziła także zmiany w innych ustawach kodeksowych i tak:

- w art. 96a Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (zwanym dalej: „kro”) osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym pieczę nad małoletnim zakazała stosowania kar cielesnych;
- w Kodeksie postępowania cywilnego wprowadziła zasady działania sądu w razie wydania decyzji o odebraniu dziecka w trybie art. 12a ustawy;
- w art. zaś 11a ustawa wprowadziła możliwość ubiegania się w sądzie cywilnym w trybie nieprocesowym o zobowiązanie sprawcy przemocy w rodzinie do opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z osobą najbliższą.

2. Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie

Jak już wspomniano powyżej, ustawa zobowiązała Radę Ministrów do opracowania i przyjęcia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (zwanego dalej Krajowym Programem), którego celem jest stworzenie warunków skutecznego przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Zgodnie z art. 10 ustawy, Krajowy Program ma określać szczegółowe działania w zakresie:

- 1) zapewnienia ochrony i udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie;
- 2) oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie;
- 3) podnoszenia świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy w rodzinie oraz promowania metod wychowawczych bez użycia przemocy;
- 4) upowszechniania informacji o możliwościach i formach udzielania pomocy zarówno osobom dotkniętym przemocą, jak i stosującym przemoc w rodzinie.

W 2006 roku uchwałą Rady Ministrów powołano do życia Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2006-2016, zawierający przewidywane działania dla poszczególnych resortów.

Resort sprawiedliwości oraz wchodzące w jego skład jednostki organizacyjne zostały przewidziane do realizacji zadań we wszystkich podstawowych nurtach przewidzianych w Krajowym Programie tj. w:

- 1) działaniach uprzedzających;
- 2) działaniach interwencyjnych;
- 3) działaniach wspierających;
- 4) działaniach korekcyjno-edukacyjnych.

Do podstawowych zadań resortu przewidzianych Programem należało:

- 1) w zakresie **Działań uprzedzających** (Strategii edukacyjnych):
 - opracowanie oraz realizacja procedur ochrony prawnej i wsparcia psychologicznego dla świadków przemocy w rodzinie i ofiar przemocy w rodzinie;

- przygotowanie pakietów szkoleniowych w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie i przeprowadzenie szkoleń pracowników wymiaru sprawiedliwości;
- 2) w zakresie **Działań interwencyjnych** (Strategii interwencyjnych):
- izolowanie sprawców od ofiar na podstawie odrębnych przepisów (realizują sądy w ramach swoich ustawowych uprawnień);
- 3) w zakresie **Działań wspierających** (Strategie terapeutyczne): wzmocnienie ochrony ofiar przemocy w rodzinie przez:
- realizację programów ochrony ofiar przemocy z udziałem Policji, prokuratury i kuratorów sądowych (wykonują sądy powszechne w ramach swoich ustawowych uprawnień);
 - zabezpieczenie odpowiednich warunków przesłuchań dzieci (przyjazne pokoje przesłuchań) oraz, w miarę możliwości, dorosłych – ofiar przemocy w rodzinie (realizują sądy oraz prokuratury);
- 4) w zakresie **Działań korekcyjno-edukacyjnych** skierowanych do sprawców przemocy w rodzinie:
- uczestnictwo sprawców przemocy w rodzinie w programach korekcyjno-edukacyjnych (realizują sądy w ramach swoich ustawowych uprawnień).

Każdego roku Ministerstwo Sprawiedliwości sporządzało sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu, przesyłając je Ministrowi Pracy i Polityki Społecznej, będącemu Krajowym Koordynatorem Realizacji Krajowego Programu, w celu opracowania zbiorczego sprawozdania i przedłożenia go przez Radę Ministrów Sejmowi i Senatowi Rzeczypospolitej Polskiej⁵.

W dniu 29 kwietnia 2014 roku Rada Ministrów podjęła uchwałę nr 76 w sprawie ustanowienia **Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020**⁶ (M.P. 2014 poz. 445), który przewiduje cztery podstawowe obszary:

I. Profilaktyka:

obszar kierowany do ogółu społeczeństwa, w tym do osób i rodzin zagrożonych przemocą w rodzinie.

⁵ Sprawozdania z lat 2007-2013 – dostępne są na stronie internetowej MS: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/krajowy-program-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie/>.

⁶ Tekst nowego Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 znajduje się na stronie internetowej MS: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/krajowy-program-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie/>, a także na płycie CD – załącznik nr 2.

II. Ochrona i pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie:

obszar kierowany do osób dotkniętych przemocą w rodzinie (w tym do: kobiet, mężczyzn, dzieci, współmałżonków lub partnerów w związkach nieformalnych, osób starszych, osób niepełnosprawnych lub osób nie-samodzielnych).

III. Oddziaływanie na osoby stosujące przemoc w rodzinie:

obszar kierowany do osób stosujących przemoc w rodzinie, jak również do właściwych służb lub podmiotów zajmujących się oddziaływaniem na osoby stosujące przemoc.

IV. Podnoszenie kompetencji służb i przedstawicieli podmiotów realizujących działania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie:

obszar kierowany do przedstawicieli instytucji i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Resort sprawiedliwości będzie zaangażowany głównie w realizację III Obszaru, tj. oddziaływanie na osoby stosujące przemoc w rodzinie, poprzez monitoring: działań prokuratury, orzecznictwa sądów powszechnych oraz działań kuratorskiej służby sądowej i funkcjonariuszy służby więziennej wobec osób oskarżonych i skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie.

Na uwagę zasługuje fakt, że zarówno prokuratorzy, jak i sędziowie każdego roku będą informowani o aktualnych wykazach podmiotów świadczących pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, jak i o podmiotach realizujących programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców tego typu przestępstw.

Każdego roku starosta powiatowy będzie opracowywał, a następnie przesyłał właściwemu prezesowi sądu rejonowego, prokuratorowi rejonowemu oraz komendantowi powiatowemu/miejskiemu Policji informatory zawierające dane teleadresowe podmiotów oraz organizacji pozarządowych, a także zakres realizowanych przez nie oddziaływań w szczególności korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.

Prezes sądu, prokurator rejonowy oraz komendant KPP/KMP będą mieli obowiązek rozpowszechnić w/w informatory wszystkim sędziom, prokuratorom oraz funkcjonariuszom Policji – do wiadomości.

Informacje dotyczące ośrodków pomocowych dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie (bazy teleadresowe) będą zaś przesyłane przez wojewodę prezesowi sądu apelacyjnego, prokuratorowi apelacyjnemu, komendantowi wojewódzkiemu Policji, do dnia 15 lipca każdego kolejnego roku.

Podobnie jak powyżej, prezes sądu apelacyjnego, prokurator apelacyjny oraz komendant wojewódzki Policji będą mieli obowiązek rozpowszechnić w/w bazy teled adresowe w podległych im pionach organizacyjnych.

Nowy Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 wszedł w życie w dniu 10 czerwca 2014 roku.

3. Unormowania międzynarodowe oraz orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Problematykę przeciwdziałania przemocy w rodzinie (określane terminem: *domestic violence*) regulują nie tylko przepisy wewnętrzne (ustawy, rozporządzenia, etc.) ale także akty prawa międzynarodowego, sygnowane przez różne organizacje międzynarodowe.

W chwili obecnej najistotniejsze i najdalej idące są dwa podstawowe akty prawne, tj.

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 roku *ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady z 2001/220/WSiSW* (Dz.U. UE L 315/57)⁷;
- Konwencja Rady Europy z dnia 11 maja 2011 roku *w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej* (CETS No. 201)⁸.

1) Dyrektywa

Dyrektywa Unii Europejskiej 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 roku jest aktem prawnym, który zobowiązuje kraje członkowskie do wprowadzenia w życie przepisów niezbędnych do jej wykonania w terminie do dnia 16 listopada 2015 roku. Po tym czasie, w razie braku odpowiednich działań implementacyjnych, będzie miała skutek bezpośredni, tj. osoba pokrzywdzona przestępstwem będzie mogła powoływać się na jej rozwiązania i wywodzić skuteczne roszczenia w zakresie np. ochrony przed sprawcą. Z powyższych

⁷ Pełen tekst Dyrektywy w języku polskim i angielskim znajduje się na stronie internetowej MS: [http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/akty-prawne-i-inne-dokumenty-/,](http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/akty-prawne-i-inne-dokumenty-/) a także na płycie CD – załącznik nr 3.

⁸ Pełen tekst Konwencji w języku polskim i angielskim znajduje się na stronie internetowej MS: [http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/akty-prawne-i-inne-dokumenty-/,](http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/akty-prawne-i-inne-dokumenty-/) a także na płycie CD – załącznik nr 4.

przyczyn ten akt prawny jest najistotniejszy dla organów postępowania oraz wymiaru sprawiedliwości.

a. Zakres podmiotowy Dyrektywy

Dyrektywa odnosi się do uprawnień ofiar wszystkich przestępstw (nie tylko przestępstw związanych z przemocą w rodzinie). Chodzi o osoby fizyczne, które doznały szkody, w tym krzywdy fizycznej, psychicznej, moralnej lub emocjonalnej lub straty majątkowej, bezpośrednio spowodowanej przestępstwem. Definicja „ofiary” obejmuje także członków rodziny osoby, której śmierć była bezpośrednim skutkiem przestępstwa, jeżeli doznali oni szkody w wyniku śmierci tej osoby.

b. Zakres przedmiotowy (poszczególne prawa osób pokrzywdzonych)

Celem Dyrektywy jest zapewnienie, aby ofiary przestępstwa otrzymały odpowiednie informacje, wsparcie i ochronę oraz by mogły uczestniczyć w postępowaniu karnym.

Dyrektywa stawia wymóg państwom członkowskim, aby ofiary były uznawane i by traktowano je z szacunkiem, w sposób taktowny, zindywidualizowany, profesjonalny oraz niedyskryminacyjny we wszelkich kontaktach ze służbami wsparcia ofiar lub służbami świadczącymi usługi w zakresie sprawiedliwości naprawczej, lub właściwymi organami działającymi w ramach postępowania karnego.

Dyrektywa przewiduje podstawowe prawa ofiar przestępstw w trzech głównych obszarach:

- **udzielania informacji i wsparcia;**
- **udziału w postępowaniu karnym;**
- **ochrony ofiar oraz uznania ofiar o szczególnych potrzebach w zakresie ochrony.**

W obszarze: **udzielania informacji i wsparcia**, Dyrektywa przewiduje następujące prawa:

- prawo do rozumienia i bycia rozumianym;
- prawo do otrzymywania informacji od momentu pierwszego kontaktu z właściwym organem;
- prawa ofiar w chwili składania zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa;
- prawo do otrzymania informacji o sprawie;

- prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego;
- prawo do korzystania z usług służb udzielających wsparcia ofiarom;
- wsparcia ze strony służb udzielających wsparcia ofiarom.

W obszarze: **udziału w postępowaniu karnym**, Dyrektywa przewiduje następujące prawa:

- prawo do bycia wysłuchanym;
- prawa w przypadku decyzji o odmowie ścigania;
- prawo do gwarancji w ramach usług w zakresie sprawiedliwości naprawczej;
- prawo do pomocy prawnej;
- prawo do zwrotu kosztów;
- prawo do zwrotu mienia;
- prawo do decyzji w sprawie odszkodowania od sprawcy w toku postępowania karnego;
- prawa ofiar mających miejsce zamieszkania w innym państwie członkowskim.

W obszarze: **ochrony ofiar oraz uznania ofiar o szczególnych potrzebach w zakresie ochrony**, Dyrektywa przewiduje następujące prawa:

- prawo do ochrony, m.in. przed wtórną i ponowną wiktyimizacją oraz zastraszaniem oraz odwetem, a w razie konieczności zapewnienie procedur fizycznej ochrony ofiar i członków rodzin (art. 18);
- prawo ofiary do unikania kontaktu ze sprawcą w pomieszczeniach, gdzie prowadzone jest postępowanie karne (w nowych pomieszczeniach sądowych zapewnienie osobnych poczekalni dla ofiar) (art. 19);
- prawo do ochrony ofiar w trakcie postępowania przygotowawczego w postaci: przesłuchiwanie ich bez nieuzasadnionej zwłoki po złożeniu zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa, ograniczenia liczby przesłuchań do niezbędnych przypadków, umożliwienie towarzyszenia pokrzywdzonemu jego przedstawiciela prawnego lub wybranej osoby, ograniczenia do niezbędnego minimum badań lekarskich (art. 20);
- prawo do ochrony prywatności, w tym ochrony cech osobowych, wizerunku pokrzywdzonego lub członków jego rodziny oraz zapobieganie publicznemu rozpowszechnieniu wszelkich informacji mogących zidentyfikować dziecko będące pokrzywdzonym (art. 21);
- określenie indywidualnej oceny służącej ustaleniu szczególnych potrzeb ofiar w zakresie ochrony (art. 22);

- prawo do ochrony ofiar o szczególnych potrzebach w zakresie ochrony podczas postępowania karnego (art. 23);
- prawo do ochrony dzieci będących ofiarami podczas postępowania karnego, w tym poprzez: audiowizualnego utrwalania przesłuchania dziecka, z możliwością wykorzystania nagrania jako dowód w sprawie, zapewnienie przedstawiciela, gdy rodzice są w konflikcie interesów, zapewnienie doradztwa prawnego dziecku (art. 24).

W tym miejscu, z uwagi na obszerność odsyłając do lektury tekstu Dyrektywy, należy jedynie podkreślić, że w art. 22, jako pokrzywdzonych o szczególnych potrzebach w zakresie ochrony, wymienia się m.in. osoby dotknięte przemocą w bliskich związkach, a także ofiary, których szczególne narażenie jest skutkiem związku ze sprawcą lub zależności od niego.

W szczególności chodzi o dodatkowe zagwarantowanie w trakcie postępowania środków służących ochronie ofiar i członków ich rodzin, w postaci m.in. właściwego przesłuchania, w tym:

- w zaprojektowanych lub przystosowanych do tego pomieszczeniach;
- przez lub z udziałem specjalistów, odpowiednio przeszkolonych do tego celu;
- przez te same osoby;
- wobec osoby pokrzywdzonej przemocą seksualną, przemocą na tle płciowym, przemocą w bliskich związkach (przemoc w rodzinie) – przez osoby tej samej płci, za wyjątkiem prokuratora i sędziego, jeżeli takie jest życzenie pokrzywdzonego (art. 23).

Podczas postępowania sądowego ofiarom o szczególnych potrzebach w zakresie ochrony udostępnia się:

- środki zapewniające unikanie kontaktu wzrokowego między ofiarami a sprawcami, również w trakcie składania zeznań, dzięki zastosowaniu odpowiednich środków, w tym technologii komunikacyjnych;
- środki służące temu, by ofiara mogła zostać przesłuchana pod jej nieobecność na sali sądowej, w szczególności dzięki wykorzystaniu odpowiednich technologii komunikacyjnych;
- środki pozwalające uniknąć zbędnych pytań dotyczących życia prywatnego ofiary, niezwiązanych z przestępstwem;
- środki umożliwiające przeprowadzenie przesłuchania bez obecności publiczności.

Wydaje się, że większość środków przewidzianych Dyrektywą jest uwzględnianych w mniejszym lub większym stopniu przez Kodeks postępowania karnego,

jednakże konieczna będzie szczegółowa analiza poszczególnych rozwiązań, a w razie potrzeby dostosowanie obecnych regulacji proceduralnych do postanowień Dyrektywy.

Dyrektywa przewiduje konieczność gromadzenia danych statystycznych i sprawozdawczość co trzy lata, poczynając od 16 listopada 2017 roku.

2) Konwencja

Konwencja Rady Europy z dnia 11 maja 2011 roku jest umową międzynarodową wielostronną i do jej obowiązywania w krajowym porządku prawnym wymagana jest ratyfikacja. W chwili obecnej Konwencja sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej jest przez nasz kraj podpisana (18 grudnia 2012 roku), jednakże nie została dotychczas ratyfikowana.

W dniu 29 kwietnia 2014 roku Rada Ministrów podjęła uchwałę nr 61/2014 w sprawie przedłożenia Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzonej w Stambule dnia 11 maja 2011 roku do ratyfikacji. Wykonanie Konwencji, zgodnie z § 2 uchwały powierzono Ministrowi Sprawiedliwości, Ministrowi Pracy i Polityki Społecznej oraz Pełnomocnikowi Rządu do spraw Równego Traktowania.

a. Zakres podmiotowy Konwencji

Konwencja poświęcona jest w szczególności ochronie kobiet, a także wszystkim ofiarom przemocy domowej.

b. Zakres przedmiotowy

Konwencja ma zastosowanie do wszelkich form przemocy wobec kobiet, w tym przemocy domowej, a także zachęca do jej stosowania do wszystkich ofiar przemocy domowej.

Celem Konwencji jest:

- ochrona kobiet przed wszelkimi formami przemocy oraz zapobieganie, ściganie i eliminację przemocy wobec kobiet i przemocy domowej;
- przyczynienie się do eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet oraz wspieranie rzeczywistego równouprawnienia kobiet i mężczyzn, w tym poprzez wzmocnienie pozycji kobiet;

- stworzenie szeroko zakrojonego planu ramowego, polityk i działań na rzecz ochrony i wsparcia wszystkich ofiar przemocy wobec kobiet i przemocy domowej;
- zacieśnianie międzynarodowej współpracy mającej na celu likwidację przemocy wobec kobiet i przemocy domowej;
- zapewnienie wsparcia i pomocy organizacjom i instytucjom władzy wykonawczej w skutecznej współpracy na rzecz wypracowania zintegrowanego podejścia do likwidacji przemocy wobec kobiet i przemocy domowej.

Konwencja wymienia i opisuje w swoich rozdziałach poszczególne obszary, w tym m.in.:

- zintegrowane strategie polityczne i gromadzenie danych;
- profilaktyka;
- ochrona i wsparcie;
- prawo materialne;
- wykrywanie, ściganie, procedury prawne i środki ochronne.

Z uwagi na obszerność i wielowątkowość zakresu przedmiotowego Konwencji, poniżej wskazane zostaną jedynie te, mające znaczenie dla funkcjonowania organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości.

W obszarze **Zintegrowane strategie polityczne i gromadzenie danych**, na uwagę zasługuje konieczność gromadzenia i analizy danych, w tym gromadzenia istotnych segregowanych danych statystycznych dotyczących przypadków wszelkich form przemocy objętych zakresem Konwencji w regularnych odstępach czasu.

W obszarze **Profilaktyka**, na uwagę zasługuje konieczność podejmowania działań niezbędnych do utworzenia lub wsparcia programów mających na celu nauczenie sprawców przemocy domowej zachowań w relacjach międzyludzkich bez użycia przemocy. Są to programy zapobiegające dalszym aktom przemocy oraz wpływające na zmianę agresywnych wzorców zachowań. W ustawodawstwie polskim, w szczególności w art. 72 § 1 pkt 6a kk jest mowa o obowiązku probacyjnym uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych. Programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie są prowadzone na terenie całego kraju⁹.

⁹ Zob. Rozdz. IV.7.

W obszarze **Ochrona i wsparcie** wskazano m.in. na konieczność zapewnienia właściwej informacji w zakresie pomocy, wsparcia ogólnego i specjalistycznego, schronisk, całonocnego telefonu zaufania oraz zachęcanie świadków aktów przemocy do zgłaszania tego faktu do odpowiednich władz.

W obszarze **Prawo materialne** wskazano na konieczność podjęcia działań w celu zagwarantowania dostępności środków cywilnoprawnych wobec sprawcy, odszkodowań od Skarbu Państwa, o ile szkoda nie została pokryta ze strony sprawcy (rodzaj kompensaty państwowej), ścigania i objęcia odpowiedzialnością karną m.in. przemocy psychicznej, nękania (stalking), przemocy fizycznej, seksualnej, w tym gwałtu, molestowania seksualnego, w tym współdziałania, podlegania i usiłowania popełnienia tychże czynów, zakazu stosowania obowiązkowych alternatywnych procesów rozstrzygania sporów (np. mediacja).

W obszarze **Wykrywanie, ściganie, procedury prawne i środki ochronne** nakazano podjąć odpowiednie środki, aby:

- na przemoc reagować szybko i odpowiednio, wraz z zaoferowaniem stosownej i niezwłocznej ochrony;
- przeprowadzać analizę ryzyka wystąpienia aktów przemocy, a w razie potrzeby zapewnić skoordynowane środki bezpieczeństwa i wsparcia;
- w sytuacji bezpośredniego zagrożenia (dla zapewnienia bezpieczeństwa ofiar) zastosować nakaz:
 - opuszczenia miejsca zamieszkania ofiary lub osoby narażonej przez sprawcę przemocy domowej na odpowiedni okres czasu oraz;
 - zakazu nachodzenia ofiary lub osoby zagrożonej w jej miejscu zamieszkania lub;
 - kontaktowania się z ofiarą lub osobą zagrożoną przez sprawcę.
- zakazy zbliżania lub nakazy ochrony, o których mowa powyżej były:
 - dostępne na potrzeby bezpośredniej ochrony oraz bez nienależnych obciążeń finansowych lub administracyjnych nakładanych na ofiarę;
 - wystawiane na określony czas lub do czasu ich zmiany lub też zniesienia;
 - jeśli zachodzi taka konieczność, wystawiane bez wysłuchania strony przeciwnej i ze skutkiem natychmiastowym;
 - dostępne niezależnie od lub w uzupełnieniu do innych postępowań prawnych;
 - możliwe do wprowadzenia w kolejnych postępowaniach prawnych;

- naruszenie w/w zakazów lub nakazów podlegało skutecznym, proporcjonalnym i zniechęcającym do ponownego popełnienia czynu sankcjom karnym lub innym sankcjom prawnym;
- ścigania czynów, o których wspomniano powyżej, w tym zgwałcenia, z urzędu;
- ochronę ofiar na wszystkich etapach postępowania, w tym sądowego, a w szczególności poprzez m.in.:
 - zapewnienie im bezpieczeństwa, jak również ich rodzinom i świadkom, chroniąc ich przed zastraszaniem, odwetem lub powtarzającą się wiktymizacją;
 - zagwarantowanie, że ofiary zostaną poinformowane, przynajmniej w przypadkach, w których ofiary i rodzina mogą być zagrożone, jeśli sprawca ucieknie, zostanie tymczasowo zwolniony lub wyjdzie na wolność;
 - informowanie ofiar, w przypadkach przewidzianych przez prawo krajowe, o ich prawach oraz dostępnych świadczeniach, przetwarzaniu ich skargi, opłatach, ogólnym postępie dochodzenia lub postępowania oraz ich roli w takich czynnościach, jak również o tym, jak zakończyły się dotyczące ich sprawy;
 - umożliwianie ofiarom skorzystanie z prawa do bycia wysłuchanym, przedstawienia dowodów oraz wyrażania swoich poglądów i potrzeb, bezpośrednio lub poprzez przedstawiciela, oraz prawa do tego, aby takie ich dowody lub wypowiedzi zostały wzięte pod uwagę;
 - zapewnienie ofiarom odpowiedniego wsparcia, tak aby ich prawa i interesy były w sposób należyty prezentowane i brane pod uwagę;
 - zapewnienie unikania, jeśli tylko jest to możliwe, kontaktu ofiar ze sprawcami w sądzie i w siedzibach organów ścigania;
 - umożliwienie ofiarom składanie zeznań, zgodnie z przepisami prawa krajowego, w sali sądowej w trybie zaocznym lub też przynajmniej w nieobecności domniemanego sprawcy, w szczególności poprzez wykorzystanie odpowiednich technologii komunikacyjnych, jeśli istnieje taka możliwość.

Powyższe wyszczególnienie w znacznej mierze pokrywa się z postanowieniami Dyrektywy, co uwidacznia wyraźny trend w zakresie poszerzania ochrony ofiar przestępstw, w tym zwłaszcza ofiar przemocy w rodzinie oraz zagwarantowania im większych uprawnień w trakcie postępowania karnego.

3) Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Europejski Trybunał Praw Człowieka został powołany do życia w 1959 roku na podstawie zapisów Konwencji Rady Europy o *Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* sporządzonej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 roku (weszła w życie 8 września 1953 roku). Polska ratyfikowała Konwencję w dniu 19 stycznia 1993 roku jako jedno z 47 Państw – Członków Rady Europy.

Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu, zwany dalej „ETPCz” jest w chwili obecnej jedynym sądem międzynarodowym, do którego dostęp ma każdy pokrzywdzony po spełnieniu określonych warunków przewidzianych przepisami Konwencji.

Prawo do skargi stanowi najważniejszy element tego systemu i umożliwia zarówno osobom indywidualnym, grupom osób i organizacjom międzynarodowym (tzw. skargi indywidualne), jak i Państwom – Stronom Konwencji (tzw. skargi międzypaństwowe) dochodzenie swoich praw i wolności zagwarantowanych w Konwencji. Trybunał rozpoznając konkretne zarzuty stawiane państwu przez pokrzywdzonych tworzy jednocześnie wspólne zasady i standardy w sferze praw człowieka, które Państwa – Strony zobowiązane są zapewnić jednostce w każdych warunkach.

Orzecznictwo ETPCz w zakresie przemocy w rodzinie¹⁰

Problematyka przemocy w rodzinie przejawia się w orzecznictwie ETPCz przede wszystkim w kontekście zaniechań państw w zakresie jego obowiązków związanych m.in. z ochroną życia lub zdrowia obywateli, w tym także ze strony osób najbliższych.

Postanowienia Europejskiej Konwencji o *Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, najczęściej analizowane przez ETPCz w kontekście przemocy w rodzinie, w szczególności te zawarte w art. 2 (prawo do życia), art. 3 (zakaz tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania) oraz art. 8 (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego), zawierają w sobie tzw. pozytywne obowiązki państwa, których niedopełnienie może być podstawą stwierdzenia naruszenia przepisów Konwencji.

¹⁰ Szczegóły na stronie internetowej MS: http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/akty-prawne-i-inne-dokumenty-/in_fine, a także na stronie: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets/polish> w pliku „Przemoc wobec kobiet”. Poszczególnych orzeczeń można także wyszukiwać na internetowej stronie Trybunału: http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/se_arch.aspx#, wpisując np. nazwisko lub numer skargi.

W jednym z wyroków¹¹ ETPCz stwierdził, że: „Mimo, iż podstawowym przedmiotem art. 8 Konwencji jest ochrona jednostki przed arbitralnym działaniem ze strony organów władzy państwowej, **mogą dodatkowo istnieć obowiązki pozytywne** wpisane w skuteczne „poszanowanie” życia prywatnego i rodzinnego, a obowiązki te mogą obejmować przyjmowanie środków dotyczących sfery relacji jednostek pomiędzy nimi samymi.

Jeżeli chodzi o poszanowanie życia prywatnego, [...] pojęcie życia prywatnego obejmuje psychiczną i fizyczną nienaruszalność osoby. **Na podstawie art. 8 Państwa mają obowiązek chronienia fizycznej i psychicznej nienaruszalności jednostki przed zagrożeniami ze strony innych osób.** W tym celu winne one utrzymywać i stosować w praktyce odpowiednie ramy prawne zapewniające ochronę przed aktami przemocy ze strony osób fizycznych. Zdaniem Trybunału, **względy te znajdują również zastosowanie w sytuacjach, które dotyczą prawa jednostki do korzystania ze swego mieszkania bez zakłóceń wynikających z aktów przemocy.**”

Niedopełnienie przez państwo obowiązków o charakterze pozytywnym może dotyczyć różnych sfer aktywności władzy publicznej, tak na jej szczeblu lokalnym, jak i centralnym. W zakresie przemocy w rodzinie, wśród podstaw odpowiedzialności związanych z brakiem działania państwa w określonym kierunku, wymienić można kilka przykładów, wskazanych w poszczególnych orzeczeniach.

4) Traktowanie przemocy w rodzinie jako sprawę prywatną, brak obowiązku ścigania sprawy z urzędu bądź brak jej kryminalizacji

Opuz przeciwko Turcji

Skarga nr 33401/02, wyrok z dnia 9 czerwca 2001 roku.

Skarżąca oraz jej matka przez długie lata były ofiarami licznych napaści oraz groźb ze strony męża skarżącej, w kilku przypadkach doznały nawet poważnych obrażeń ciała. Mąż skarżącej zasadniczo nie odczuł negatywnych następstw prawnokarnych swoich zachowań: obie kobiety wycofywały bowiem skutecznie złożone przez siebie skargi pomimo tego, iż wskazywały, że czynią tak będąc zmuszone do tego groźbami. Skarżąca, na skutek jednego ze zdarzeń, odniosła nawet kilka ran kłutych, za co jej mąż został ukarany jedynie niewielką grzywną płatną w ratach. Obie kobiety wielokrotnie wskazywały

¹¹ Zob. sprawę Kalucza przeciwko Węgrom (Wyrok z dnia 24 kwietnia 2012 r. 57693/10), tłumaczenie części orzeczenia na język polski, zob. LEX 1148017.

na zagrożenie ich życia, pomimo tego mąż skarżącej był jedynie przesłuchiwany przez organy ścigania, a następnie zwalniany. Gdy obie kobiety próbowały wyprowadzić się z domu mąż skarżącej zastrzelił teściową twierdząc, że uczynił tak w związku z grożącą mu utratą honoru. Mężczyzna został uznany za winnego zabójstwa, ale został zwolniony na czas postępowania międzyinstancyjnego. Skarżąca stwierdziła, że mąż w tym czasie nadal jej groził.

Trybunał, przy takim stanie faktycznym, **stwierdził naruszenie** przez Turcję **dwóch postanowień Konwencji: art. 2** (prawo do życia), **w zakresie pozbawienia przez męża skarżącej życia swojej teściowej oraz art. 3** (zakaz tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania) **co do nie wywiązania się przez państwo z obowiązku zapewnienia skarżącej stosownej ochrony przed atakami ze strony męża**. Turcja nie wprowadziła bowiem do swojego systemu prawnego regulacji karnych dotyczących karania sprawców przemocy domowej, jak również instrumentów mających na celu ochronę ofiar tego typu aktów. Władze nie prowadziły postępowań, pomimo składanych zawiadomień, uznając zdarzenia za sprawy rodzinne, ignorując przyczyny wycofywania składanych skarg. **W sposób negatywny Trybunał ocenił również brak możliwości ścigania tego rodzaju zachowań z urzędu**, niezależnie od złożonych w tym zakresie skarg. Szczególnie istotne jest uznanie przez Trybunał, iż na tle powyższego stanu faktycznego doszło również do **naruszenia art. 14 Konwencji (zakaz dyskryminacji) w zw. z art. 2 i 3 Konwencji**. Trybunał podkreślił w tym kontekście, że przemoc, której doświadczyła skarżąca i jej matka może być uznana za przemoc opartą na kryterium płci, stanowiącą formę dyskryminacji kobiet. Pomimo reform wprowadzonych przez rząd turecki, ogólna bierność wymiaru sprawiedliwości oraz bezkarność, jaką cieszą się agresorzy, zdaniem Trybunału, wskazuje na niedostateczną determinację do przedsięwzięcia działań mających na celu rozwiązanie problemu przemocy domowej¹².

Bevacqua i S. przeciwko Bułgarii

Skarga nr 71127/01, wyrok z dnia 12 czerwca 2008 roku.

W tej sprawie Trybunał **stwierdził naruszenie** prawa do poszanowania życia rodzinnego (**art. 8 Konwencji**) **z powodu niezdolności przedsięwzięcia przez władze bułgarskie kroków niezbędnych do ukarania męża skarżącej** (ojca małoletniego dziecka – drugiego ze skarżących) i zapewnienia

¹² Zob. także: Marek Antoni Nowicki: Opuz przeciwko Turcji – wyrok ETPC z dnia 9 czerwca 2009 r., skarga nr 33401/02, [w:] M.A. Nowicki, Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2009, LEX, 2010, s. 36. oraz Elżbieta Hanna Morawska: Głosa do wyroku ETPC z dnia 9 czerwca 2009 r., LEX 33401/02. Odpowiedzialność państwa za bierność wobec przemocy domowej i dyskryminację jej ofiar.

określonego sposobu jego zachowania w toku postępowania. Za **niezgodne ze spoczywającym na władzach krajowych obowiązkiem zapewnienia ochrony życia** Trybunał uznał **kwalifikowanie konfliktu istniejącego pomiędzy skarżącą a jej mężem**, skutkującego wielokrotnym pobiciem skarżącej, jej uciezkami z domu i pobytem w schronisku dla maltretowanych kobiet, **za problem prywatny**, nie wymagający ich ingerencji i wszczęcia postępowania karnego z urzędu.

5) Zaniechanie podjęcia wystarczających działań (faktycznych lub prawnych) w celu ochrony osób dotkniętych przemocą w rodzinie.

Kontrovà przeciwko Słowacji

Skarga nr 7510/04, wyrok z dnia 31 maja 2007 roku.

Sprawa dotyczyła sytuacji, w której skarżąca złożyła zawiadomienie o popełnieniu przez jej męża przestępstwa i pobicia jej kablem, wskazując na długi okres fizycznego i psychicznego znęcania się, a następnie, w jego towarzystwie, uzyskała od prowadzącego sprawę funkcjonariusza policji poradę co do działań, które powinna podjąć, by sprawa ta nie zakończyła się oskarżeniem. Skarżąca zasugerowane kroki przedsięwzięła. Niecałe dwa miesiące po tym zdarzeniu mąż skarżącej zastrzelił ich córkę i syna. Kilka dni wcześniej członek rodziny skarżącej i ona sama zawiadomili telefonicznie policję, że skarżący ma broń i groził, że zabije siebie i dzieci. Po przybyciu patrolu okazało się, że mąż skarżącej opuścił mieszkanie. Skarżąca nie otrzymała po całym zdarzeniu żadnego zadośćuczynienia. W sprawie tej Trybunał stwierdził **naruszenie prawa do życia** (art. 2), **polegające na zaniechaniu przedsięwzięcia wszelkich możliwych środków celem ochrony życia dzieci skarżącej** (zaniechanie przez funkcjonariuszy policji działań, które zobowiązani byli przedsięwziąć zgodnie z ustawodawstwem wewnętrznym, doprowadzenie do umorzenia postępowania przeciw mężowi skarżącej), jak również **brak możliwości dochodzenia na szczeblu krajowym stosownego zadośćuczynienia przez matkę**.

Valiuliene przeciwko Litwie

Skarga nr 33234/07, wyrok z dnia 26 marca 2013 roku.

Sprawa dotyczyła skargi pochodzącej od ofiary przemocy domowej w zakresie niepowodzenia w przeprowadzeniu postępowania odnośnie jej zarzutów o złe traktowanie oraz pociągnięcia do odpowiedzialności jej męża.

Trybunał stwierdził **naruszenie Artykułu 3** (zakaz tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania). **Sposób zastosowania przepisów kodeksu postępowania karnego nie zapewniał skarżącej wystarczającej ochrony przed aktami przemocy domowej**. W szczególności doszło do przewlekłości w toku postępowania karnego, a prokurator zdecydował o jego umorzeniu.

Eremia i in. przeciwko Republice Mołdawii

Skarga nr 3564/11, wyrok z dnia 28 maja 2013 roku.

Pani Eremia i jej dwie córki złożyły skargę na władze Mołdawii w związku z brakiem ochrony ich przed agresywnym i pełnym przemocy zachowaniem męża i ojca, który był oficerem policji.

Trybunał stwierdził **naruszenie Artykułu 3** (zakaz tortur i niehumanitarnego traktowania) w stosunku do skarżącej, **naruszenie Artykułu 8** (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego) w stosunku do jej dwóch córek oraz **naruszenie Artykułu 14** (zakaz dyskryminacji) **w zw. z Artykułem 3** w stosunku do skarżącej. Trybunał stwierdził, że pomimo wiedzy o występującej przemocy władze nie zastosowały właściwych środków wobec męża skarżącej ani też nie ochroniły jej przed dalszą przemocą domową. Trybunał zważył także, że pomimo negatywnego psychologicznego wpływu na córki, które były świadkami agresywnego zachowania ojca wobec matki w domu rodzinnym, w niewielkim stopniu lub w ogóle nie podjęto działań, które miałyby przeciwdziałać takim zachowaniom w przyszłości. Wreszcie Trybunał stwierdził, że postawa władz była równoznaczna z akceptacją przemocy, co miało charakter dyskryminacyjny wobec Pani Eremii¹³.

6) Zaniechanie działań mających na celu natychmiastowe odizolowanie ofiar przemocy domowej od sprawcy

E.S.i inni przeciwko Słowacji

Skarga nr 8227/04, wyrok z dnia 15 września 2009 roku.

Skarżąca złożyła zawiadomienie o popełnieniu przez jej męża przestępstwa znęcania się nad nią i ich dziećmi, jak również dopuszczenia się przestępstwa przeciwko wolności seksualnej jednej ze wspólnych córek. Mąż skarżącej został uznany winnym popełnienia obu przestępstw i skazany, jednakże **wniosek skarżącej o nakazanie mężowi opuszczenia wspólnego mieszkania nie został uwzględniony przez sąd**, z uwagi na fakt, iż uznał on, że nie może ingerować w dostęp męża do lokalu przed orzeczeniem rozvodu stron. Zwa-

¹³ Zob. omówienie wyroku przez A.M. Nowickiego: <http://www.hfhr.pl/orzeczenie/orzeczenie-eremia-przeciwko-moldowie/>.

żywszy na wagę zarzutów formułowanych pod adresem męża, skarżąca i jej dzieci wymagały natychmiastowej ochrony, nie zaś dopiero po roku czy dwóch latach po ich ujawnieniu. To skarżąca i jej dzieci zostały faktycznie zmuszone do wyprowadzenia się z mieszkania i zamieszkania u rodziny. **Trybunał** w sprawie tej uznał, że **Słowacja nie zapewniając skarżącym adekwatnej ochrony przed mężem/ojcem naruszyła art. 3 Konwencji** (zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania) **i art. 8 Konwencji** (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego).

A. przeciwko Chorwacji

Skarga nr 55154/08, wyrok z dnia 14 października 2010 roku.

W sprawie Trybunał stwierdził **naruszenie art. 8 Konwencji** (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego) w sytuacji, w której były mąż skarżącej, cierpiący na schorzenia psychiczne, wielokrotnie powodował u niej obrażenia ciała oraz jej groził. **Skarżąca, ukrywając się przed napastnikiem, złożyła do sądu wnioski o wydanie sądowego zakazu nękania jej i śledzenia. Sąd wniosku tego nie uwzględnił**, wskazując, iż skarżąca nie wykazała w sposób wystarczający bezpośredniego zagrożenia dla jej życia ze strony byłego męża.

Hajduová przeciwko Słowacji

Skarga nr 2660/03, wyrok z dnia 13 listopada 2010 roku.

W sprawie tej mąż skarżącej, po tym jak zaatakował ją publicznie i groził jej śmiercią, został zatrzymany w szpitalu celem przeprowadzenia leczenia psychiatrycznego. Skarżąca, obawiając się o życie i bezpieczeństwo swoje i swoich dzieci, wyprowadziła się z domu i przeniosła do schroniska. Gdy mąż, po opuszczeniu szpitala bez zastosowania wobec niego stosownej terapii, ponowił groźby wobec skarżącej, złożyła ona skargę na zaniechanie jego leczenia, która nie została jednak uwzględniona. Trybunał uznał **naruszenie przez Słowację art. 8 Konwencji** (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego), bowiem **była ona zobowiązana do ochrony integralności jednostki, zarówno w aspekcie fizycznym, jak i psychicznym, a przede wszystkim ofiar przemocy domowej**. Wprawdzie po opuszczeniu szpitala mąż skarżącej nie dokonał na nią napaści, to jednak formułowane przez niego groźby uzasadniały obawy skarżącej co do tego, że mogą być zrealizowane. Władze nie wywiązały się więc ze spoczywającego na nich obowiązku podjęcia działań w reakcji na zachowanie męża skarżącej i zatrzymania go w celu poddania przymusowemu leczeniu psychiatrycznemu.

7) Tolerowanie przemocy stosowanej rzekomo jako środka wychowawczego wobec dzieci

A. przeciwko Wielkiej Brytanii

Skarga nr 25599/94, wyrok z dnia 23 września 1998 roku.

W sprawie Trybunał badał przypadek rzekomego bicia dziecka przez jego ojczyma, z punktu widzenia zarzucanych naruszeń art. 3 oraz art. 8 Konwencji. Skarżący, urodzony w 1984 roku, został zarejestrowany wspólnie ze swoim bratem w roku 1990 w lokalnym rejestrze ochrony dzieci, z uwagi na fakt nadużyć o charakterze fizycznym. Partner ich matki otrzymał bowiem ze strony Policji ostrzeżenie, po tym, jak przyznał, że uderzył skarżącego różgą. Obaj chłopcy zostali jednak usunięci z rejestru w roku 1991, a partner matki, po jej poślubieniu, stał się ich ojczymem. W lutym 1993 szkoła zawiadomiła odpowiednie służby socjalne o tym, iż brat skarżącego ujawnił, że skarżący został uderzony przez ojczyma kijem. Ojczym został zatrzymany, a następnie uwolniony za kaucją. Badanie dziecka przez pediatrę ujawniło szereg obrażeń ciała, powstałych nie tylko w konsekwencji owego jednorazowego zdarzenia. Ojczym skarżącego został oskarżony o spowodowanie u niego obrażeń ciała. W sprawie tej zapadł jednak wyrok uniewinniający, bowiem ława przysięgłych uznała, że oskarżenie nie dowiodło, że tego rodzaju sposób postępowania ojczyma nie stanowił zgodnego z prawem środka wychowawczego, stosowanego wobec chłopca sprawiającego poważne problemy wychowawcze.

Trybunał, rozpoznając tę sprawę, uznał w pierwszej kolejności, że zachowanie polegające na biciu dziewięcioletniego chłopca kijem ogrodowym, ze znaczną siłą, przy więcej niż jednej okazji, osiągnęło poziom natężenia mieszczący się w zakresie stosowania art. 3 Konwencji. Następnie stanął przed wyzwaniem dokonania oceny, czy za bicie skarżącego przez jego ojczyma można pociągnąć do odpowiedzialności państwo. Trybunał podkreślił, że obowiązek zapewnienia każdej osobie znajdującej się w jurysdykcji państwa – strony Konwencji wynikających z niej praw i wolności, w związku z art. 3 Konwencji, obliguje państwa do przedsięwzięcia środków, mających na celu zapewnienie, że jednostki, znajdujące się w ich jurysdykcji, nie są poddawane torturom, nieludzkiemu, czy też poniżającemu traktowaniu lub karaniu, w tym również ze strony innych jednostek. Dzieci i inne osoby wrażliwe podlegają szczególnej ochronie, realizowanej m.in., za pomocą skutecznych środków odstraszenia przed popełnieniem poważnych naruszeń integralności osobistej. Trybunał zaznaczył tu, że ówczesne prawo angielskie przewidywało możliwość powołania się przez sprawcę na element karcenia małoletniego, a to na oskarżycielu spoczywał wówczas ciężar udowodnienia ponad uzasadnioną wątpliwość,

że określone zachowanie wykraczało poza jego granice. **W ocenie Trybunału skoro prawo nie zapewnia skarżącemu adekwatnej ochrony przeciwko traktowaniu, czy karaniu sprzecznemu z art. 3 Konwencji, w konsekwencji doszło do jego naruszenia.**

8) Zaniechania ze strony stosownych służb (brak współpracy z innymi służbami) skutkujące kontynuowaniem złego traktowania członków rodziny sprawcy.

E. i inni przeciwko Wielkiej Brytanii

Skarga nr 33218/96, wyrok z dnia 26 listopada 2002 roku.

W sprawie tej Trybunał zajmował się skargą trzech sióstr i brata, mieszkających w Szkocji, którzy zarzucili w szczególności, że władze lokalne nie zapewniły im ochrony przed nadużyciami ze strony ich ojczyma. Czwórka skarżących zarzuciła, że przez długi okres byli oni ofiarami przemocy fizycznej i seksualnej, które to zachowanie, zdaniem Trybunału, mieściło się w zakresie stosowania art. 3 Konwencji, jako traktowanie niehumanitarne i poniżające. Niektóre z zachowań ojczyma skarżących stanowiły przedmiot postępowań karnych, zaś on sam został uznany dwukrotnie winnym popełnienia wielu przestępstw. Trybunał nie miał tu wątpliwości, na podstawie zaprezentowanych mu materiałów, że skarżący zostali poddani tego rodzaju traktowaniu. Kwestią problematyczną było natomiast to, czy władze lokalne, działające poprzez swe służby socjalne, były, czy też powinny być, świadome tego, że skarżący byli poddawani nadużyciom, a jeśli tak – czy podjęły dostępne im środki celem ochrony ich przed tego rodzaju zachowaniem. Odwołując się do szczegółowych okoliczności sprawy Trybunał stwierdził, że służby socjalne powinny były mieć świadomość, że sytuacja panująca w rodzinie skarżących wskazywała na nadużycia seksualne i fizyczne ze strony ojczyma, który pomimo skazania i zastosowanego wobec niego środka probacyjnego, utrzymywał w dalszym ciągu bliskie kontakty z rodziną. Nawet jeśli służby socjalne nie wiedziały, że w tym czasie również dopuszczał się on nadużyć, powinny być świadome, że dzieci były potencjalnie narażone na tego rodzaju ryzyko. Służby socjalne wiedziały, że w rodzinie skarżących wystąpiły przypadki nadużyć, skutkujące skazaniem i miały obowiązek monitorowania sposobu postępowania sprawcy również po skazaniu.

Trybunał uznał w konsekwencji, że brak dochodzenia, komunikacji i współpracy ze strony stosownych władz ujawniony w tej sprawie musiał być uznany za mający poważny wpływ na bieg wydarzeń i że odpowiednie i wystarczające zarządzanie kompetencjami mogło doprowadzić do unik-

nięcia, względnie minimalizacji, ryzyka wystąpienia szkody. W konsekwencji więc w sprawie tej również doszło do naruszenia art. 3 Konwencji.

D.P. i J.C. przeciwko Wielkiej Brytanii

Skarga nr 38719/97, wyrok z dnia 10 października 2002 roku.

Błędów w sposobie funkcjonowania pomocy społecznej dotyczył również w/w wyrok Trybunału, w której skarżący, będący rodzeństwem, zarzucili, że władze lokalne nie zapewniły im ochrony przed wykorzystaniem seksualnym w dzieciństwie i w tym zakresie byli pozbawieni dostępu do sądu oraz skutecznego środka odwoławczego. **W sprawie dotyczącej wieloletniego molestowania seksualnego rodzeństwo przekazywało pewne informacje dotyczące zachowania ojczyma służbom socjalnym, jednakże nie spotkały się one ze stosowną reakcją, z uwagi między innymi na zanegowanie nadużyć przez matkę dzieci, czy też zlekceważenie innych informacji wskazujących na stosowanie przemocy seksualnej.**

Z i inni przeciwko Wielkiej Brytanii

Skarga nr 29392/95, wyrok z dnia 10 maja 2001 roku.

W tej sprawie pięcioro rodzeństwa także zarzuciło zaniechanie ze strony władz lokalnych przedsięwzięcia odpowiednich środków ochronnych w sytuacji poważnych zaniedbań i nadużyć, których doświadczali w związku z ich złym traktowaniem przez rodziców. W sprawie tej Trybunał uznał, w świetle drastycznych okoliczności sprawy i wieloletnich zaniedbań i nadużyć, że osiągnęły one poziom niehumanitarnego i poniżającego traktowania. O tego rodzaju sposobie traktowania skarżących władze lokalne zostały powiadomione już w październiku 1987 roku. Ich obowiązkiem ustawowym była ochrona dzieci, władze te dysponowały przy tym szeregiem dostępnych im środków, m.in. możliwością zabrania dzieci z domu rodzinnego. Środki te, zostały przedsięwzięte ze znacznym opóźnieniem, w konsekwencji czego, przez okres 4 i pół roku skarżący byli poddani w swoim domu rodzinnym traktowaniu, które psychiatra dziecięcy określił jako „okropne doświadczenie”. W innym postępowaniu uznano, że dzieci przez dłuższy czas były poddane oczywistym zaniedbaniom i cierpiały fizycznie i psychicznie, co wyczerpywało znamiona przestępstwa przemocy. Trybunał potwierdził trudny i delikatny charakter decyzji, które muszą podejmować służby socjalne i istotną przeciwstawną zasadę poszanowania i ochrony życia rodzinnego. **Sprawa ta nie pozostawiała jednak wątpliwości co do błędnego funkcjonowania systemu, mającego na celu ochronę skarżących**

przed poważnym, długotrwałym zaniedbaniem i nadużyciem. W konsekwencji Trybunał doszedł do wniosku, że w sprawie doszło do naruszenia art. 3 Konwencji¹⁴.

¹⁴ W rozdziale I.3.3) wykorzystano i przedstawiono materiały opracowane przez Wydział ds. Postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowiek, Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka w Ministerstwie Sprawiedliwości, dostępne na stronie internetowej MS, w zakładce: <http://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/opracowania-i-analazy-standardy-w-zakresie-ochrony-praw-czlowieka/wybrane-zestawienia-tematyczne-orzecznictwa-etpcz/>

II. Procedura „Niebieskie Karty” i jej znaczenie dla postępowania karnego

1. Wstęp

W dniu 18 października 2011 roku weszła w życie unowocześniona procedura pod nazwą „*Niebieskie Karty*” wprowadzona rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie procedury „*Niebieskie Karty*” oraz wzorów formularzy „*Niebieska Karta*” (Dz.U. Nr 209, poz. 1245)¹⁵.

Procedura przewiduje ścisłą współpracę służb realizujących zadania dotyczące przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Jej celem jest zapobiegnięcie dalszemu stosowaniu przemocy w rodzinie oraz zrealizowanie indywidualnego planu pomocy.

Procedura „*Niebieskie Karty*” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie.

2. Zespół interdyscyplinarny

Działania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie podejmuje gmina, w szczególności w ramach pracy w zespole interdyscyplinarnym.

Zespół interdyscyplinarny, składa się z przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty, ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych, kuratorów sądowych, a czasami prokuratorów oraz przedstawicieli podmiotów działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Zadaniem zespołu interdyscyplinarnego jest integrowanie i koordynowanie działań w/w podmiotów oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności przez:

- 1) diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie;
- 2) podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku;

¹⁵ Zob. załącznik nr 5 na płycie CD.

- 3) inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie;
- 4) rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;
- 5) inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie.

Udział prokuratora w zespole interdyscyplinarnym oraz kuratora sądowego zostanie omówiony odrębnie w dalszych rozdziałach¹⁶.

3. Grupa robocza

Zespół interdyscyplinarny może tworzyć grupy robocze w celu rozwiązywania problemów związanych z wystąpieniem przemy w rodzinie w indywidualnych przypadkach.

W skład grup roboczych wchodzi przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty, ochrony zdrowia. W skład grup roboczych mogą wchodzić także kuratorzy sądowi, a także przedstawiciele innych podmiotów, specjaliści w dziedzinie przeciwdziałania przemy w rodzinie.

Do zadań grup roboczych należy, w szczególności:

- 1) opracowanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach wystąpienia przemy w rodzinie;
- 2) monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemy oraz rodzin zagrożonych wystąpieniem przemy;
- 3) dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemy oraz efektów tych działań.

4. Wszczęcie postępowania

Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A”¹⁷. Kartę wypełnia przedstawiciel właściwej służby, gdy w toku prowadzonych czynności służbowych powźmie podejrzenie o sto-

¹⁶ Zob. odpowiednio: udział prokuratora w zespole interdyscyplinarnym – Rozdz. III.1, udział kuratora sądowego – Rozdz. V.1.

¹⁷ Wzory wszystkich formularzy z procedury „Niebieskie Karty” są dostępne na stronie internetowej MS <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rozdzinie/akty-prawne-i-inne-dokumenty-/>, a także zamieszczone na płycie CD – zob. załącznik nr 6 – Niebieska Karta – A.

sowaniu przemocy w rodzinie. **Do wypełniania formularza „Niebieska Karta – A” są zobowiązani: Policjant, przedstawiciel jednostki organizacyjnej pomocy społecznej – pracownik socjalny, przedstawiciel ochrony zdrowia – lekarz, pielęgniarka, ratownik medyczny, przedstawiciel oświaty – nauczyciel, przedstawiciel gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych.** Wszczęcie procedury nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

W 2013 roku przedstawiciele w/w podmiotów wypełnili 73 119 formularzy „Niebieska Karta – A”, w tym przedstawiciele:

- jednostek organizacyjnych pomocy społecznej 12 114;
- Policji 57 902;
- gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych 813;
- oświaty 1671;
- ochrony zdrowia 619¹⁸.

Po wypełnieniu formularza „Niebieska Karta – A” osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, przekazuje się pouczenie, stanowiące formularz „Niebieska Karta – B”¹⁹.

Jeżeli osobą dotkniętą przemocą w rodzinie, jest dziecko, pouczenie przekazuje się rodzicowi, opiekunowi prawnemu lub faktycznemu albo osobie, która zgłosiła podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie. Pouczenia nie przekazuje się osobie, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie.

1) Obowiązki funkcjonariusza Policji

W ramach procedury funkcjonariusz Policji:

- 1) udziela osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, niezbędnej pomocy, w tym udziela pierwszej pomocy;
- 2) organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
- 3) podejmuje, w razie potrzeby, inne niezbędne czynności zapewniające ochronę życia, zdrowia i mienia osób dotkniętych przemocą w rodzinie, włącznie z zastosowaniem na podstawie odrębnych przepisów w stosunku do sprawcy przemocy w rodzinie, środków

¹⁸ Zob. Sprawozdanie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie od 1 stycznia 2013 roku do 31 grudnia 2013 roku – dostępne także na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/krajowy-program-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie/>.

¹⁹ Zob. załącznik nr 7 na płycie CD – Niebieska Karta – B.

- przymusu bezpośredniego i zatrzymania;
- 4) przeprowadza, o ile jest to możliwe, ze sprawcą przemocy w rodzinie, rozmowę, w szczególności o odpowiedzialności karnej za znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą, albo nad dzieckiem lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, oraz wzywa tego sprawcę do zachowania zgodnego z prawem i zasadami współżycia społecznego;
 - 5) przeprowadza na miejscu zdarzenia, w przypadkach niecierpiących zwłoki, czynności procesowe w niezbędnym zakresie, w granicach koniecznych do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa;
 - 6) podejmuje działania mające na celu zapobieganie zagrożeniom mogącym występować w rodzinie, w szczególności składa systematyczne wizyty sprawdzające stan bezpieczeństwa osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, w zależności od potrzeb określonych przez zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą (te zadania będzie realizował zwykle dzielnicowy).

Dodatkowo, funkcjonariusz Policji ma obowiązek:

- przekazania w trakcie interwencji informacji o interweniujących policjantach (stopień, imię i nazwisko oraz numer identyfikacyjny policjantów, nazwa i siedziba jednostki, w której pełnią służbę),
- późniejszego przekazania, na wniosek sądu lub prokuratury, dokumentacji policyjnej jako dowodów w postępowaniu,
- uczestniczenia, na wezwanie sądu, jako świadek w sprawie karnej.

Jeżeli podczas interwencji nie ma możliwości wypełnienia formularza „Niebieska Karta – A” w całości, niektóre części mogą zostać uzupełnione później przez dzielnicowego, np. podczas kolejnej wizyty, przy czym wówczas również w obecności osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

2) Obowiązki pracownika socjalnego

W ramach procedury pracownik socjalny jednostki organizacyjnej pomocy społecznej:

- 1) diagnozuje sytuację i potrzeby osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
- 2) udziela kompleksowych informacji o:
 - c) możliwościach uzyskania pomocy, w szczególności psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej, oraz wsparcia, w tym o instytu-

- cjach i podmiotach świadczących specjalistyczną pomoc na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie,
- d) formach pomocy dzieciom doznającym przemocy w rodzinie oraz o instytucjach i podmiotach świadczących tę pomoc,
 - e) możliwościach podjęcia dalszych działań mających na celu poprawę sytuacji osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
- 6) organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
 - 7) zapewnia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, w zależności od potrzeb, schronienie w całodobowej placówce świadczącej pomoc, w tym w szczególności w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
 - 8) może prowadzić rozmowy ze sprawcą przemocy w rodzinie, na temat konsekwencji stosowania przemocy oraz informuje te osoby o możliwościach podjęcia leczenia lub terapii i udziale w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

3) Obowiązki przedstawiciela gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych

W ramach procedury przedstawiciel gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych ma podobne obowiązki jak pracownik socjalny, za wyjątkiem zapewnienia schronienia w całodobowej placówce świadczącej pomoc.

4) Obowiązki przedstawiciela ochrony zdrowia

W ramach procedury przedstawiciel ochrony zdrowia (lekarz, pielęgniarka, położna i ratownik medyczny) każdorazowo udziela osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, informacji o możliwościach uzyskania pomocy i wsparcia oraz o uprawnieniu do uzyskania bezpłatnego zaświadczenia lekarskiego o ustaleniu przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie.

5) Obowiązki przedstawiciela oświaty

W ramach procedury przedstawiciel oświaty (nauczyciel, pedagog szkolny):

- 1) udziela kompleksowych informacji o:

- b) możliwościach uzyskania pomocy, w szczególności psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej, oraz wsparcia, w tym o instytucjach i podmiotach świadczących specjalistyczną pomoc na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie,
 - c) możliwościach podjęcia dalszych działań mających na celu poprawę sytuacji osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
- 4) organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
 - 5) może prowadzić rozmowy ze sprawcą przemocy w rodzinie na temat konsekwencji stosowania przemocy oraz informuje te osoby o możliwościach podjęcia leczenia lub terapii i udziale w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie;
 - 6) diagnozuje sytuację i potrzeby osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, w tym w szczególności dzieci;
 - 7) udziela kompleksowych informacji rodzicowi, opiekunowi prawnemu, faktycznemu lub osobie najbliższej o możliwościach pomocy psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej oraz wsparcia rodzinie, w tym o formach pomocy dzieciom świadczonych przez instytucje i podmioty w zakresie specjalistycznej pomocy na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie.

Przedstawiciele tych podmiotów realizują procedurę „Niebieskie Karty” w oparciu o zasadę współpracy i przekazują informacje o podjętych działaniach przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego.

Przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego jest zobowiązany niezwłocznie po otrzymaniu formularza „Niebieska Karta – A” do zwołania posiedzenia zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej celem jak najszybszego udzielenia pomocy osobie doznającej przemocy w rodzinie oraz do podjęcia stosownych działań w stosunku do osoby stosującej przemoc w rodzinie.

5. Etap II Procedury

Osobę dotkniętą przemocą w rodzinie zaprasza się następnie na posiedzenie zespołu interdyscyplinarnego bądź grupy roboczej, w siedzibie znajdującej się zazwyczaj przy Ośrodku Pomocy Społecznej.

1) Spotkanie z osobą dotkniętą przemocą w rodzinie i opracowanie indywidualnego planu pomocy

Członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej zapraszają na swoje posiedzenie osobę dotkniętą przemocą w rodzinie, jednakże jej niestawiennictwo nie wstrzymuje dalszych prac zespołu lub grupy.

Na posiedzeniu tym członkowie zespołu lub grupy w obecności zaproszonej osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, dokonują analizy sytuacji rodziny i wypełniają stosowny formularz „Niebieska Karta – C”²⁰.

Podstawowym zadaniem zespołu lub grupy jest opracowanie indywidualnego planu pomocy dla osoby dotkniętej przemocą w rodzinie i jej rodziny, zawierającego propozycje działań pomocowych.

Indywidualny plan pomocy obejmuje ogół działań podejmowanych przez osobę dotkniętą przemocą w rodzinie w celu poprawy sytuacji życiowej tej osoby oraz jej rodziny i realizowany jest we współpracy z przedstawicielami: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych oraz kuratorów sądowych lub prokuratora.

Indywidualny plan pomocy może ulegać zmianie w zależności od potrzeb i sytuacji osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, w szczególności w sytuacjach, gdy osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, dopuściła się po raz kolejny stosowania przemocy w rodzinie w trakcie działań dokonywanych przez zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą.

W 2013 roku w zespołach interdyscyplinarnych/grupach roboczych wypełniono 52.221 formularzy „Niebieska Karta – C”²¹.

2) Działania w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie

Przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego wzywa osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, na spotkanie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej.

Spotkania z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie, oraz osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, nie mogą być organizowane w tym samym miejscu i czasie!

²⁰ Zob. załącznik nr 8 na płycie CD – Niebieska Karta – C.

²¹ Zob. Sprawozdanie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

Członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej podejmują działania w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie (wypełniając stosowny formularz „Niebieska Karta – D”²²), w szczególności:

- 1) diagnozują sytuację rodziny, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą;
- 2) przekazują informacje o konsekwencjach popełnianych czynów;
- 3) motywują do udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych;
- 4) przeprowadzają rozmowę pod kątem nadużywania alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych lub leków;
- 5) przekazują informacje o koniecznych do zrealizowania działaniach w celu zaprzestania stosowania przemocy w rodzinie.

Jeżeli osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, nadużywa alkoholu, członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej kierują tę osobę do gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych.

W 2013 roku w zespołach interdyscyplinarnych/grupach roboczych wypełniono 39.767 formularzy „Niebieska Karta – D”²³.

6. Zakończenie procedury „Niebieskie Karty”

Zakończenie procedury następuje w przypadku:

- 1) ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy;
- 2) rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań.

O zakończeniu procedury powiadamia się podmioty, które w niej uczestniczyły tj. komisariat Policji, jednostkę organizacyjną pomocy społecznej, gminną komisję rozwiązywania problemów alkoholowych, szkołę, placówkę ochrony zdrowia.

²² Zob. załącznik nr 9 na płycie CD – Niebieska Karta – D.

²³ Zob. Sprawozdanie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

7. Znaczenie procedury „Niebieskie Karty” do postępowania przygotowawczego lub rozpoznawczego

Procedura „*Niebieskie Karty*” przeprowadzana jest niezależnie od innych rodzajów postępowań, w szczególności postępowania karnego, rodzinnego lub cywilnego.

W razie stwierdzenia popełnienia przestępstwa, przedstawiciele realizujący procedurę „*Niebieskie Karty*” są zobowiązani do poinformowania o tym fakcie organy ścigania (Policję, prokuraturę).

W 2013 zespoły Interdyscyplinarne/grupy Robocze przekazały 7.437 zawiadomień do organów ścigania (Policji, Prokuratury) o popełnieniu przestępstwa w związku z użyciem przemocy w rodzinie²⁴.

Ponadto, w sytuacji stwierdzenia popełnienia przestępstwa Policja, w ramach swoich obowiązków służbowych, będzie wykonywała czynności związane zarówno z realizacją w/w procedury, jak i postępowania karnego.

Zgodnie z obowiązującymi *Wytycznymi* Prokuratora Generalnego dotyczącymi zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie²⁵, w czasie postępowania przygotowawczego należy ustalić, czy procedura „*Niebieskie Karty*” została już uprzednio wszczęta, a jeżeli tak, to uzyskać do akt postępowania przygotowawczego dokumentację tych działań poprzez zwrócenie się do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego o udostępnienie zabranej w trakcie prowadzenia procedury w/w dokumentacji. Materiały te mogą zawierać informacje o potencjalnych źródłach dowodowych, a także inne informacje przydatne do prowadzenia postępowania²⁶.

W sytuacji, gdy zostanie ustalone, np. w wyniku zeznań pokrzywdzonego, że taka procedura nie została uprzednio wszczęta, prokurator, przekazując dokumentację Policji, w celu dalszego prowadzenia dochodzenia, poleca wszczęcie procedury i wypełnienie przez funkcjonariuszy formularza „*Niebieska Karta – A*”.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Wytyczne Prokuratora Generalnego z dnia 1 kwietnia 2014 roku dotyczące zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (PG-VII-G-021/14/14) – zob. załącznik nr 10 na płycie CD.

²⁶ Zob. Rozdz.III.3.

III. Informator dla prokuratora

Prokurator w systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przewidziała działania prokuratora nie tylko w zakresie realizacji zadań w ramach postępowania karnego, ale także poprzez współpracę i współdziałanie z pozostałymi podmiotami, będącymi elementami systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Jednym z przykładów takiego działania jest udział prokuratora w zespole interdyscyplinarnym²⁷.

Podstawą udziału prokuratora w pracach zespołu interdyscyplinarnego powinno być porozumienie zawarte na mocy art. 9a ust. 8 w/w ustawy pomiędzy wójtem, burmistrzem albo prezydentem miasta a właściwym miejscowo prokuratorem rejonowym²⁸.

Zgodnie z § 70 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 marca 2010 roku *Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury* (t.j. Dz.U. 2014, poz. 144) (zwanego dalej „Regulaminem”), prokurator rejonowy, jako kierownik jednostki organizacyjnej, reprezentuje prokuraturę wobec organów państwowych i samorządowych działających na obszarze ich właściwości oraz współdziała z nimi w zakresie przewidzianym w ustawach. Znakomitym tego przykładem może być uczestnictwo prokuratora rejonowego w zespole interdyscyplinarnym.

Prokurator rejonowy może jednak, na podstawie § 58 ust. 1 *Regulaminu*, wydelegować prokuratora do współpracy z organami administracji rządowej, samorządowej oraz z organizacjami pozarządowymi, w celu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności do uczestnictwa w pracach zespołu interdyscyplinarnego w trybie art. 9a ust. 5 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie²⁹.

Nie ma także formalnych przeszkód, aby prokurator mógł piastować funkcję przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego (za jego zgodą). Biorąc jednakże pod uwagę fakt, że zgodnie z art. 9a ust. 9 ustawy, obsługę organizacyjno-techniczną zespołu interdyscyplinarnego powierzono ośrodkowi pomocy

²⁷ Zob. Rozdz. II.2.

²⁸ Zob. Stanowisko Prokuratury Generalnej z dnia 26 września 2013 roku, znak sprawy PG-VII-G-0287/29 dot. obowiązków prokuratora wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie – zob. załącznik nr 11 na płycie CD.

²⁹ *Ibidem*.

społecznej, z punktu widzenia sprawnej organizacji pracy zespołu i licznych obowiązków administracyjnych, wskazane byłoby aby przewodniczący wywozili się raczej ze służb bezpośrednio zaangażowanych w realizację procedury „Niebieskie Karty”.

Zadania bądź działania prokuratora uczestniczącego w pracach zespołu interdyscyplinarnego nie zostały określone w ustawie.

Wydaje się, że w ramach swojego uczestnictwa w zespole interdyscyplinarnym prokurator powinien:

- udzielać członkom zespołu interdyscyplinarnego informacji o obowiązującym stanie prawnym w zakresie ścigania i oddziaływania prawnego na osoby stosujące przemoc w rodzinie;
- uzyskiwać diagnozę problemu przemocy w rodzinie na terenie właściwości prokuratury,
- pozyskiwać informacje dotyczące funkcjonowania i realizacji gminnego i powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie;
- pozyskiwać informacje dotyczące wszystkich jednostek świadczących pomoc ofiarom przemocy w rodzinie na terenie właściwości prokuratury;
- pozyskiwać informacje dotyczące placówek realizujących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc w rodzinie;
- ustalać z przedstawicielami pomocy społecznej lub organizacji pozarządowych zasady kierowania (umawiania) pokrzywdzonych wymagających pomocy, którzy zgłosili się do prokuratora w celu zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa, do właściwych jednostek pomocowych w celu udzielenia im właściwej pomocy, a także zasady wszczynania procedury „Niebieskie Karty” w takich przypadkach;
- ustalać zasady sprawnego przekazywania kopii materiałów zgromadzonych w ramach prac grup roboczych do akt postępowania przygotowawczego.

Prokurator przekazuje ustalenia i informacje kierownikowi jednostki organizacyjnej prokuratury, który, po ich zaakceptowaniu, informuje pozostałych prokuratorów tej jednostki o podjętych ustaleniach lub przekazuje informacje – do wykorzystania i stosowania.

Dotychczasowe stanowisko Prokuratury Generalnej nie wyklucza możliwości pracy prokuratora w grupach roboczych, przy zachowaniu zasady jego niezależności. W takim przypadku prokurator winien zastosować się do procedur

związanych z powołaniem grupy i dalszą pracą, w szczególności w zakresie zachowania tajemnicy służbowej, złożenia oświadczenia w tym przedmiocie etc. Wobec faktu, że konkretna grupa robocza pracuje zawsze z indywidualnym przypadkiem przemocy w danej rodzinie, z oczywistych względów prokurator nie może prowadzić lub nadzorować ewentualnego postępowania karnego w tym zakresie i powinien w razie potrzeby wszcząć tryb postępowania o wyłączenie go z prowadzenia danej sprawy, w myśl § 135 *Regulaminu*.

Kierownicy jednostek organizacyjnych prokuratury, lub inni wyznaczeni prokuratorzy powinni nawiązać współpracę z organami administracji rządowej, samorządowej oraz z organizacjami pozarządowymi, w celu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Współdziałanie w ramach form przewidzianych w ustawie o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, w tym w ramach zespołów interdyscyplinarnych oraz grup roboczych nie może naruszać niezależności prokuratora³⁰.

Postępowanie przygotowawcze

Postępowanie przygotowawcze w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie należy do jednych z najbardziej czasochłonnych i trudnych postępowań.

Trudności wynikają często z braku wystarczającego materiału dowodowego, zwłaszcza w sytuacji, gdy osoba pokrzywdzona, będąca w większości przypadków jednym z najważniejszych świadków, skorzysta z prawa do odmowy składania zeznań. Nadto, postępowania te cechuje także duża dawka emocji u pokrzywdzonych, co także może mieć znaczenie przy ich przesłuchaniu, z punktu widzenia oceny wiarygodności zeznań. Należy mieć na uwadze, że w zależności od aktualnej fazy przemocy w danej rodzinie³¹ osoba pokrzywdzona może znajdować się w stanie psychicznego rozchwiania lub wyciszenia. Stąd też częste zmiany postaw osoby pokrzywdzonej w toku postępowania karnego, która raz składa obszernie zeznania, a następnie je wycofuje, aby potem znowu domagać się ścigania sprawcy. Takie zachowania pokrzywdzonych przemocą w rodzinie należy traktować zatem jako normę, wywołaną pro-

³⁰ Zob. pkt 27 Wytocznych Prokuratora Generalnego dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (...).

³¹ Zgodnie z teorią tzw. „Cyklów przemocy” opracowaną przez amerykańską psycholog Leonorę E. Walker na ów cykl składają się następujące po sobie fazy: faza narastania napięcia, faza ostrej przemocy i faza miodowego miesiąca – zob. Poradnik dla osób doznających przemocy w rodzinie „Wyprawa PoMoc” wydany przez Stowarzyszenie Na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie Niebieska Linia, Warszawa 2008 r. – dostępny także na stronie internetowej: <http://www.niebieskalinia.org/>.

cesami oddziaływań psychologicznych sprawcy, a nie jako działania mające na celu utrudnianie prowadzenia postępowania. Często osoby takie uznawane są za niewiarygodne, wahające się, niezdecydowane, co w znacznej mierze prowadzi do umorzeń postępowań bądź odmów wszczęcia dochodzenia.

Umiejętne postępowanie z osobą pokrzywdzoną przemocą w rodzinie, a także skorzystanie z dostępnej wiedzy w dokumentacji procedury „*Niebieskie Karty*” może skutkować zebraniem odpowiedniej ilości materiału dowodowego, pozwalającego na skuteczne postawienie zarzutów.

Sposoby postępowania z takimi osobami zostały określone w Wytycznych Prokuratora Generalnego z dnia 1 kwietnia 2014 roku *dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie* (PG-VII-G-021/14/14), dalej zwane „*Wytycznymi*”.

1. Wytyczne Prokuratora Generalnego

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wprowadziła w art. 8a obowiązek Prokuratora Generalnego do opracowania i wydawania co najmniej raz na dwa lata wytycznych dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Od 2011 roku – do chwili obecnej Prokurator Generalny wydał już trzykrotnie kolejne wytyczne w tym przedmiocie, jednakże w treści różnią się one nieznacznie od pierwszych, wydanych pod koniec 2011 roku (11 grudnia 2011 roku). Jediną istotną różnicą, jest dopasowanie zagadnień związanych z przesłuchiowaniem małoletnich pokrzywdzonych oraz świadków do aktualnego stanu prawnego.

Jak już wspomniano powyżej, w dniu 1 kwietnia 2014 roku Prokurator Generalny wydał kolejne *Wytyczne dotyczące zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie*.

W *Wytycznych*, o czym będzie mowa podczas omawiania kolejnych rozdziałów, Prokurator Generalny wskazał m.in. na konieczność:

- odpowiedniego informowania i pouczenia pokrzywdzonych, w tym o placówkach pomocowych;
- odpowiedniego przesłuchiwania pokrzywdzonych przemocą w rodzinie;

- odpowiedniej reakcji w przypadkach gróźb lub przemocy wobec świadków lub pokrzywdzonych;
- gromadzenia dodatkowego materiału dowodowego, w tym pozyskiwania dokumentacji lekarskiej oraz informacji z materiałów procedury „*Niebieskie Karty*”;
- dbania o interes dzieci – pokrzywdzonych lub świadków przemocy w rodzinie (właściwe formy przesłuchania, odpowiednia reprezentacja);
- stosowania właściwych środków zapobiegawczych;
- składania stosownych wniosków w zakresie kary, środków karnych i obowiązków probacyjnych;
- aktywności w postępowaniu przed sądem oraz w postępowaniu wykonawczym;
- współpracy z innymi służbami, w tym zasad uczestnictwa w zespołach interdyscyplinarnych.

2. Nowe podstawy zatrzymania sprawcy przemocy w rodzinie

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wprowadziła zmiany do ustawy o Policji oraz do Kodeksu postępowania karnego w zakresie nowych podstaw zatrzymania sprawców przemocy w rodzinie.

Dotychczasowy stan prawny niejednokrotnie uniemożliwiał zatrzymanie takiego sprawcy, pomimo tego, że było wiadomo, że po zakończeniu interwencji Policji, przemoc nadal będzie miała miejsce.

W przypadkach stwierdzenia stanu nietrzeźwości u sprawcy funkcjonariusze często korzystali z możliwości umieszczenia osoby w izbie wytrzeźwień. W razie jednak nie występowania owej przesłanki, brak było wyraźnych podstaw do zatrzymania sprawcy.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że od dnia 1 stycznia 2014 roku funkcjonariusze Policji zostaną wyposażeni w narzędzie pozwalające na szacowanie ryzyka zagrożenia życia i zdrowia w związku z przemocą w rodzinie oraz w odpowiednie algorytmy wskazujące na sposób postępowania podczas przeprowadzania interwencji policyjnej w związku z podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie. Z narzędzia tego będą mogli korzystać policjanci podejmujący tego rodzaju interwencje, w tym z komórek patrolowo-interwencyjnych lub też dzielnicowi. Tego rodzaju narzędzia, postulowane przez art. 51 omawianej uprzednio Konwencji Rady Europy, znane są przede wszystkim w krajach an-

głosaskich, a realizowane i wprowadzane dodatkowo np. w Szwecji, Austrii, czy też Portugalii³².

1) Zatrzymanie prewencyjne – art. 15a ustawy o Policji

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o *Policji* (tj. Dz. U. z 2011 roku, Nr 287, poz. 1687 z późn.zm.) w art. 15 przewiduje, że policjanci, wykonując czynności określone w art. 14, mają prawo do zatrzymywania osób stwarzających w **sposób oczywisty** bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia.

Dodany art. 15a przewiduje zaś bezpośrednią podstawę do prewencyjnego zatrzymania przez funkcjonariuszy Policji sprawców przemocy w rodzinie stwarzających bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego w trybie określonym w art. 15.

Wprowadzony przepis eliminuje przesłankę „oczywistości”, poprzestając na „stwarzaniu bezpośredniego zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego”.

Protokół z takiego zatrzymania powinno się sporządzić na wzorze protokołu zatrzymania (załącznik nr 1), określonego w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 26 lipca 2005 roku w *sprawie sposobu postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów* (Dz.U. Nr 141, poz. 1186), ewentualnie w inny sposób, byle posiadał niezbędne elementy wskazane w załączniku. Wobec braku wskazania we wzorze podstawy prawnej z art. 15a (pochodzi on sprzed zmian w ustawie o *Policji*), wskazane byłoby dopisanie tej podstawy (odręczne lub maszynowo).

2) Zatrzymanie na podstawie Kodeksu postępowania karnego

Zatrzymanie ma jednak zwykle miejsce na podstawie przepisów Kodeksu postępowania karnego zamieszczonych w rozdziale 27.

Zgodnie z treścią art. 244 § 1 kpk, Policja ma prawo zatrzymać osobę podejrzaną, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo, a zachodzi obawa ucieczki lub ukrycia się tej osoby albo zatarcia śladów przestępstwa bądź też nie można ustalić jej tożsamości albo istnieją

³² Praktyczny podręcznik dla policjantów. Szacowanie ryzyka związanego z indywidualnymi przypadkami przemocy w rodzinie. Komenda Główna Policji, Warszawa, sierpień 2013 roku. Kwestionariusz szacowania ryzyka oraz algorytm postępowania – zob. załączniki nr 12a-e na płycie CD.

przesłanki do przeprowadzenia przeciwko tej osobie postępowania w trybie przyspieszonym.

Przepis paragrafu 1 nie wystarczał jednak do zatrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie, albowiem nawet przy przyjęciu, że istniała uzasadnione przypuszczenie, że osoba taka popełniła przestępstwo, najczęściej nie istniała obawa ucieczki lub ukrywania się, zatarcia śladów przestępstwa, można było ustalić tożsamość, a sprawa nie nadawała się do trybu przyspieszonego.

Ustawodawca, mając na względzie powyższe przeszkody, nowelą do ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* wprowadził zmiany do przedmiotowego artykułu 244 kpk, wprowadzając dwie kolejne jednostki redakcyjne tj. art. 244 § 1a i § 1 b kpk.

a. Zatrzymanie na podstawie art. 244 § 1a kpk

Zgodnie z treścią art. 244 § 1a kpk, Policja ma prawo zatrzymać osobę podejrzaną, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo **z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej**, a zachodzi obawa, że **ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi**.

Należy zwrócić uwagę, że przepis § 1a ogranicza istnienie uzasadnionego przypuszczenia do popełnienia przestępstwa z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej.

W tym miejscu należy dodać, że Kodeks karny w słowniczku ustawowym w art. 115 kk nie zawiera definicji przemocy, pomimo tego, że niektóre z przepisów części ogólnej (np. art. 41a kk § 1 kk, 64 § 2 kk, 67 § 3 kk, 72 § 1a kk, 75 § 1a kk, 115 § 3 kk, 115 § 22 kk), a także w części szczególnej Kodeksu zawierają określenie „przemocy”³³ w znamionach ustawowych poszczególnych czynów zabronionych.

Definicja „przemocy” została wypracowana w orzecznictwie, jak i w doktrynie i oznacza fizyczne oddziaływanie na człowieka, które uniemożliwia opór lub go przełamuje bądź też wpływa na kształtowanie jego woli lub procesy

³³ Zob. np. art. 118 § 2 pkt 4 i 5 kk, 119 § 1 kk, 124 § 1 kk, 127 kk, 128 § 1 i § 3 kk, 153 kk, 191 kk, 191a kk, 197 kk, 202 § 3 kk, 203 kk, 224 kk, 232 kk, 242 § 4 kk, 245 kk, art. 246, art. 249, art. 250, art. 260, art. 264 § 2, art. 282, art. 289 § 3 i art. 191 § 1, art. 280, art. 281, art. 282 kk.

motywacyjne w pożądanym przez sprawcę kierunku (przymus absolutny, jak i względny)³⁴.

Pod pojęciem **osoby wspólnie zamieszkującej** należy rozumieć każdą osobę przebywającą w danym lokalu mieszkalnym (z zamiarem stałego pobytu), a zatem nie tylko osoby będącej w formalnym związku ze sprawcą, ale także partnera, konkubenta, etc.³⁵.

Lokal mieszkalny to, zgodnie z art. 2 ust. 2 i 4 ustawy z 24 czerwca 1994 roku o własności lokali (Dz. U. z 2000 roku, Nr 80, poz. 903, z późn. zm.), wydzielona trwałymi ścianami w obrębie budynku izba albo zespół izb przeznaczone na stały pobyt ludzi, które wraz z pomieszczeniami pomocniczymi służą zaspokojeniu ich potrzeb mieszkaniowych³⁶.

Zatrzymanie z art. 244 § 1a kpk jest możliwe, gdy nadto zachodzi obawa, że osoba podejrzana ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby (wspólnie zamieszkującej), zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi.

Obawa oznacza znaczne prawdopodobieństwo, które zachodzi w szczególności wówczas, gdy osoba podejrzana grozi popełnieniem przestępstwa wobec tej samej osoby wspólnie zamieszkującej, wobec której uprzednio popełniła przestępstwo z użyciem przemocy (a w każdym razie istnieje co do tego uzasadnione przypuszczenie)³⁷.

Zatrzymanie z art. 244 § 1a kpk jest fakultatywne, co oznacza, że funkcjonariusze Policji mogą, ale nie muszą dokonać zatrzymania, w razie spełnienia przesłanek ustawowych w/w przepisu.

Obligatoryjne zatrzymanie będzie miało jednak miejsce, w razie wypełnienia znamion art. 244 § 1b kpk.

b. Zatrzymanie na podstawie art. 244 § 1b kpk

Zgodnie z art. 244 § 1b kpk, Policja zatrzymuje osobę podejrzaną, jeśli przestępstwo, o którym mowa w § 1a, zostało popełnione przy użyciu broni palnej,

³⁴ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 1997 roku (I KZP 31/97, OSNKW 1998, z. 1-2, poz. 2) oraz uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 grudnia 1998 roku (I KZP 22/98, OSNKW 1999, nr 1-2, poz. 2).

³⁵ Por. L. K. Paprzycki, Komentarz do art. 244 Kodeksu postępowania karnego, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1-424, wyd. III*, red. L.K. Paprzycki, LEX 2013.

³⁶ Zob. także art. 2 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 roku o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (tj. Dz.U. z 2005 roku, Nr 31, poz. 266 z późn. zm.), gdzie lokalem na użytek ustawy jest lokal służący do zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych.

³⁷ L. K. Paprzycki, Komentarz do art. 244 Kodeksu postępowania karnego...

noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu, a zachodzi obawa, że ponownie popełni ona przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby wspólnie zamieszkującej, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi.

Przepis ten uzależnia działanie obligatoryjne Policji od stwierdzenia przesłanki popełnienia przez osobę podejrzaną przestępstwa przy użyciu broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu.

O ile pojęcia broni palnej³⁸ oraz noża nie budzą wątpliwości, to inny **niebezpieczny przedmiot** oznaczać się powinien podobnie niebezpiecznymi cechami, jak broń palna lub nóż.

Zgodnie z art. 244 § 2 kpk, zatrzymanego należy natychmiast poinformować o przyczynach zatrzymania i o przysługujących mu prawach, w tym o prawie do skorzystania z pomocy adwokata, oraz wysłuchać go.

Zatrzymanie sprawcy przemocy w rodzinie oraz podjęcie działań mających na celu zabezpieczenie materiału dowodowego mogą skutkować wydaniem postanowienia o postawieniu zarzutów i zastosowaniem właściwych środków zapobiegawczych, zmierzających np. do jego izolacji od osób pokrzywdzonych.

3. Wszczęcie postępowania przygotowawczego

Wszczęcie postępowania przygotowawczego dotyczącego przemocy w rodzinie następuje zwykle na dwa sposoby, tj. w wyniku zgłoszenia się samego pokrzywdzonego na Policję lub do prokuratury, bądź też w wyniku interwencji Policji, często połączonej z zatrzymaniem sprawcy przemocy w rodzinie oraz zgromadzenia materiału dowodowego pozwalającego na postawienia zarzutów owemu sprawcy. Rzadkością są zawiadomienia przesyłane przez inne osoby, w szczególności rodzinę (dzieci (13%) lub rodzice (10%) osoby doznającej przemocy w rodzinie) czy sąsiadów (9%) lub znajomych (1%)³⁹.

Postępowanie dotyczące czynów popełnionych ze stosowaniem przemocy w rodzinie będzie toczyło się w formie śledztwa bądź dochodzenia, w zależności od przyjętej kwalifikacji prawnej czynu. Najczęściej będą to przestęp-

³⁸ Zob. art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 21 maja 1999 o broni i amunicji (tj. z 2012 roku Dz.U. poz. 576).

³⁹ Por. Raport z badań zrealizowanych na zamówienie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej przez Instytut Badawczy MillwardBrown SMG/KRC „Diagnoza dotycząca realizacji zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wykonywanych przez zespoły interdyscyplinarne/ grupy robocze, a także realizacji procedury „Niebieskie Karty” w oparciu o rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” str. 49, Wykres 8. *Kto najczęściej zgłasza problem przemocy w rodzinie w ramach procedury „Niebieskie Karty”?* – dostępny na stronie internetowej MPiPS: <http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/diagnoza-zjawiska-przemocy-w-rodzinie-w-polsce/>.

stwa znęcania się nad osobami najbliższymi kwalifikowane z art. 207 § 1 kk, niekiedy groźby karalne stosowane wobec osób najbliższych z art. 190 § 1 kk, bądź też inne czyny karalne zawierające znamiona przemocy lub będące skutkiem jej zastosowania wobec członków rodziny, w rozumieniu art. 2 pkt 2 ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*. Jak już wspomniano w rozdziale 1, pod pojęciem **członka rodziny** – rozumie się osobę najbliższą w rozumieniu art. 115 § 11 kk, a także inną osobę wspólnie zamieszkujejącą lub gospodarującą.

Zwykle będą to zatem postępowania prowadzone w formie dochodzenia, przez Policję, choć niekiedy, zwłaszcza gdy przestępstwa takie będą dotyczyły także zbrodni (np. znęcania połączonego z zabójstwem, zgwałceniem ze szczególnym okrucieństwem, czy też spowodowaniem ciężkiego uszczerbku na zdrowiu), będą prowadzone w formie śledztwa przez prokuratora.

1) Wszczęcie postępowania w wyniku zawiadomienia przez zespół interdyscyplinarny

Nowością są informacje (zawiadomienia) przesyłane przez przewodniczących zespołów interdyscyplinarnych o zaistniałym podejrzeniu popełnienia przestępstwa zdiagnozowanym przez grupę roboczą lub zespół interdyscyplinarny w ramach wszczętej procedury „*Niebieskie Karty*”.

Zgodnie bowiem z art. 12 ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, niezwłocznie zawiadamiają o tym Policję lub prokuratora.

Przepis ten jest w tym zakresie zbieżny z art. 304 § 2 kpk, zgodnie z którym instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

Co prawda, obecny Kodeks karny nie zawiera definicji instytucji państwowej bądź samorządowej, tym niemniej wydaje się, że należy zaliczyć do kategorii instytucji także podmioty prawne i jednostki organizacyjne powołane przez

organy państwowe lub samorządowe dla celów użyteczności publicznej⁴⁰. Przypomnieć należy, że zespół interdyscyplinarny powoływany jest zgodnie z art. 9a ust. 2 przez wójta, burmistrza albo prezydenta miasta, a obsługę organizacyjno-techniczną zespołu zapewnia ośrodek pomocy społecznej.

Wydaje się, że przewodniczący zespołu wraz z zawiadomieniem o popełnieniu przestępstwa, powinien dodatkowo przekazać całość zebranej dokumentacji. Podstawą prawną do udostępnienia prokuratorowi bądź Policji dokumentacji zgromadzonej w ramach procedury „*Niebieskie Karty*” jest § 10 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie procedury „*Niebieskie Karty*” oraz wzorów formularzy „*Niebieska Karta*”, stanowiący, że w przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa dokumenty, o których mowa w ust. 1 („wszystkie działania są udokumentowane”), są przekazywane organom właściwym do prowadzenia postępowania przygotowawczego.

W razie zawiadomienia prokuratora (bądź Policji) przez przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego o podejrzeniu popełnienia przestępstwa prokurator (bądź Policja) – w razie braku nadesłania dodatkowej dokumentacji – powinien zażądać na podstawie art. 307 § 1 kpk w związku z § 138 *Regulaminu*⁴¹ dokumentacji zebranej w ramach realizacji procedury „*Niebieskie Karty*”.

Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z *Wytycznymi* Prokuratora Generalnego (pkt. 8), prokurator powinien uzyskać do akt postępowania dokumentację działań prowadzonych w ramach w/w procedury⁴². Pomimo tego, że wytyczne wspominają o takim obowiązku na etapie przesłuchania pokrzywdzonego (prokurator ustala, czy była wszczęta procedura „*Niebieskie Karty*”, a w razie ustalenia, że była – uzyskuje dokumentację), wydaje się, że w razie otrzymania od przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego zawiadomienia, nie ma potrzeby oczekiwania na etap przesłuchania pokrzywdzonego, a zasada

⁴⁰ Zob. T. Grzegorzczak, Komentarz do art. 15 Kodeksu postępowania karnego, *Kodeks postępowania karnego*, wyd. III, Zakamycze 2003 r.

⁴¹ Art. 307. § 1 kpk: „Jeżeli zachodzi potrzeba, można zażądać uzupełnienia w wyznaczonym terminie danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie lub dokonać sprawdzenia faktów w tym zakresie. W tym wypadku postanowienie o wszczęciu śledztwa albo o odmowie wszczęcia należy wydać najpóźniej w terminie 30 dni od otrzymania zawiadomienia.”

^{§ 138} Regulaminu: „Czynności, o których mowa w art. 307 § 1 k.p.k., mogą polegać w szczególności na:

¹⁾ zażądaniu od zawiadamiającego przedstawienia dodatkowych dokumentów lub informacji niezbędnych dla prawidłowej oceny zdarzenia, którego dotyczy zawiadomienie (...).”

⁴² Pkt 8 *Wytycznych* Prokuratora Generalnego: „Podczas przesłuchania pokrzywdzonego należy ustalić, czy była wszczęta procedura „*Niebieskie Karty*”, zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie procedury „*Niebieskie Karty*” oraz wzorów formularzy „*Niebieska Karta*” (Dz.U. Nr 209, poz. 1245). W przypadku gdy procedura taka była prowadzona, należy uzyskać, do akt postępowania przygotowawczego dokumentację tych działań. W przypadku zaistnienia takiej potrzeby prokurator inicjuje procedurę „*Niebieskie Karty*”.”

ekonomii postępowania nakazuje jak najszybciej zgromadzić odpowiedni materiał, celem podjęcia decyzji procesowej w przedmiocie wszczęcia lub odmowy wszczęcia postępowania przygotowawczego.

W związku z zawiadomieniem prokuratora bądź Policji o podejrzeniu popełnienia przestępstwa przez instytucję samorządową, w razie wydania postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania, będzie jej przysługiwało zażalenie, zgodnie z art. 306 § 1 pkt 2 kpk.

Jak już wspomniano powyżej, w 2013 zespoły Interdyscyplinarne/grupy Robocze przekazały 7.437 zawiadomień do organów ścigania o popełnieniu przestępstwa w związku z użyciem przemocy w rodzinie⁴³.

2) Wszczęcie postępowania w wyniku zawiadomienia przez pokrzywdzonego

Jedną z częściej spotykanych przyczyn wszczęcia postępowania jest zawiadomienie pokrzywdzonego przemocą w rodzinie złożone ustnie lub pisemnie na Policji lub niekiedy i bezpośrednio prokuratorowi.

Zgodnie z § 137 ust. 1 *Regulaminu*, prokurator – niezależnie od właściwości miejscowej i rodzaju czynu zabronionego – przyjmuje zgłoszone ustnie w prokuraturze zawiadomienie o przestępstwie i sporządza wspólny protokół z przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie i przesłuchania w charakterze świadka osoby zawiadamiającej; w protokole tym można również zamieścić wniosek o ściganie (art. 304a kpk).

Zgodnie z art. 300 § 2 kpk przed pierwszym przesłuchaniem poucza się pokrzywdzonego o posiadaniu statusu strony procesowej w postępowaniu przygotowawczym oraz o wynikających z tego uprawnieniach. Wzór pisemnego pouczenia, które należy wręczyć pokrzywdzonemu na piśmie, został określony rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 maja 2014 roku w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym (Dz. U. poz. 739)⁴⁴. Podpisaną przez pokrzywdzonego kopię, zgodnie z § 167 ust. 1 *Regulaminu*, należy załączyć do akt sprawy.

⁴³ Zob. Sprawozdanie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

⁴⁴ Zob. załącznik nr 13 na płycie CD – *Pouczenie o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*.

a. Przesłuchanie pokrzywdzonego

Wytyczne Prokuratora Generalnego dodatkowo nakładają na prokuratora następujące obowiązki w trakcie przesłuchania pokrzywdzonego:

- *niezależnie od w/w pisemnego pouczenia o jego prawach w postępowaniu karnym – pokrzywdzonemu należy udzielić dodatkowych, szczegółowych informacji i pouczeń dotyczących jego uprawnień, wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, w tym w szczególności dotyczących form pomocy wskazanych w art. 3 ust. 1 pkt 1-6 ustawy (pkt 1 Wytycznych).*

Wskazany przepis ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie stanowi o udzielaniu bezpłatnej pomocy, w szczególności w formie:

- 1) poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego;
- 2) interwencji kryzysowej i wsparcia;
- 3) ochrony przed dalszym krzywdzeniem, przez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnie zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania oraz zakazanie kontaktowania się i zbliżania się do osoby pokrzywdzonej;
- 4) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
- 5) badania lekarskiego w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie oraz wydania zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie;
- 6) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, która nie ma tytułu prawnego do zajmowanego wspólnie ze sprawcą przemocy lokalu, pomocy w uzyskaniu mieszkania.

Oczywistym jest, że **aby udzielić wyczerpującej informacji, prokurator sam musi posiadać wiedzę w przedmiocie w/w form pomocowych, które osoba pokrzywdzona może uzyskać najbliżej jej miejsca zamieszkania lub pobytu**. Za wyjątkiem pkt 3, którego realizacja leży w kompetencjach prokuratora, za pomocą zastosowania odpowiednich środków zapobiegawczych⁴⁵, pozostałe formy pomocy są realizowane przez inne podmioty, w szczególności gminne i powiatowe organy pomocy społecznej oraz ochrony zdrowia.

⁴⁵ Zob. Rozdz. III. 4.

Pozyskanie wiedzy na temat lokalnych form pomocy i możliwości ich udzielenia jest zadaniem prokuratora zasiadającego w zespole interdyscyplinarnym, a także kierownika jednostki organizacyjnej prokuratury, który zgodnie z pkt. 24 *Wytycznych*, powinien nawiązać współpracę z organami administracji rządowej, samorządowej oraz z organizacjami pozarządowymi, w celu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym w celu uzyskania i aktualizacji informacji nt. form pomocy dostępnych lokalnie pokrzywdzonym.

Punkt 2 *Wytycznych* stanowi, że:

- *prokurator informuje pokrzywdzonego o wszelkich formach pomocy udzielanej osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie, realizowanych w ramach gminnych i powiatowych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Ponadto powinien poinformować o działalności najbliższego, ze względu na miejsce zamieszkania pokrzywdzonego, ośrodka pomocy dla osób pokrzywdzonych przestępstwem oraz wskazać zakres działania ośrodka i świadczonych przez niego bezpłatnych form pomocy oraz powiadomić o działalności organizacji pozarządowych na danym terenie, świadczących pomoc pokrzywdzonym przemocą w rodzinie. Aktualne wykazy odpowiednich placówek winny być dostępne we wszystkich jednostkach organizacyjnych prokuratury.*

Prokurator powinien zatem mieć wiedzę na temat realizowanych lokalnie gminnych i powiatowych programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie. Wiedzę tę może także uzyskać w skutek udziału przedstawiciela prokuratury w zespole interdyscyplinarnym i pozyskania przez niego w/w informacji, a na koniec w niezbędnym zakresie przekazać ją pokrzywdzonemu.

Wytyczne z 2014 roku kładą nacisk na to, aby wykazy odpowiednich placówek, udostępnione we wszystkich jednostkach organizacyjnych prokuratury, były aktualne.

Nadto, **prokurator powinien poinformować pokrzywdzonego** (co wydaje się najważniejsze) **o najbliższym ośrodku pomocy wraz ze wskazaniem zakresu i form świadczonej bezpłatnie pomocy.** Taka praktyka ma już miejsce w wielu prokuraturach.

Do czasu nawiązania współpracy i podjęcia ustaleń, co do właściwych lokalnie ośrodków pomocowych, osoby pokrzywdzone powinny się kierować przede wszystkim do Specjalistycznych Ośrodków Wsparcia dla Ofiar Przemocy

w Rodzinie – jako najbardziej wyspecjalizowanych placówek⁴⁶. W razie braku takich ośrodków blisko miejsca zamieszkania pokrzywdzonego, należy skierować taką osobę do najbliższego Ośrodka Pomocy Społecznej bądź jednostki specjalistycznego poradnictwa⁴⁷.

Właściwą pomoc mogą świadczyć także organizacje pozarządowe funkcjonujące na danym terenie. Informacje na temat takich organizacji można uzyskać od zespołu interdyscyplinarnego, ewentualnie z wykazów organizacji uzyskujących dofinansowanie z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym Prześstępstwem oraz Pomocy Postpenitencjarnej⁴⁸.

Kierownik jednostki organizacyjnej prokuratury powinien zadbać o to, aby wykaz lokalnych placówek pomocowych był dostępny w prokuraturze, zarówno na użytek samych pokrzywdzonych (najlepiej w miejscu dostępnym, obok biura podawczego, na tablicy ogłoszeń, etc.), a także na użytek prokuratorów zajmujących się tego typu sprawami.

Jak wspomniano w rozdziale 1.2, nowy Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 zakłada, że prokuratorzy będą uzyskiwać tego typu informacje od wojewodów, za pośrednictwem prokuratorów apelacyjnych. Takie aktualne wykazy będą mogły być udostępniane w jednostkach organizacyjnych prokuratury.

Zgodnie z punktem 3 *Wytycznych*:

- *pokrzywdzonego należy precyzyjnie poinformować o jego uprawnieniach jako strony postępowania przygotowawczego, w szczególności o możliwości składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia (inicjatywie dowodowej), możliwości ustanowienia pełnomocnika, zasadach regulujących wykonywanie praw pokrzywdzonego małoletniego lub ubezwłasnowolnionego, jak również wyjaśnić zasady ustanowienia pełnomocnika z urzędu. W każdym przypadku złożenia tego rodzaju wniosku należy bezzwłocznie wystąpić do sądu o ustanowienie pełnomocnika z urzędu.*

Powyższe pouczenie w swojej treści nie odbiega od pouczenia dla każdego innego pokrzywdzonego. W razie złożenia przez pokrzywdzonego wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu (np. ustnie do protokołu), prokurator powinien niezwłocznie wystąpić do prezesa właściwego sądu (*per analogiam* § 182 *Regulaminu*).

⁴⁶ Zob. Rozdz. VI.1.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Wykazy znajdują się na stronie internetowej MS: <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/fundusz-pomocy-pokrzywdzonym-oraz-pomocy-postpenitencjarnej/pomoc-pokrzywdzonym/>.

- *Prokurator powinien pouczyć pokrzywdzonego o prawie do odmowy składania zeznań dotyczących podejrzanego (oskarżonego) będącego osobą najbliższą (art. 182 § 1 kpk) oraz wyjaśnić konsekwencje odmowy składania zeznań na późniejszym etapie postępowania karnego (punkt 4 Wytucznych).*

Korzystanie przez pokrzywdzonych z prawa do odmowy składania zeznań, zwłaszcza na późniejszym etapie jest często przyczyną wielu komplikacji, w postaci konieczności umorzenia postępowania, zmiany kwalifikacji prawnej czynu, czy też wręcz uniewinnia sprawcy. Dlatego tak ważne jest, aby prokurator, znając mechanizmy przemocy w rodzinie, w tym fazy cyklu przemocy, potrafił uzmysłwić i wytłumaczyć pokrzywdzonemu konsekwencje tego typu zachowania. Ważne jest również jednoczesne skierowanie takiej osoby do właściwego ośrodka, w celu podjęcia terapii lub innego oddziaływania psychologicznego (np. wzmacniającego), umożliwiającej przygotowanie pokrzywdzonego na zmianę zachowań sprawcy i zachowanie konsekwencji swojego stanowiska w przedmiocie chęci zeznawania podczas całego postępowania.

- *W sprawach dotyczących przestępstw związanych z przemocą w rodzinie, niezależnie od formy prowadzenia postępowania przygotowawczego, prokurator powinien rozważyć przejście do osobistego wykonania czynności przesłuchania osób pokrzywdzonych oraz najważniejszych świadków. W przypadku ustawowego zastrzeżenia dokonania czynności przesłuchania pokrzywdzonego lub świadka, powinien aktywnie uczestniczyć w posiedzeniu sądu w tym przedmiocie (pkt 7 Wytucznych).*

Unormowania międzynarodowe, o którym wspomniano w rozdziale I.3., podkreślają konieczność zapewnienia pokrzywdzonym komfortu przesłuchania, a zwłaszcza niedoprowadzania do ponownych przesłuchań (wtórna wiktymizacja). Z tego względu istnieje konieczność, w miarę możliwości, przeprowadzenia jednorazowego, szczegółowego przesłuchania, w razie potrzeby (i możliwości) z udziałem biegłego psychologa lub osoby wskazanej przez pokrzywdzonego, w warunkach zapewniających komfort wypowiedzi, bez możliwości wchodzenia do pokoju przesłuchań (często gabinetu prokuratora) przez osoby postronne w trakcie czynności. Dyrektywa Unii Europejskiej ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw wskazuje także na prawo pokrzywdzonego do tego, aby mógł mu towarzyszyć przedstawiciel prawny lub wybrana przez nie osoba (ktoś z rodziny, znajomy, przedstawiciel organizacji pozarządowej), o ile nie podjęto uzasadnionej decyzji wykluczającej taką możliwość.

- *Podczas przesłuchania pokrzywdzonego należy ustalić, czy była wszczęta procedura „Niebieskie Karty”. W przypadku gdy procedura taka była prowadzona, należy uzyskać, do akt postępowania przygotowawczego dokumentację tych działań. W przypadku zaistnienia takiej potrzeby prokurator inicjuje procedurę „Niebieskie Karty” (pkt 8 Wytycznych).*

Ustalenie, czy została wszczęta procedura „Niebieskie Karty” jest niezwykle istotne także i z tego powodu, że przypadek zgłoszenia się pokrzywdzonego do prokuratora, bez powiadomienia uprzednio pozostałych służb, mających uprawnienia do wszczęcia procedury, nie został uwzględniony w schemacie procedury „Niebieskie Karty”. Gdyby takie zgłoszenie nie spowodowało wszczęcia owej procedury przez uprawniony podmiot, w tym przypadku Policję, która najpewniej będzie dalej prowadziła tę sprawę w dochodzeniu, przypadek ów nie zostałby objęty uprawnieniami wynikającymi z jej zastosowania. W celu uniknięcia owej luki, prokurator, przekazując materiały Policji, do dalszego prowadzenia, powinien „zainicjować” wszczęcie tej procedury, poprzez wydanie stosownego polecenia funkcjonariuszom Policji.

Zgodnie z punktem 9 Wytycznych:

- *w sytuacji uzyskania informacji dotyczących obrażeń ciała pokrzywdzonego, w każdym przypadku należy uzyskać opinię biegłego lekarza w tym zakresie. Prokurator niezwłocznie podejmuje decyzję o wykorzystaniu w postępowaniu karnym, jako dowodów, dokumentów zawierających tajemnicę lekarską oraz w razie konieczności procesowej występuje do sądu o zezwolenie na przesłuchanie osoby obowiązanej do zachowania tajemnicy lekarskiej.*

Mając na uwadze m.in. możliwość skorzystania przez pokrzywdzonego na dalszym etapie z prawa do odmowy składania zeznań, prokurator powinien podjąć działania zmierzające do zebrania dodatkowego materiału dowodowego. Przykładem tego jest konieczność zabezpieczenia śladów na ciele pokrzywdzonego, w sytuacji stwierdzenia obrażeń jego ciała, poprzez uzyskanie opinii biegłego lekarza. W razie uzyskania od pokrzywdzonego informacji o uprzedniej wizycie lekarskiej lub leczeniu, w związku ze stosowaniem przemy, należy podjąć działania w celu pozyskania takiej dokumentacji.

Po przesłuchaniu pokrzywdzonego, zgodnie z § 137 ust. 2 *Regulaminu*, prokurator jest obowiązany nadać bieg sprawie niezwłocznie, najpóźniej w terminie 7 dni od dnia sporządzenia protokołu lub otrzymania pisemnego zawiadomienia o przestępstwie. W razie konieczności prowadzenia dalszego postępowania w formie dochodzenia, prokurator przekazuje sprawę Policji do dalszego pro-

wadzenia (wraz z poleceniem wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”, w razie ustalenia, że nie była uprzednio wszczęta).

b. Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego

Z uwagi na ograniczenia wynikające z zakresu przedmiotowego niniejszego informatora należy jedynie wspomnieć, że w związku ze zmianami do Kodeksu postępowania karnego⁴⁹ w sytuacji, gdy pokrzywdzonym przemocą w rodzinie (w tym także groźbą jej użycia) jest małoletni do 15 roku życia (a także po ukończeniu 15 lat w chwili przesłuchania, w sytuacji gdy zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na jego stan psychiczny), przesłuchanie przeprowadza sąd, tylko raz (chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub zażąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego), na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa⁵⁰. Prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego będą mieli prawo wzięcia udziału w przesłuchaniu, przebywając w osobnym pokoju technicznym .

Przesłuchanie, które będzie odbywało się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą⁵¹, utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk. Na rozprawie głównej zaś odtwarza się sporządzony w ten sposób zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje protokół przesłuchania.

Termin przesłuchania powinien być wyznaczony po konsultacji z psychologiem, który weźmie pod uwagę stan emocjonalny dziecka, jego zdolności zapamiętywania i postrzegania⁵².

⁴⁹ Zob. tekst ustawy z dnia 13 czerwca 2013 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. poz. 849).

⁵⁰ W zakresie metodologii przesłuchania dziecka – zob. A. Budzyńska, *Jak przesłuchiwać dziecko. Poradnik dla profesjonalistów uczestniczących w przesłuchiowaniu małoletnich świadków*, Warszawa 2008 – załącznik nr 14 na płycie CD.

⁵¹ Zob. Rozdz. IV.1.2).

⁵² „Metodyka prowadzenia postępowań karnych w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie” opracowana przez Prokuraturę Generalną (pismem z dnia 9 lipca 2013 roku, znak sprawy PG-II-P-0280/13, Departament Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Generalnej przesłał „Metodykę (...) do wszystkich prokuratorów apelacyjnych – w celu wykorzystania w jednostkach organizacyjnych prokuratury) – załącznik nr 15 na płycie CD.

Przed przekazaniem do sądu wniosku o przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185a § 1 kpk, prokurator powinien powołać biegłego psychologa⁵³, który oceni stan emocjonalny pokrzywdzonego (świadka) i stwierdzi, czy świadek może w ogóle być przesłuchany, z punktu widzenia jego wieku, rozwoju intelektualnego i możliwości udziału w czynności procesowej.

Biegły psycholog powinien posiadać doświadczenie w pracy z dziećmi i łatwość nawiązywania z nimi kontaktu. Kwalifikacje te powinny być potwierdzone odpowiednimi dokumentami. Przy wyborze biegłego należy uwzględnić jego wiedzę z zakresu psychologii rozwojowej i klinicznej dziecka, znajomość technik przesłuchania tej kategorii świadków, doświadczenie i naturalne predyspozycje do nawiązywania kontaktu z małoletnimi⁵⁴.

W razie pozytywnej oceny przez biegłego, prokurator występuje z wnioskiem o przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185a § 1 kpk do sądu w trybie § 185 Regulaminu⁵⁵.

Wytyczne Prokuratora Generalnego wskazują przy tym, że:

- (...) *Prokurator nadzorując lub prowadząc postępowanie przygotowawcze każdorazowo bada zaistnienie ustawowych przesłanek wskazujących na konieczność dokonania tej czynności oraz ustawowych przesłanek umożliwiających ponowne przesłuchanie pokrzywdzonego małoletniego, o którym mowa w art. 185a § 1 Kodeksu postępowania karnego. Wniosek o przeprowadzenie czynności przesłuchania przez sąd, niezależnie od formy prowadzonego postępowania sporządza prokurator. Wniosek powinien zawierać uzasadnienie, uwzględniające w szczególności konieczność wyznaczenia dla podejrzanego obrońcy z urzędu, w przypadku gdy nie posiada on obrońcy z wyboru. Prokurator uczestniczy w posiedzeniu sądu. W trakcie posiedzenia sądu, prokurator zajmuje procesowe stanowisko co do zasadności*

⁵³ Pismo Prokuratora Generalnego z dnia 2 czerwca 2011 roku (znak sprawy PG-II-P-003/8/11) do wszystkich prokuratorów apelacyjnych – załącznik nr 16 na płycie CD. Zob. także treść § 1 ust. 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego (Dz. U. 2013, poz. 1642), w którym wskazano, że „Przepisy niniejszego rozporządzenia dotyczące biegłego psychologa stosuje się, jeżeli prokurator wydał postanowienie o dopuszczeniu dowodu z jego opinii”.

⁵⁴ Zob. *Metodyka prowadzenia postępowań karnych (...)*.

⁵⁵ § 185 Regulaminu: „W sprawach, o których mowa w art. 185a § 1 k.p.k., z wnioskiem do sądu o przesłuchanie pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, występuje prokurator prowadzący lub nadzorujący postępowanie i bierze udział w tej czynności. W razie potrzeby ponownego przesłuchania pokrzywdzonego stosuje się tryb określony w art. 185a k.p.k.”.

udziału w tej czynności osoby pełnoletniej, wskazanej przez pokrzywdzonego (pkt 14 Wytycznych).

Wytyczne podkreślają obowiązek prokuratora samodzielnego sporządzenia wniosku o przesłuchanie do sądu, a także wskazują na jego obligatoryjne elementy, w tym: uzasadnienie, wskazujące w szczególności na konieczność powołania obrońcy w sytuacji, gdy podejrzany nie ma takowego z wyboru.

Warto w tym miejscu wskazać, że wspomniana już uprzednio Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej *ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady z 2001/220/WSiSW* wskazuje na uprawnienie osoby pokrzywdzonej do tego, aby towarzyszyć jej mógł przedstawiciel prawny lub wybrana przez nią osoba, o ile nie podjęto uzasadnionej decyzji wykluczającej taką możliwość⁵⁶. Prokurator winien mieć to na uwadze, zajmując, zgodnie z w/w Wytycznymi, stanowisko w tym przedmiocie.

W toku uczestniczenia w posiedzeniu sądu, w trakcie przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego poniżej 15 roku życia, prokurator powinien także czuwać nad prawidłowym i zrozumiałym pouczeniem go przez sąd o prawie do odmowy składania zeznań (pkt 18 Wytycznych). Należy wskazać, że niekiedy, w sprawach z udziałem bardzo małych dzieci, pouczenie takie będzie niezwykle trudne, z uwagi na ograniczoną percepcję dziecka i jego zdolność do oceny znaczenia i zrozumienia takiego pouczenia. Trzeba mieć to na względzie, przy ocenie samego pouczenia, stosowanego przez sąd.

W ramach podobnej procedury, jak opisana powyżej, odbędzie się przesłuchanie dorosłego pokrzywdzonego przemocą w rodzinie w sytuacji, gdy przemoc wypełniała znamiona art. 197-199 kk.

Wskazują na to Wytyczne w pkt. 17, które wskazują, że

- *Niezależnie od formy prowadzenia postępowania przygotowawczego prokurator, w sprawach o przestępstwa określone w art. 197 -199 Kodeksu karnego, związane z przemocą w rodzinie kieruje do sądu wniosek zawierający uzasadnienie o przesłuchanie pokrzywdzonego w charakterze świadka oraz uczestniczy w posiedzeniu sądu. Nie jest dopuszczalne w tym wypadku sporządzanie protokołu wspólnego przyjęcia zawiadomienia o przestępstwie i przesłuchania w charakterze świadka osoby zawiadamiającej, na podstawie art. 304a Kodeksu postępowania karnego. Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa określonego w art. 197-199 Kodeksu karnego powinno ograniczyć się*

⁵⁶ Zob. także Rozdz. IV.4.1), a także art. 20 pkt c, a części wstępnej Dyrektywy.

do wskazania przez pokrzywdzonego najważniejszych faktów i dowodów. Ponowne przeprowadzenie czynności przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka powinno być poprzedzone dokonaniem przez prokuratora szczególnie wnikliwej oceny zgromadzonego materiału dowodowego. W przypadku zaistnienia takiej konieczności prokurator kieruje do sądu wniosek zawierający uzasadnienie o dokonanie tej czynności przez sąd. W przypadku złożenia przez pokrzywdzonego wniosku o przesłuchanie w trybie art. 177 § 1a Kodeksu postępowania karnego, prokurator ustosunkowuje się do niego we wniosku kierowanym do sądu, bądź w trakcie posiedzenia, mając na uwadze zaistnienie ku temu ustawowych przesłanek.

W tym przypadku podkreślono także zakaz sporządzanie protokołu wspólnego przyjęcia zawiadomienia o przestępstwie i przesłuchania w charakterze świadka osoby zawiadamiającej. Te dwa etapy powinny zostać rozdzielone, zaś rola prokuratora będzie się ograniczała do przyjęcia zawiadomienia o przestępstwie, które powinno ograniczać się do wskazania najważniejszych faktów i dowodów. Kolejnym etapem będą zeznania pokrzywdzonego, przeprowadzane już przez sąd, w trybie art. 185c kpk.

Wytyczne opisują także działania prokuratora w sytuacjach, gdy pokrzywdzony ukończył już 15 rok życia (pkt 15 Wytycznych).

- *W trakcie postępowania przygotowawczego, w sprawach wskazanych w art. 185a § 1 Kodeksu postępowania przygotowawczego, związanych z przemocą w rodzinie niezależnie od formy jego prowadzenia prokurator z własnej inicjatywy, bądź na wniosek Policji dokonuje oceny zaistnienia przesłanek skutkujących przeprowadzeniem czynności przesłuchania pokrzywdzonego małoletniego, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat w trybie przewidzianym w art. 185a § 1 – 3 Kodeksu postępowania karnego. W przypadku zaistnienia uzasadnionej obawy, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na stan psychiczny świadka, prokurator kieruje do sądu wniosek z uzasadnieniem, o dokonanie tej czynności przez sąd. Prokurator uczestniczy w posiedzeniu sądu.*

Prokurator będzie zatem przesłuchiwał pokrzywdzonego poniżej 15 roku życia (w chwili przesłuchania) jedynie w sprawach, które nie dotyczą przestępstw z użyciem przemocy lub groźby ani nie są stypizowane w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI Kodeksu karnego. Nadto, prokurator będzie mógł przesłuchiwać pokrzywdzonych przemocą w rodzinie, którzy ukończyli 15 lat w chwili przesłuchania, chyba że zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w ta-

kich warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na jego stan psychiczny. Wówczas prokurator powinien skierować odpowiedni wniosek do sądu w trybie § 185 *Regulaminu*⁵⁷.

- *W toku postępowań karnych związanych z przemocą w rodzinie, w których pokrzywdzonymi są małoletni, a z ujawnionych okoliczności postępowania wynika, iż przedstawiciele ustawowi nie mogą w należyty sposób wykonywać ich praw w prowadzonym postępowaniu, należy wystąpić do sądu o ustanowienie kuratora procesowego w trybie art. 99 ustawy z dnia 25 lutego 1964 roku Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz.59, z późn. zm.) w zw. z art.51 § 2 Kodeksu postępowania karnego (pkt 19 Wytycznych).*

Zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego w sprawie I KZP 10/10⁵⁸, w sprawach, w których jedno z rodziców jest oskarżonym w postępowaniu karnym, w tym także w postępowaniu z oskarżenia prywatnego, drugi z rodziców małoletniego nie może, działając w charakterze przedstawiciela ustawowego, wykonywać praw tego małoletniego jako pokrzywdzonego.

W tego typu przypadkach należy działać niezwłocznie i od razu występować z odpowiednim wnioskiem⁵⁹ do sądu rodzinnego w przedmiocie ustanowienia odpowiedniego reprezentanta dla dziecka w trybie art. 99 kro⁶⁰ w zw. z art. 51 § 2 kpk⁶¹. Choć przepis § 114 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 roku *Regulamin urzędowania sądów powszechnych* (t.j. Dz. U. 2014, poz. 259) wskazuje, że kuratorem należy w miarę możliwości osobę bliską dla tej strony albo obeznaną ze stanem jej sprawy, to wydaje się, że w tego typu sprawach, należy odstępować od wskazywania jednego z członków rodziny (najczęściej jednego z dziadków), na rzecz wskazywania sądowi rodzinnemu profesjonalnego pełnomocnika (adwokata lub radcę prawnego), który w sposób realny będzie bronił jego interesów w trakcie postępo-

⁵⁷ § 185 *Regulaminu*: „ W sprawach, o których mowa w art. 185a § 1 k.p.k., z wnioskiem do sądu o przesłuchanie pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, występuje prokurator prowadzący lub nadzorujący postępowanie i bierze udział w tej czynności. W razie potrzeby ponownego przesłuchania pokrzywdzonego stosuje się tryb określony w art. 185a k.p.k.”.

⁵⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2010 roku (I KZP 10/10 OSNKW) – załącznik nr 17 na płycie CD.

⁵⁹ Zob. wzór wniosku o ustanowienie reprezentanta dla dziecka w trybie art. 99 kro w zw. z art. 51 § 2 kpk – załącznik nr 18 na płycie CD.

⁶⁰ Art. 99 kro: „Jeżeli żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską, reprezentuje je kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy.”

⁶¹ „Art. 51 § 2. Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawy albo osoba, pod której stałą pieczęcią pokrzywdzony pozostaje.”.

wania⁶². Profesjonalny pełnomocnik szybko i wnikliwie zapozna się ze stanem sprawy i będzie w sposób najbardziej skuteczny stał na straży procesowych interesów małoletniego.

Do w/w wniosku należy dołączyć odpowiednią liczbę odpisów wniosków dla wszystkich uczestników postępowania, a także odpis skrócony aktu urodzenia małoletniego – celem wykazania kręgu uczestników postępowania oraz wieku małoletniego. W razie posiadania informacji o wcześniej toczącym się przed tym sądem opiekuńczym postępowaniu w przedmiocie władzy rodzicielskiej, alimentacyjnej, etc., zawierającej już w/w dokumenty, można powołać się na sygnaturę tejże sprawy. W innym przypadku konieczne jest niezwłoczne wystąpienie do właściwego Urzędu Stanu Cywilnego o wydanie odpisu skróconego aktu urodzenia małoletniego.

Z danych statystycznych gromadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości wynika, że sądy najczęściej, jako kuratorów procesowych w tego rodzaju sprawach, ustanawiają:

- *kuratorów sądowych* – 30,4%,
- *adwokatów i radców prawnych* – 27,1%,
- *członków rodziny małoletniego* – 24,5%,
- *pracowników sekretariatów sądów* – 9,5%,
- *inne osoby np. pracownicy MOPS, PCPR, nauczyciele, pedagodzy szkolni czy rodzina zastępcza* – 8,4%.

3) Wszczęcie postępowania z urzędu

W sprawach dotyczących przemocy w rodzinie postępowanie często wszczęte jest także z urzędu, na skutek np. interwencji Policji w lokalu.

W takich przypadkach postępowanie zwykle będzie prowadziła Policja w trybie dochodzenia, już bez angażowania na wstępnym etapie prokuratora.

W tym miejscu warto także wspomnieć, że po zmianach w Kodeksie karnym, wynikających z noweli do ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, od 1 sierpnia 2010 roku przestępstwo z art. 157 § 2 kk, w sytuacji gdy pokrzywdzonym jest osoba najbliższa zamieszkująca wspólnie ze sprawcą – jest ścigane z urzędu, a nie jak dotychczas z oskarżenia prywatnego.

⁶² Tak też: K. Dudka i T. Gardocka, *Skuteczność nieizolacyjnych środków zapobiegawczych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2012, str. 59.

Podobnie jak w przypadku wszczęcia sprawy na skutek zawiadomienia przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego, do materiałów postępowania należy pozyskać dokumentację procedury „*Niebieskie Karty*” (gdy była uprzednio wszczęta).

Pozyskanie owych materiałów następuje zwykle poprzez zwrócenie się do odpowiednich organów lub instytucji, w tym przypadku do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego z wezwaniem dobrowolnego wydania na podstawie art. 217 § 1 kpk (nadesłania kopii) dokumentacji zgromadzonej w wyniku realizacji procedury „*Niebieskie Karty*”. Zgodnie z art. 15 § 2 kpk, wszystkie instytucje państwowe i samorządowe są obowiązane w zakresie swego działania do udzielania pomocy organom prowadzącym postępowanie karne w terminie wyznaczonym przez te organy.

Nadto, o czym wspomniano już powyżej szczególną podstawą do udostępnienia prokuratorowi bądź Policji dokumentacji zgromadzonej w ramach procedury „*Niebieskie Karty*” jest § 10 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie procedury „*Niebieskie Karty*” oraz wzorów formularzy „*Niebieska Karta*” stanowiący, że w przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa dokumenty o których mowa w ust. 1, są przekazywane organom właściwym do prowadzenia postępowania przygotowawczego.

W razie odmowy wydania (przesłania kopii) dokumentacji przez przewodniczącego zespołu dobrowolnie, zgodnie z art. 217 § 5 kpk, można przeprowadzić jej odebranie.

4. Czynności prokuratora w trakcie postępowania przygotowawczego

Zgodnie Wytycznymi Prokuratora Generalnego, w trakcie prowadzenia postępowania przygotowawczego w sprawie dotyczącej przemocy w rodzinie:

- *w przypadku uzyskania informacji o użyciu groźby bezprawnej lub przemocy wobec pokrzywdzonego lub świadka, prokurator podejmuje czynności zmierzające do wyjaśnienia tych okoliczności, zaś w razie zaistnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa, wszczyna postępowanie karne. Prokurator poucza świadka o możliwości zastrzeżenia danych dotyczących miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu, a w przypadku złożenia w tym zakresie wniosku, niezwłocznie dokonuje zastrzeżenia danych, zgodnie z art. 191 § 3 Kodeksu postępowania karnego (pkt 5 Wytycznych).*

W sprawach dotyczących przemocy w rodzinie, zwykle miejsce zamieszkania pokrzywdzonego, a także świadków (najczęściej bliższej lub dalszej rodziny oraz znajomych), znane jest sprawcy, chyba że osoba pokrzywdzona musiała opuścić mieszkanie i w chwili przeprowadzenia czynności przebywa w specjalistycznym ośrodku, u rodziny lub znajomych. W takich sytuacjach powyższy zapis Wytycznych w zakresie zastrzeżenia danych może mieć zastosowanie.

Zgodnie z punktem 6 Wytycznych:

- *w przypadku skorzystania przez pokrzywdzonego z prawa odmowy składania zeznań, w prowadzonych postępowaniach należy dążyć do pełnego wyjaśnienia okoliczności sprawy.*

Mając na uwadze fakt, że pomimo pouczeń i działań wspomagających pokrzywdzonego, może dojść do odmowy składania przez niego zeznań na późniejszym etapie, konieczne jest podejmowanie działań zmierzających do zgromadzenia jak najszerszego materiału dowodowego, pozwalającego na utrzymanie treści zarzutu, pomimo wyłączenia możliwości korzystania z zeznań pokrzywdzonego. Do tego celu służy dokumentacja zgromadzona przez zespół interdyscyplinarny, a przede wszystkim zawarte tam informacje o źródłach dowodowych, bądź wręcz dowody w postaci dokumentów (np. zaświadczeń lekarskich, etc.). Warto zatem zgromadzić dodatkowy materiał, pozwalający na jego wykorzystanie, także w razie niechęci pokrzywdzonego do dalszego składania zeznań i odmowy ich składania.

W tym miejscu warto także wskazać, na szczególne uwarunkowania proceduralne w zakresie możliwości przesłuchiwanie w charakterze świadków osób poniżej 15 roku życia, a także osób, które już 15 lat ukończyły.

Wytyczne, nawiązując do zasad przesłuchiwanie małoletniego pokrzywdzonego, w pkt 16 opisują działania prokuratora w tym względzie.

- *Prokurator w toku postępowania przygotowawczego, niezależnie od formy jego prowadzenia, w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub o przestępstwa określone w rozdziale XXV i XXVI Kodeksu karnego, związane z przemocą w rodzinie, dokonuje oceny przesłanki procesowej uzasadniającej konieczność przesłuchania świadka, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat w warunkach art. 185a § 1-3 Kodeksu postępowania karnego. W przypadku zaistnienia takiej konieczności prokurator kieruje w tym zakresie wnioski zawierający uzasadnienie do sądu oraz uczestniczy w posiedzeniu sądu. W toku postępowania przygotowawczego, w tej kategorii spraw prokurator dokonuje oceny zasadności przesłuchania małoletniego świadka, który w chwili przesłuchania*

ukończył 15 lat na odległość, przy użyciu urządzeń technicznych, zgodnie z art. 177 § 1a Kodeksu postępowania karnego. Podejmując decyzję w tym zakresie, prokurator bada wystąpienie ustawowych przesłanek określonych w art. 185b § 2 Kodeksu postępowania karnego.

Warto zatem podkreślić, że w każdym przypadku, gdy w sprawie dotyczącej przemocy w rodzinie, świadkiem jest osoba małoletnia, przepisy dotyczące przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego będą miały zastosowanie.

Inaczej będzie w przypadku, gdy świadkiem w tego typu sprawach będzie osoba, która ukończyła 15 rok życia.

W takich przypadkach świadka przesłuchuje się w trybie określonym w art. 177 § 1a kpk (przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku), gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny.

- *Prokurator informuje sąd rodzinny o ujawnionych nieprawidłowościach w funkcjonowaniu rodziny, w szczególności o przejawach demoralizacji małoletniego (pkt 10 Wytycznych).*
- *w wszystkich sprawach o przestępstwo popełnione na szkodę małoletniego lub w okolicznościach, które mogą świadczyć o demoralizacji lub gorszącym wpływie na niego, podejmuje działania przewidziane w art. 23 Kodeksu postępowania karnego lub w art. 572 Kodeksu postępowania cywilnego, zawiadamiając sąd rodzinny w celu rozważenia środków przewidzianych w przepisach o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym (pkt 11 Wytycznych).*

Współpraca prokuratora z sądem rodzinnym jest niezwykle istotna w sytuacji, gdy w rodzinie dotkniętej przemocą w rodzinie znajduje się dziecko. Należy wówczas rozpoznać wszelkie możliwe zagrożenia, jakim może dziecko podlegać i odpowiednio reagować. Należy wskazać, że tylko w 2013 roku dzieci były w 3.860 przypadkach ofiarami przestępstwa znęcania się⁶³. Każdy taki przypadek powinien być przeanalizowany pod kątem zapewnienia dziecku bezpieczeństwa, w tym także poprzez zawiadomienie sądu rodzinnego, w celu

⁶³ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie mieszczących się w kompetencjach Ministerstwa Sprawiedliwości od 1 stycznia 2013 roku do 31 grudnia 2013 roku – załącznik nr 19 na płycie CD.

podjęcia przezeń odpowiednich działań (np. zarządzeń z art. 109 kro⁶⁴, nie wyłączając skutków w wyniku zastosowania art. 111 kro⁶⁵ lub 1131-4kro⁶⁶).

Nawet w sytuacji, gdy okaże się, że dziecko samo stosuje przemoc wobec najbliższych lub wykazuje inne przejawy demoralizacji, należy je traktować jako osobę, której niezbędna jest pomoc. Sąd, rozpoznając sprawę w trybie ustawy z dnia 26 października 1982 roku o *postępowaniu w sprawach nieletnich* (tj. Dz. U. z 2010 roku, Nr 33, poz. 178 z późn. zm.) będzie poszukiwał takich sposobów, aby dziecku pomóc i działać dla jego dobra.

⁶⁴ „Art. 109. § 1. Jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, sąd opiekuńczy wyda odpowiednie zarządzenia. § 2. Sąd opiekuńczy może w szczególności:

- 1) zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, w szczególności do pracy z asystentem rodziny, realizowania innych form pracy z rodziną, skierować małoletniego do placówki wsparcia dziennego, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej lub skierować rodziców do placówki albo specjalisty zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń;
- 2) określić, jakie czynności nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu, albo poddać rodziców innym ograniczeniom, jakim podlega opiekun;
- 3) poddać wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego;
- 4) skierować małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dziećmi;
- 5) zarządzić umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo w instytucjonalnej pieczy zastępczej albo powierzyć tymczasowo pełnienie funkcji rodziny zastępczej małżonkom lub osobie, niespełniającym warunków dotyczących rodzin zastępczych, w zakresie niezbędnych szkoleń, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.(...)”.

⁶⁵ „Art. 111. § 1. Jeżeli władza rodzicielska nie może być wykonywana z powodu trwałej przeskody albo jeżeli rodzice nadużywają władzy rodzicielskiej lub w sposób rażący zaniedbują swe obowiązki względem dziecka, sąd opiekuńczy pozbawi rodziców władzy rodzicielskiej. Pozbawienie władzy rodzicielskiej może być orzeczone także w stosunku do jednego z rodziców.

§ 1a. Sąd może pozbawić rodziców władzy rodzicielskiej, jeżeli mimo udzielonej pomocy nie ustały przyczyny zastosowania art. 109 § 2 pkt 5, a w szczególności gdy rodzice trwale nie interesują się dzieckiem. (...)”.

⁶⁶ Art. 1132. § 1. Jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd opiekuńczy ograniczy utrzymywanie kontaktów rodziców z dzieckiem.

§ 2. Sąd opiekuńczy może w szczególności:

- 1) zakazać spotykania się z dzieckiem;
- 2) zakazać zabierania dziecka poza miejsce jego stałego pobytu;
- 3) zezwolić na spotkanie się z dzieckiem tylko w obecności drugiego z rodziców albo opiekuna, kuratora sądowego lub innej osoby wskazanej przez sąd;
- 4) ograniczyć kontakty do określonych sposobów porozumiewania się na odległość;
- 5) zakazać porozumiewania się na odległość.

Art. 1133. Jeżeli utrzymywanie kontaktów rodziców z dzieckiem poważnie zagraża dobru dziecka lub je narusza, sąd zakaze ich utrzymywania.

Art. 1134. Sąd opiekuńczy, orzekając w sprawie kontaktów z dzieckiem, może zobowiązać rodziców do określonego postępowania, w szczególności skierować ich do placówek lub specjalistów zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń.

- *Prokuratorzy powinni dokonywać analizy akt postępowań karnych, celem wykorzystania możliwości złożenia wniosku o kompensatę państwową przysługującą osobom uprawnionym, na zasadach określonych w ustawie z dnia 7 lipca 2005 roku o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw (Dz. U. Nr 169, poz. 1415 z późn. zm.) (pkt 12 Wytycznych).*

Kompensata jest świadczeniem pieniężnym przyznawanym ofierze lub osobie jej najbliższej, w tym osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, w razie doznania w wyniku działań sprawcy ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w postaci:

- *pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia, innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej, choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała,*
- *lub innego naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia innego niż wyżej opisanego trwający dłużej niż 7 dni.*

Kompensatę przyznaje się jedynie wówczas i w takiej wysokości, w jakiej osoba uprawniona nie może uzyskać pokrycia kosztów (utraconych zarobków lub innych środków utrzymania, kosztów związanych z leczeniem i rehabilitacją oraz kosztów pogrzebu, będących skutkiem popełnienia przestępstwa) od:

- *sprawcy przemocy w rodzinie,*
- *z tytułu ubezpieczenia,*
- *ze środków pomocy społecznej,*
- *albo z innego źródła lub tytułu, niezależnie od tego, czy sprawca przestępstwa został oskarżony lub skazany.*

Kompensatę przyznaje się na wniosek osoby uprawnionej lub prokuratora, który należy złożyć do sądu rejonowego miejsca zamieszkania osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, w maksymalnym terminie 2 lat od dnia popełnienia przestępstwa⁶⁷. Po upływie tego terminu osoba nie może żądać przyznania kompensaty.

Zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 27 września 2011 roku, za czas popełnienia przestępstwa ciągłego (np. przestępstwa znęcania się z art. 207 § 1 kk) uznaje się ostatni moment działania sprawcy, a więc czas ostatniego ze składających się na to przestępstwo zachowań. Przy braku wskazania w przypisanym czynie ciągłym konkretnej daty (lub innego punktu

⁶⁷ Zob. Wzór wniosku o przyznanie kompensaty – załącznik nr 20 na płycie CD.

czasowego) ostatniego miesiąca, podanego w wyroku jako końcowy moment działania sprawcy, za czas popełnienia tego przestępstwa, w rozumieniu art. 6 § 1 kk, traktować należy ostatni dzień tego miesiąca⁶⁸.

Kompensata wypłacana jest pokrzywdzonemu przez sąd i nie może przekroczyć 12.000 zł.

Zgodnie z pkt 13 Wytycznych:

- *w razie stwierdzenia w postępowaniu karnym, dotyczącym przestępstw związanych z przemocą w rodzinie, poważnego uchybienia w działaniu instytucji państwowej, samorządowej lub społecznej działającej w tej sferze, w każdym przypadku prokurator podejmuje działania określone w art. 19 Kodeksu postępowania karnego.*

Obowiązek ów jest istotny z punktu widzenia realizacji zadań z zakresu przemocy w rodzinie przez wiele służb. Ważne jest zatem, aby reagować na przypadki przede wszystkim rażących zaniechań przez poszczególne służby, w sytuacji, gdy wiedziały o konieczności ich podjęcia, bądź miały obowiązek posiadać taką wiedzę. Będzie to najczęściej związane przede wszystkim z sytuacją socjalną rodzin, bądź stwierdzonymi i istniejącymi od dawna patologiami, zagrażającymi bezpieczeństwu członków rodziny, w tym przede wszystkim dzieci.

W myśl pkt 20 Wytycznych:

- *w przypadku ustalenia, w toku prowadzonego postępowania przygotowawczego, istnienia bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie, należy niezwłocznie poinformować właściwego pracownika socjalnego w celu uruchomienia procedury określonej w art. 12a ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.*

Dla zapewnienia bezpieczeństwa dziecku przebywającemu w rodzinie dotkniętej przemocą, ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przewiduje w art. 12a szczególny tryb odebrania dziecka z tej rodziny i umieszczenia go

⁶⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 września 2011 roku (III KK 89/11, Biul. SN 2012, nr 2, poz. 13).

u innej, nie mieszkającej z tą rodziną, osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo – wychowawczej⁶⁹.

Uprawnienie takie przysługuje pracownikowi socjalnemu wykonującemu obowiązki służbowe w razie stwierdzenia bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie. Decyzję taką pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także lekarzem, ratownikiem medycznym lub pielęgniarką. O fakcie odebrania dziecka pracownik socjalny musi nie później niż w ciągu 24 godzin poinformować sąd opiekuńczy.

Na decyzję o odebraniu dziecka rodzicom służy zażalenie. Przy odebraniu dziecka pracownik socjalny lub funkcjonariusz Policji powinien wręczyć rodzicom dziecka pouczenie, które będzie wskazywało termin do wniesienia zażalenia oraz sąd (ze wskazaniem miejscowości), do którego można wnieść zażalenie⁷⁰.

Zażalenie można wnieść za pośrednictwem pracownika socjalnego lub funkcjonariusza policji, którzy dokonali odebrania dziecka. Są oni zobowiązani przekazać je niezwłocznie do sądu (rodzinnego).

Sąd rozpatruje zażalenie niezwłocznie, nie później niż w ciągu 24 godzin. Jeśli uzna, że dziecko zostało odebrane bezzasadnie lub nielegalnie zarządza natychmiastowe przekazanie dziecka rodzicom, opiekunom prawnym lub fak-

⁶⁹ Art. 12a. 1. W razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.), w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

² Tryb umieszczania dzieci w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej regulują przepisy ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887).

³ Decyzję, o której mowa w ust. 1, pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także z lekarzem, lub ratownikiem medycznym, lub pielęgniarką. Przepisy art. 59810, art. 59811 § 3 i art. 59812 § 1 zdanie pierwsze ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego stosuje się odpowiednio.

⁴ Pracownik socjalny ma obowiązek niezwłocznego powiadomienia sądu opiekuńczego, nie później niż w ciągu 24 godzin, o odebraniu dziecka z rodziny i umieszczeniu go u niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

⁵ Do umieszczenia dziecka u osoby najbliższej niezamieszkującej wspólnie stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

⁶ Minister właściwy do spraw wewnętrznych w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego określi, w drodze rozporządzenia, procedurę postępowania Policji przy wykonywaniu czynności, o których mowa w ust. 1 i 3, oraz sposób dokumentowania przeprowadzonych przez Policję czynności, uwzględniając konieczność udzielenia dzieciom skutecznej pomocy.

⁷⁰ Zob. druk opracowanego przez Komendę Główną Policji pouczenia o terminie i sposobie wniesienia zażalenia – załącznik nr 21 na płycie CD.

tycznym, od których dziecko zostało odebrane. Dodatkowo o nielegalności, bezzasadności lub nieprawidłowości odebrania, zawiadamia przełożonego osób, które dokonały odebrania dziecka.

Zgodnie z art. 12a ust. 6 ustawy, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w dniu 31 marca 2011 roku wydał rozporządzenie *w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie* (Dz.U. Nr 81, poz. 448)⁷¹, które szczegółowo określa procedurę postępowania Policji przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny przez pracownika socjalnego oraz przy podejmowaniu decyzji o odebraniu dziecka z rodziny w takiej sytuacji, w tym sposób dokumentowania w/w czynności.

- *ze szczególną starannością należy podejmować decyzję o skierowaniu spraw dotyczących przestępstw związanych z przemocą w rodzinie do postępowania mediacyjnego (pkt 23 Wytycznych).*

Prowadzenie mediacji w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie jest kontrowersyjne i wymaga niezwykłej ostrożności. Generalnie, osoby zajmujące się tematem przemocy w rodzinie odradzają jej stosowanie w tego typu przypadkach, głównie ze względu na zakłócenie zasady równości stron. Należy także dodać, że wspomniana na wstępie Konwencja w art. 48 zabrania stosowania obligatoryjnych alternatywnych procesów rozstrzygania sporów, w tym mediacji w odniesieniu do wszelkich form przemocy objętych zakresem Konwencji, w tym w szczególności przemocy w rodzinie. Należy jednak odnotować głosy, wskazujące na korzyści płynące z mediacji, nawet w sprawach związanych z przemocą w rodzinie⁷².

- *Postępowania karne z zakresu przestępstw związanych z przemocą w rodzinie winni prowadzić lub nadzorować prokuratorzy o odpowiednim doświadczeniu zawodowym, specjalizujący się w powyższej problematyce (pkt 28 Wytycznych).*

Postępowania związane z przemocą w rodzinie, w szczególności dotyczące znęcania się nad osobami najbliższymi, wykazują się swoistą specyfiką, zwłaszcza pod względem prowadzenia postępowania dowodowego. Duże emocje, jakie zwykle towarzyszą przesłuchaniu osoby pokrzywdzonej, konieczność zachowania dużej wrażliwości przez osobę prowadzącą przesłuchanie,

⁷¹ Zob. załącznik nr 22 na płycie CD.

⁷² <http://www.mediacje.lex.pl/czytaj/-/artykul/prof-bienkowska-zakaz-mediacji-w-sprawach-przemocy-w-rodzinie-jest-szkodliwy> oraz <http://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/4237-mediacja-szansa-dla-pokrzywdzonego>.

zdarzająca się chwiejna postawa pokrzywdzonego, w zakresie chęci kolejnego zeznawania (odmowa składania zeznań z wszelkimi tego konsekwencjami), czy też trudności ze zgromadzeniem materiału dowodowego, są czynnikami, które wymagają m.in. obeznania z podstawowymi cechami samego zjawiska przemocy w rodzinie, faz cyklu przemocowego, umiejętności przesłuchiwania osób dotkniętych przemocą, w tym seksualną, a zatem doświadczenia w tej problematyce. Wydaje się, że nie chodzi tu o doświadczenie zawodowe rozumiane jako pewien okres wykonywania pracy zawodowej, a raczej specjalizację w tego typu sprawach.

Zgromadzenie materiału dowodowego, w wyniku przesłuchania pokrzywdzonego, uzyskania dokumentacji w wyniku zawiadomienia o przestępstwie z zespołu interdyscyplinarnego lub też w wyniku interwencji Policji i zatrzymania osoby podejrzanej umożliwia wszczęcie postępowania i podjęcie kroków w celu postawienia zarzutów sprawcy przemocy w rodzinie.

Zgodnie z art. 313 § 1 kpk, jeżeli dane istniejące w chwili wszczęcia śledztwa lub zebrane w jego toku uzasadniają dostatecznie podejrzenie, że czyn popełniła określona osoba, sporządza się postanowienie o przedstawieniu zarzutów, ogłasza je niezwłocznie podejrzanemu i przesłuchuje się go, chyba że ogłoszenie postanowienia lub przesłuchanie podejrzanego nie jest możliwe z powodu jego ukrywania się lub nieobecności w kraju. Postanowienie o przedstawieniu zarzutów zawiera wskazanie podejrzanego, dokładne określenie zarzucanego mu czynu i jego kwalifikacji prawnej.

Czynność ta jest niezwykle istotna z punktu widzenia możliwości zastosowania środków ochrony osoby dotkniętej przemocą w rodzinie w postaci środków zapobiegawczych. Zgodnie bowiem z art. 249 kpk § 2 kpk, w postępowaniu przygotowawczym można stosować środki zapobiegawcze tylko względem osoby, wobec której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów.

5. Nowe środki zapobiegawcze

Środki zapobiegawcze mają na celu zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także zapobiegnięcie popełnieniu przez sprawcę nowego, ciężkiego przestępstwa.

Niektóre środki zapobiegawcze mają zastosowanie, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że sprawca ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby wspólnie zamieszkującej, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził.

Prokurator w toku postępowania przygotowawczego, a sąd aż do momentu wydania wyroku w sprawie, mają prawo do zastosowania następujących środków zapobiegawczych wobec sprawcy przemocy w rodzinie:

- *tyczasowe aresztowanie (stosuje wyłącznie sąd, na wniosek prokuratora) – art. 250 kpk i nast.;*
- *oddanie pod dozór Policji z obowiązkiem stosowania się do wymagań w postaci:*
 - zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu,
 - zgłaszania się do organu dozoru w określonych odstępach czasu,
 - zawiadamiania organu dozoru o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu,
 - zakazu kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami,
 - zakazu przebywania w określonych miejscach,
 - innych ograniczeń swobody oskarżonego, niezbędnych do wykonywania dozoru,
 - (oddany pod dozór Policji ma obowiązek stawiania się we wskazanej jednostce organizacyjnej Policji z dokumentem stwierdzającym tożsamość, wykonywania poleceń mających na celu dokumentowanie przebiegu dozoru oraz udzielania informacji koniecznych dla ustalenia, czy stosuje się on do wymagań nałożonych w postanowieniu sądu lub prokuratora; w celu uzyskania takich informacji można wzywać sprawcę do stawienia w wyznaczonym terminie) – art. 275 § 1, 2 i 4 kpk;
- *oddanie sprawcy pod dozór Policji zamiast zastosowania tymczasowego aresztowania, pod warunkiem że sprawca w wyznaczonym terminie opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym oraz określi miejsce swojego pobytu – art. 275 § 3 kpk;*
- *nakazanie sprawcy opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym – jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że sprawca ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził – art. 275a kpk;*
- *zakaz opuszczania przez sprawcę kraju, który może być połączony z zatrzymaniem mu paszportu lub innego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy albo zakaz wydania takiego dokumentu – w razie uzasadnionej obawy ucieczki sprawcy – art. 277 kpk.*

Postanowienia w przedmiocie w/w środków zapobiegawczych wydane przez prokuratora bądź sąd w postępowaniu przygotowawczym są wykonalne z chwilą wydania. Zgodnie z treścią art. 462 § 1 kpk w zw. z art. 465 § 1 kpk, zażalenie nie wstrzymuje wykonania zaskarżonego postanowienia prokuratora.

Mając na względzie wąskie ramy niniejszego Informatora, poniżej zostaną przedstawione tylko niektóre z w/w środków, najbardziej właściwe w sprawach związanych ze stosowaniem przemocy w rodzinie.

1) Dozór Policji z zakazem kontaktowania się z pokrzywdzonym

Zgodnie z art. 275 § 1 kpk, tytułem środka zapobiegawczego można oddać oskarżonego pod dozór Policji. Oddany pod dozór ma, zgodnie z § 2 tego artykułu, obowiązek stosowania się do wymagań zawartych w postanowieniu sądu lub prokuratora. Obowiązek ten może polegać m.in. na zakazie kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami, zakazie przebywania w określonych miejscach, a także na innych ograniczeniach swobody oskarżonego, niezbędnych do wykonywania dozoru.

Oddany pod dozór Policji ma obowiązek stawiania się we wskazanej jednostce organizacyjnej Policji z dokumentem stwierdzającym tożsamość, wykonywania poleceń mających na celu dokumentowanie przebiegu dozoru oraz udzielania informacji koniecznych dla ustalenia, czy stosuje się on do wymagań nałożonych w postanowieniu sądu lub prokuratora. W celu uzyskania takich informacji można wzywać oskarżonego do stawiennictwa w wyznaczonym terminie.

Wprowadzona do Kodeksu postępowania karnego ustawą z dnia 5 listopada 2009 roku nowelizacja⁷³ dodała do obowiązków związanych z odbywaniem dozoru także i zakaz kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami, a także zakazie przebywania w określonych miejscach.

Celem tej zmiany było zapewnienie bezpieczeństwa pokrzywdzonych, a zatem miała ona charakter prewencyjny, zapobiegający ewentualnemu popełnieniu kolejnego przestępstwa.

W praktyce dozór Policji wraz z zakazem kontaktowania się z pokrzywdzonym jest dosyć często stosowany przez prokuratorów⁷⁴. Z danych gromadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości wynika, że w 2012 roku liczba sprawców

⁷³ Zob. ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 206, poz. 1589 z późn. zm.).

⁷⁴ Zob. wzór postanowienia w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego w postaci dozoru Policji z zakazem kontaktowania się z pokrzywdzonym – załącznik nr 23 na płycie CD.

przemocy w rodzinie, wobec których zastosowano dozór Policji z jednoczesnym zobowiązaniem do powstrzymania się od kontaktu z pokrzywdzonym wyniosła **1.593** (2012 – 1.412, 2011- 1.280, 2010 – 891)⁷⁵.

Środek ten często jest także stosowany wraz z zakazem zbliżania się do pokrzywdzonego na określoną odległość, które to obowiązki przy dozorze Policji są uzupełnieniem i wypełnieniem dla najistotniejszego środka zapobiegawczego stosowanego wobec sprawcy przemocy w rodzinie, w postaci nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego, zajmowanego wspólnie z osobą najbliższą. Zgodnie z § 24 ust 1 zarządzenia nr 5/10 Prokuratora Generalnego z dnia 31 marca 2010 roku w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów oraz innych działów administracji w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury⁷⁶, w wypadku zastosowania lub uchylecia przez prokuratora środka zapobiegawczego innego niż tymczasowe aresztowanie, sekretariat zawiadamia o tym osoby wskazane w zarządzeniu, a także właściwy organ uprawniony do wykonywania tego środka lub zobowiązany do podejmowania działań w związku z jego stosowaniem. W tym przypadku będzie to właściwa jednostka Policji.

2) Dozór Policji z zakazem zbliżania się na określoną odległość

Przepis art. 275 § 2 kpk poszczególne obowiązki wymienia przykładowo, pozostawiając swobodę dla prokuratora lub sądu w nakładaniu na sprawcę stosownych wymagań. Wskazuje na to określenie: „obowiązek może polegać na...” oraz wskazanie na możliwość zastosowania „innych ograniczeń swobody oskarżonego”, pod warunkiem, że są niezbędne do wykonywania dozoru.

Nie budzi zatem wątpliwości, że zakaz zbliżania się do osoby pokrzywdzonej na określoną odległość także może być obowiązkiem, któremu w ramach dozoru może podlegać sprawca⁷⁷.

Na możliwość taką wskazuje *expressis verbis* § 91 ust. 5 Wytucznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 roku w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo – śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP.2012.7)⁷⁸, który stanowi, że w wystąpieniu (do prokuratora) o zastoso-

⁷⁵ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

⁷⁶ Zob. załącznik nr 24 na płycie CD.

⁷⁷ Zob. J. Kosonoga, *Dozór Policji jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym*, Warszawa 2008 oraz Sitariska Anna, *Przemoc w rodzinie a mediacja*, Prok. i Pr. 2006 nr 1, poz. 56.

⁷⁸ Zob. załącznik nr 25 na płycie CD.

wanie środka zapobiegawczego w postaci dozoru Policji, o którym mowa w art. 275 kpk, należy wskazać odpowiednie w danym przypadku obowiązki podejrzanego, w szczególności można występować o nałożenie obowiązku polegającego na m.in. zakazie kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami, zakazie przebywania w określonych miejscach, **zakazie zbliżania się do określonych osób z możliwością określenia stosownej odległości**⁷⁹.

Należy podnieść, że taki zakaz byłby koherentny i spójny z środkiem karnym określonym w art. 39 pkt 2b kk, czyli zakazem zbliżania się do określonych osób, gdzie sąd, orzekając ów zakaz, ma obowiązek, zgodnie z § 4, wskazać odległość od osób chronionych, którą sprawca obowiązany jest zachować. Byłby także spójny ze środkiem probacyjnym z art. 72 § 1 pkt 7a kk w postaci powstrzymywania się od zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób.

W razie zastosowania tego środka zapobiegawczego i jego kontynuacji aż do uprawomocnienia się wyroku, zakaz ów mógłby niejako naturalnie przystoczyć się w obowiązek wynikający z orzeczonego środka karnego bądź probacyjnego i de facto być kontynuowany przez czas oznaczony w wyroku (w okresie próby bądź przez okres wskazany w orzeczeniu w zakresie środka karnego). Dodać bowiem trzeba, że zgodnie z art. 249 § 4 kpk, środki zapobiegawcze mogą być stosowane aż do chwili rozpoczęcia wykonania kary.

W takim przypadku sąd orzekając środek karny, ma obowiązek na podstawie art. 63 § 2 kk zaliczyć okres rzeczywistego stosowania odpowiadającego mu rodzajowo środka zapobiegawczego na poczet w/w środka karnego.

3) Dozór Policji z nakazem uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych⁸⁰

Jak już wspomniano powyżej, obowiązek nakładany na sprawcę przy dozorcze Policji może polegać na zastosowaniu innych ograniczeń swobody oskarżonego, pod warunkiem, że są niezbędne do wykonywania dozoru.

Skoro ustawodawca zdecydował się na dodanie obowiązków mających na celu ochronę pokrzywdzonego (zakaz kontaktowania się), wydaje się, że nakaz uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych, mających na celu zmianę zachowania sprawcy, ma także walor prewencyjny, mogący także w przyszłości mieć wpływ na ewentualny wymiar kary w orzeczeniu kończącym po-

⁷⁹ Zob. wzór postanowienia w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego w postaci dozoru Policji z zakazem zbliżania się do pokrzywdzonego na wskazaną odległość – załącznik nr 26 na płycie CD.

⁸⁰ Zob. Rozdz. IV.7.

stępowanie. Sąd bowiem, w myśl art. 53 § 2 kk, wymierzając karę, uwzględnia w szczególności zachowanie się sprawcy po popełnieniu czynu, a zwłaszcza staranie o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie w innej formie społecznemu poczuciu sprawiedliwości. Aktywne uczestnictwo w programie, zwłaszcza w sytuacji, gdy sprawca nie kwestionował swojej winy i przyznawał się do popełnienia czynu, z pewnością powinno być brane przez sąd pod uwagę przy wymierzaniu kar.

W doktrynie uznaje się, że zastosowane ograniczenia swobody muszą także pozwalać na odpowiednie oddziaływanie na podejrzanego, w tym mieć wpływ wychowawczy i dyscyplinujący⁸¹. Programy korekcyjno-edukacyjne są znakomitym narzędziem, pozwalającym w sposób profesjonalny oddziaływać w w/w sposób na podejrzanego.

Nadto, ewentualna zmiana zachowania i myślenia sprawcy o czynie, stanowi najlepszy z możliwych środków ochrony pokrzywdzonego, co nie jest bez znaczenia dla zapewnienia jego bezpieczeństwa podczas postępowania i po jego zakończeniu⁸².

Wspomnieć przy tym należy, że w chwili obecnej, w związku ze zmianą art. 72 § 1 pkt 6a kk i art. 74 § 1 kk, nie jest już wymagana zgoda samego skazanego na uczestnictwo w takim programie.

4) Dozór Policji w miejsce niezastosowanego tymczasowego aresztowania, pod warunkiem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym

Zgodnie z art. 275 § 3 kpk, jeżeli zachodzą przesłanki zastosowania tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej na szkodę osoby najbliższej albo innej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, zamiast tymczasowego aresztowania można zastosować dozór, pod warunkiem że oskarżony w wyznaczonym terminie opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym oraz określi miejsce swojego pobytu.

Dozór ten może być zatem stosowany przy łącznym wypełnieniu następujących elementów:

⁸¹ J. Kosonoga, *Obowiązki nakładane w ramach dozoru Policji*, [w:] *Dozór Policji jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym*, Warszawa 2008.

⁸² Zob. wzór postanowienia w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego w postaci dozoru Policji z obowiązkiem uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych – załącznik nr 27 na płycie CD.

- *muszą występować przesłanki do zastosowania tymczasowego aresztowania,*
- *podejznanemu postawiono zarzut o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej na szkodę osoby najbliższej albo innej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą,*
- *sprawca w wyznaczonym terminie opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym,*
- *sprawca sam określi miejsce swego pobytu.*

Przesłanki do zastosowania tymczasowego aresztowania określone zostały w art. 258 kpk.

Zarówno definicja przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej, jak i osoby najbliższej, a także lokalu mieszkalnego zostały omówione wyżej⁸³. Warto dodać, że zarzucany sprawcy czyn nie musi zawierać w swoich znamionach pojęcia przemocy, ale może zostać opisany poprzez skutki jej użycia (np. obrażenia ciała)⁸⁴.

Środek ten stosuje prokurator⁸⁵, a po wniesieniu aktu oskarżenia – sąd. Zdarza się czasami, że także w postępowaniu przygotowawczym sąd będzie stosował ten środek, w sytuacjach, gdy nie uwzględni wniosku o tymczasowe aresztowanie, uznając, że pomimo istnienia przesłanego do jego zastosowania wystarczające będzie orzeczenie dozoru.

W 2012 roku liczba podejrzanych o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, wobec których prokurator zastosował dozór Policji pod warunkiem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym – wyniosła **588** (2012 – 627, 2011 – 505, 2010 – 337)⁸⁶.

⁸³ Zob. Rozdz. III.2.2).

⁸⁴ Zob. L. K. Paprzycki, Komentarz do art. 275 Kodeksu postępowania karnego, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1-424, wyd. III*, red. L.K. Paprzycki, LEX 2013.

⁸⁵ Zob. wzór postanowienia w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego w postaci dozoru Policji w miejsce niezastosowanego tymczasowego aresztowania, pod warunkiem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym – załącznik nr 28 na płycie CD.

⁸⁶ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

5) Nakaz opuszczenia przez sprawcę przemocy w rodzinie lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym

Przedmiotowy środek zapobiegawczy został dodany do Kodeksu postępowania karnego wspomnianą już uprzednio ustawą nowelizującą ustawę o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*.

Zgodnie z art. 275a § 1 kpk, tytułem środka zapobiegawczego można nakazać oskarżonemu o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej opuszczenie lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził.

Środek ten stosowany jest przez prokuratora⁸⁷ bądź przez sąd na wniosek Policji albo z urzędu.

Nakaz ów może być także zastosowany wobec sprawcy przemocy w rodzinie w wyniku zatrzymania przez Policję, na podstawie art. 244 § 1a lub § 1b kpk. W takim przypadku Policja niezwłocznie, nie później niż przed upływem 24 godzin od chwili zatrzymania, gdy zachodzą podstawy do zastosowania tego środka, występuje z wnioskiem do prokuratora o zastosowanie tego środka zapobiegawczego; wniosek powinien być rozpoznany przed upływem 48 godzin od chwili zatrzymania oskarżonego (art. 275a § 2 kpk).

Nie budzi wątpliwości, że nakaz ów może być także zastosowany bez uprzedniego zatrzymania sprawcy bądź też po ustaniu zatrzymania, jeżeli uprzednio do niego doszło⁸⁸.

Należy podkreślić, że nakaz taki można również zastosować, gdy w chwili podejmowania decyzji w tym przedmiocie osoba pokrzywdzona nie przebywa już faktycznie w lokalu. Ustawową przesłankę „zajmowania lokalu wspólnie z pokrzywdzonym”, sugerującą *prima facie*, że pokrzywdzony musi przebywać w lokalu (zajmować go), należy odczytywać w ten sposób, że osoba pokrzywdzona powinna była traktować ów lokal jako miejsce swojego pobytu. Przebywanie zatem przez pokrzywdzonego w innym miejscu (w ośrodku pomocowych, tymczasowym schronisku, u rodziny, etc.), zwłaszcza w wyniku ucieczki z domu z obawy przed kolejnymi aktami przemocy, nie może być traktowane

⁸⁷ Zob. wzór postanowienia w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego w postaci nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym – załącznik nr 29 na płycie CD.

⁸⁸ Zob. J. Grajewski (red.), L. K. Paprzycki, S. Steinborn, *Komentarz do art. 275a kpk*, Tom I, *Komentarz aktualizowany do art. 1-424 Kodeksu postępowania karnego*.

jako brak zajmowania lokalu w sensie spełnienia ustawowej przesłanki tego przepisu. Inna wykładnia tego przepisu prowadziłaby do przekonania u sprawcy, że wystarczy zmusić osobę pokrzywdzoną do ucieczki z domu, pozbyć się jej, aby uchronić się przed możliwością zastosowania takiego środka. Taka interpretacja prowadziłaby do absurdu, co przekreśla jej zastosowanie.

Dodać należy, że niedopuszczalna z punktu widzenia elementarnych zasad sprawiedliwości jest sytuacja, gdy osoba dotknięta przemocą w rodzinie musi uciekać z własnego domu, często z dziećmi, przed obawą utraty życia lub zdrowia, ukrywać się w ośrodkach lub u rodziny, a sprawca przemocy ma do pełnej i nieograniczonej dyspozycji mieszkanie, bez żadnych konsekwencji. Zgodnie z wypracowanym orzecnictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, na Państwie leży pozytywny obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa obywatelom wszędzie, nawet w ich własnym domu⁸⁹.

Środek ten stosuje się na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Jeżeli istnieje potrzeba jego kontynuacji, a nie ustały przesłanki jego stosowania, prokurator powinien wystąpić z wnioskiem do sądu powołanego do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji, który to sąd może przedłużyć jego stosowanie na dalsze kolejne okresy, każdy nie dłuższy niż 3 miesiące⁹⁰. Może zatem zdarzyć się i tak, że sąd będzie kontynuował stosowanie owego środka aż do uprawomocnienia się wyroku skazującego, w którym w sposób „naturalny” może de facto przedłużyć istnienie takiego nakazu w postaci orzeczenia środka karnego bądź probacyjnego o takim samym charakterze.

Sąd, orzekając ów nakaz jako środek karny, winien zaliczyć na jego poczet okres stosowania w/w środka zapobiegawczego, zgodnie z treścią art. 63 § 2 kk.

Należy zaznaczyć, że nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym może (a czasami nawet musi) być także orzeczony w razie skazania m.in. za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej jako środek karny w myśl art. 39 pkt 2e kk bądź § 2 kk, a także jako środek probacyjny na podstawie art. 72 § 1 pkt. 7b kk.

O definicji lokalu wspomniano już powyżej, warto jednak dodać, że **status prawny lokalu (własność, współwłasność, najem, etc.) i tytuł do zamieszkania, czy zameldowanie w nim jest z punktu widzenia przesłanek stosowania powyższego nakazu bez znaczenia**⁹¹.

⁸⁹ Zob. Rozdz. I.3.3).

⁹⁰ S. Spurek, *Izolacja sprawcy od ofiary. Instrumenty przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, Warszawa 2012 s. 275.

⁹¹ K. Dudka i T. Gardocka, *Skuteczność nieizolacyjnych środków zapobiegawczych ...*, str. 10.

Może być zatem i tak, że nakaz taki mógłby zostać orzeczony wobec jedyne­go właściciela lokalu. Zachowuje on pełny katalog praw właścicielskich, za wyjąt­kiem możliwości korzystania z lokalu w postaci zamieszkiwania w nim i jak się wydaje także wchodzenia do niego. Pozostałe uprawnienia, w szczególności pobierania pożytków z rzeczy (np. czynsz od lokatorów niektórych pomiesz­czeń), czy też dysponowania nim (sprzedaż mieszkania), pozostają nadal w jego gestii⁹². W celu wyeliminowania jakichkolwiek wątpliwości, wraz z na­kazem opuszczenia lokalu, powinno się także, w miarę potrzeby stosować zakaz zbliżania się lub kontaktowania z pokrzywdzonym. Na takie możliwe połączenie środków ochrony pokrzywdzonego wskazuje także art. 72 § 1a kk, nakazujący sądowi, przy orzekaniu takiego środka probacyjnego, określenie dodatkowo sposobu kontaktu skazanego z pokrzywdzonym.

Wydając postanowienie o nakazie opuszczenia przez oskarżonego lokalu mieszkalnego można, na wniosek oskarżonego, wskazać mu miejsce pobytu w placówkach zapewniających miejsca noclegowe. Placówkami wskazanymi do umieszczenia oskarżonego nie mogą być placówki pobytu ofiar przemocy w rodzinie.

Informacje o najbliższych placówkach można odnaleźć na stronach internetowych wojewodów lub w wojewódzkich dziennikach urzędowych. Zgodnie bowiem z art. 48a ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz.U. z 2009 roku Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.), wojewoda prowadzi rejestr placówek zapewniających miejsca noclegowe, zaś corocznie, do dnia 30 czerwca, ogłasza ów rejestr w wojewódzkim dzienniku urzędowym oraz publikuje na przedmiotowej stronie internetowej.

Linki do owych rejestrów, umieszczonych na stronach internetowych poszczegól­nych urzędów wojewódzkich, ujęte są w prowadzonej przez Ministerstwo Sprawiedliwości *Bazie danych osób nadzorujących lub koordynujących w Urzędach Wojewódzkich, Sądach Okręgowych, Jednostkach penitencjarnych, Komendach Wojewódzkich Policji oraz Prokuraturach Apelacyjnych pracę służb wykonujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, ośrodków świadczących pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, placówek specjalistycznego poradnictwa oraz placówek zapewniających miejsca noclegowe*⁹³.

Realizacja obowiązku rozpoczyna się już z chwilą wydania postanowie­nia. Wydaje się, że w celu zagwarantowania bezpieczeństwa osobie pokrzyw-

⁹² K. Dudka. *Wpływ praw człowieka na stanowienie i stosowanie nieizolacyjnych środków zapobiegawczych*, WPP 2012 nr 1-2, poz. 24.

⁹³ Zob. załącznik nr 30 na płycie CD.

dzionej Policja powinna uczestniczyć w czynnościach faktycznych związanych z opuszczeniem lokalu przez sprawcę, który musi mieć możliwość zabrania swoich rzeczy osobistych na czas trwania nakazu. Po uprzednim zatrzymaniu sprawcy na podstawie art. 244 § 1a bądź § 1b kk, funkcjonariusze Policji, zwalniając sprawcę przemocy w rodzinie, po wydanym uprzednio przez prokuratora postanowieniu (i wręczeniu odpisu sprawy), powinni udać się ze sprawcą do miejsca jego dotychczasowego zamieszkania i uczestniczyć w trakcie czynności wyprowadzania się (pakowania rzeczy, etc.). Obecność funkcjonariuszy może okazać się niezbędna także i z tego powodu, że podczas tych czynności może dojść do sporów, co do własności rzeczy, ewentualnie możliwych zachowań agresywnych sprawcy wobec osoby pokrzywdzonej, którą może uznawać za „winną” całego zdarzenia. Z przeprowadzonych czynności funkcjonariusze Policji winni sporządzić notatkę urzędową.

Złamanie nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, podobnie zresztą jak każdego innego środka zapobiegawczego, będzie wiązało się z koniecznością podjęcia odpowiednich decyzji przez prokuratora bądź sąd, zwykle poprzez zastosowanie surowszego środka zapobiegawczego⁹⁴.

Należy także wskazać, że Wytyczne Prokuratora Generalnego w pkt. 21 wskazują, że

- *w każdej sprawie prowadzonej przeciwko podejrzanemu o przestępstwo związane z przemocą w rodzinie, w przypadku braku przesłanek do wystąpienia z wnioskiem o zastosowanie środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania, należy rozważyć zasadność zastosowania środka zapobiegawczego określonego w art. 275a Kodeksu postępowania karnego.*

Środek zapobiegawczy w postaci nakazania sprawcy przemocy w rodzinie opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie w pokrzywdzonym jest coraz częściej stosowany przez prokuratorów. W 2012 roku liczba podejrzanych, wobec których zastosowano w/w środek zapobiegawczy wyniosła aż **1.477** (2012 – 1.241, 2011 – 849, 2010 – 209)⁹⁵.

⁹⁴ R.A. Stefański, *Środek nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, WPP 2010, nr 3.

⁹⁵ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

6. Akt oskarżenia i wnioski prokuratora do sądu w zakresie wymiaru kary oraz środków karnych lub obowiązków probacyjnych

Sporządzenie i wniesienie do sądu aktu oskarżenia kończy etap postępowania przygotowawczego. W samym akcie oskarżenia prokurator może umieścić wniosek o wydanie wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kary lub środka karnego za występki zagrożony karą nieprzekraczającą 10 lat pozbawienia wolności bez przeprowadzenia rozprawy, jeżeli okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości, a postawa oskarżonego wskazuje, że cele postępowania zostaną osiągnięte (art. 335 § 1 kpk).

Z danych statystycznych gromadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości wynika, że w 2013 roku sądy uwzględniając wnioski prokuratora z art. 335 § 1 kpk, za przestępstwo znęcania się z art. 207 § 1 kk skazały 3.256 osób, a z art. 387 § 1 kpk – 2.585, co łącznie stanowi **5.841 skazań**, tj. **49,1% wszystkich skazań z art. 207 § 1 kk**.

Dodać trzeba, że dane statystyczne uwzględniające orzeczone przez sądy środki karne oraz środki probacyjne, wskazują na nikły odsetek stosowanych przez sądy w/w środków⁹⁶.

Statystyczny wyrok skazujący dla sprawcy przemocy w rodzinie z art. 207 § 1 kk zawiera wymierzenie kary pozbawienia wolności w wymiarze 1 roku, z warunkowym jej zawieszeniem na okres próby 3 lat, dozór kuratora sądowego oraz orzeczenie o kosztach postępowania. Do rzadkości należy stosowanie środków karnych oraz obowiązków probacyjnych⁹⁷.

Możliwości wnioskowania w trybie art. 335 § 1 kpk, a także oddziaływania na ostateczną treść orzeczenia w wyniku uwzględniania przez sąd wniosku oskarżonego w trybie art. 387 kpk (możliwość sprzeciwienia się i w ramach tego zgłaszania sądowi propozycji właściwych środków do zastosowania), **dają prokuratorowi, zwłaszcza w świetle w/w statystyk, ogromny wpływ na ostateczny kształt orzeczenia sądu.**

Biorąc to pod uwagę należy wykorzystać możliwości, jakie stwarzają przepisy prawa materialnego w zakresie orzeczenia środków karnych oraz obowiązków probacyjnych, niejako „skrojonych” dla sprawców przemocy w rodzinie.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*. W aspekcie nadmiernego odsetka kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem oraz niewystarczającej liczby środków karnych i probacyjnych – zob. także K. Dudka i T. Gardocka, *Skuteczność nieizolacyjnych środków zapobiegawczych ...*, str. 27.

Zgodnie z obowiązującymi *Wytycznymi* Prokuratora Generalnego w pkt 22:

- *we wnioskach dotyczących wymiaru kary i środków karnych w sprawach dotyczących przestępstw związanych z przemocą w rodzinie, a także w przypadku kierowania w tych sprawach wniosków o warunkowe umorzenie postępowania karnego, każdorazowo należy wnieść o orzeczenie właściwych środków karnych wyszczególnionych w art. 39 Kodeksu karnego oraz obowiązków określonych w art. 72 Kodeksu karnego, uwzględniając ewentualne skutki dla sytuacji finansowej rodziny.*

W razie składania wniosku o wymierzenie oskarżonemu kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, w szczególności w trybie art. 335 § 1 kpk, zasadą powinno być występowanie w każdej tego typu sprawie o nałożenie na oskarżonego **obowiązku uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych**, ze wskazaniem sądowi właściwej placówki realizującej tego typu oddziaływania, najbliższej miejsca zamieszkania oskarżonego, a jedynie w wyjątkowych przypadkach odstępowanie od takiego wniosku; nadto z uwagi na konieczność zapewnienia pokrzywdzonemu ochrony oraz bezpieczeństwa, należy wnieść o nałożenie na oskarżonego obowiązków probacyjnych z art. 72 § 1 kk, w szczególności:

- obowiązku powstrzymywania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym w określony sposób,
- obowiązku powstrzymywania się od zbliżania się do pokrzywdzonego na określoną odległość,
- obowiązku opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym wraz ze wskazaniem sposobu kontaktu z pokrzywdzonym,
- obowiązku innego właściwego zachowania się względem pokrzywdzonego,
- obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej pokrzywdzonemu albo uiszczenia świadczenia pieniężnego⁹⁸.

W tym miejscu należy jedynie wskazać⁹⁹, że informacje dotyczące podmiotów realizujących programy korekcyjno-edukacyjne można odnaleźć na stronach internetowych Ministerstwa Sprawiedliwości¹⁰⁰, zaś już w 2014 roku nowy Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przewiduje obowiązek

⁹⁸ Zob. projekt wniosku prokuratora z art. 335 § 1 kpk dołączony do aktu oskarżenia – załącznik nr 31 na płycie CD.

⁹⁹ Zob. Rozdz. IV.7. 5).

¹⁰⁰ Zob. <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/placowki-prowadzace-programy-korekcyjno-edukacyjne-dla-sprawcow-przemocy-w-rodzinie/>.

przekazywania przez starostę powiatowego w/w informacji prokuratorowi rejonowemu. Nadto, wyznaczony prokurator uczestniczący w zespole interdyscyplinarnym może uzyskać takie informacje od członków zespołu. Dodatkowo informacje takie można uzyskać ze wspomnianej już *Bazy danych osób nadzorujących lub koordynujących (...) pracę służb wykonujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie (...)*¹⁰¹ lub dzwoniąc do Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w urzędzie wojewódzkim (dane teleadresowe w *Bazie danych osób(...)*).

W zakresie aktywności procesowej prokuratorów, *Wytyczne* Prokuratora Generalnego wskazują w pkt. 24, że:

- *prokuratorzy w toku postępowań sądowych w sprawach o przestępstwa związane z przemocą w rodzinie winni wykazywać szczególną aktywność procesową, a zwłaszcza reagować na przejawy naruszenia godności pokrzywdzonego. W razie konieczności i przy spełnieniu ustawowych wymogów, należy wnioskować o wyłączenie jawności rozprawy oraz przesłuchanie świadka po opuszczeniu sali sądowej przez oskarżonego.*

Wytyczne, co do działań procesowych prokuratora, w zakresie reakcji na naruszenie godności osoby pokrzywdzonej, w tym zapewnienie komfortu składania zeznań, są w tej mierze zbieżne z Dyrektywą Unii Europejskiej *ustanawiającą normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw*, która w art. 23 ust. 3 pkt a-d wskazuje, że ofiarom o szczególnych potrzebach (a zatem ofiarom przestępstw w bliskich związkach¹⁰²) udostępnia się podczas postępowania sądowego:

- a) środki zapewniające unikanie kontaktu wzrokowego między ofiarami a sprawcami, również w trakcie składania zeznań, dzięki zastosowaniu odpowiednich środków, w tym technologii komunikacyjnych;
- b) środki służące temu, by ofiara mogła zostać przesłuchana pod jej nieobecność na sali sądowej, w szczególności dzięki wykorzystaniu odpowiednich technologii komunikacyjnych;
- c) środki pozwalające uniknąć zbędnych pytań dotyczących życia prywatnego ofiary, niezwiązanych z przestępstwem;
- d) środki umożliwiające przeprowadzenie przesłuchania bez obecności publiczności.

¹⁰¹ Zob. załącznik nr 30 na płycie CD – arkusz dot. programów korekcyjno-edukacyjnych.

¹⁰² Zob. art. 22 ust. 3 Dyrektywy.

7. Czynności prokuratora w postępowaniu wykonawczym

Działania prokuratora na etapie postępowania wykonawczego, już po uprawomocnieniu się orzeczenia, nie są niczym ograniczone, ponieważ Kodeks karny wykonawczy przewiduje dla prokuratora szczególną rolę, tj. strony, która w szczególności **uprawniona jest do składania wniosków do sądu, a w wypadkach wskazanych w ustawie **wnoszenia zażaleń** na postanowienia wydane w postępowaniu wykonawczym (art. 21 kkw), a także **uczestnictwa w posiedzeniach** (art. 22 kkw).**

W celu zapewnienia ochrony i bezpieczeństwa pokrzywdzonemu, Wytyczne Prokuratora Generalnego przewidują w pkt. 25, że

- *w przypadku uzyskania informacji, iż skazany za przestępstwo z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej, mieszkającej wspólnie ze sprawcą, w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej względem tych osób, wspólnie zamieszkujących ze sprawcą, należy w każdym przypadku złożyć do sądu wniosek o zarządzenie wykonania kary w trybie art. 75 § 1a Kodeksu karnego.*

W tym miejscu należy jedynie zaznaczyć¹⁰³, że dodany wspomnianą na wstępie nowelizacją ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przepis art. 75 § 1a kk stanowi, że sąd zarządza wykonanie kary jeżeli skazany za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkujących wspólnie ze sprawcą w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkujących wspólnie ze sprawcą.

Prokurator może uzyskać taką informację zarówno od samego pokrzywdzonego, od funkcjonariuszy Policji, np. biorących udział w interwencji, bądź też od innego podmiotu (np. przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego).

Zgodnie z art. 178 § 2 kkw, w posiedzeniu w przedmiocie zarządzenia wykonania kary ma prawo wziąć udział prokurator, skazany oraz jego obrońca, a gdy skazany został oddany pod dozór lub zobowiązany do wykonania obowiązków związanych z okresem próby, również sądowy kurator zawodowy,

¹⁰³ Zob. Rozdz. IV.8.2).

a także osoba godna zaufania lub przedstawiciel stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej.

W razie nieuwzględnienia wniosku prokuratora (a także i innych uprawnionych podmiotów) o zarządzenie wykonania warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności w razie ponownego stosowania przemocy w rodzinie przez sprawcę, prokurator powinien każdorazowo rozważyć złożenie zażalenia na to postanowienie.

Zgodnie bowiem z art. 178 § 4 kkw, na postanowienie w przedmiocie zarządzenia wykonania kary przysługuje zażalenie.

Nadmienić także należy, że w/w nowelizacją ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wprowadzono do Kodeksu karnego wykonawczego szczególną podstawę do odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Zgodnie bowiem z art. 160 § 2 kkw, sąd penitencjarny odwołuje warunkowe zwolnienie, jeżeli zwolniony, skazany za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkującej wspólnie ze sprawcą.

Podobnie, jak to ma miejsce w przypadku zarządzenia wykonania kary, prokurator ma prawo do udziału w posiedzeniu, w tym także w sytuacji, gdy to nie on jest wnioskodawcą (art. 160 § 3 kkw).

Wydaje się zatem, że prokurator powinien także wykazywać aktywność w postaci składania do sądu **wnioski o odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia w trybie art. 160 § 2 kkw.**

Na koniec, warto jest także nadmienić, że **prokurator może także w postępowaniu wykonawczym składać do sądu wnioski o ustanowienie, rozszerzenie lub zmianę obowiązków probacyjnych, ewentualnie o nałożenie dozoru kuratora sądowego wobec sprawcy przemocy w rodzinie uprzednio skazanego na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.**

Zgodnie bowiem z art. 74 § 1 kk, jeżeli względy wychowawcze za tym przemawiają, sąd, wobec skazanego na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, może w okresie próby ustanawiać, rozszerzać lub zmieniać obowiązki wymienione w art. 72 § 1 pkt 3-8 kk albo od wykonania nałożonych obowiązków zwolnić, z wyjątkiem obowiązku wymienionego

w art. 72 § 2 kk, jak również oddać skazanego pod dozór albo od dozoru zwolnić.

Nie ma zatem przeszkód, aby wnioskować do sądu np. o nałożenie obowiązku uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego, zakazów zbliżania się lub kontaktowania z pokrzywdzonym, etc., zwłaszcza gdy sąd nie orzekł żadnych środków w wyroku skazującym, bądź orzeczone już środki nie gwarantują bezpieczeństwa oraz ochrony osobie pokrzywdzonej¹⁰⁴

Potwierdzają to Wytyczne, wskazujące w nowym punkcie 26, że;

- *biorąc udział w posiedzeniach sądu w postępowaniu wykonawczym, prokurator w sprawach dotyczących skazanych za przestępstwa związane z przemocą w rodzinie, składając wnioski i zajmując stanowisko, ma na uwadze konieczność wdrożenia wobec skazanego odpowiednich środków o charakterze leczniczym i korekcyjno-edukacyjnym.*

Podsumowując, warto dodać, że zgodnie z końcowym zapisem Wytycznych, przestrzeganie zasad postępowania w nich opisanych jest wiążące dla wszystkich organów uprawnionych do prowadzenia postępowań przygotowawczych.

Nadmienić trzeba, że w zdecydowanej większości przypadków spraw dotyczących stosowania przemocy w rodzinie, to Policja prowadzi postępowanie przygotowawcze w formie dochodzenia. Pomijając zatem decyzje procesowe bądź wnioski, zarezerwowane dla prokuratora, to Policja będzie głównym realizatorem działań opisanych w Wytycznych Prokuratora Generalnego.

¹⁰⁴ Zob. wzór wniosku prokuratora w postępowaniu wykonawczym o nałożenie na skazanego obowiązku uczestnictwa w oddziaływaniu korekcyjno-edukacyjnym – załącznik nr 32 na płycie CD.

IV. Informator dla sędziego

Wpływające do sądów sprawy dotyczące przemocy w rodzinie, a w szczególności dotyczące znęcania się nad osobami najbliższymi z art. 207 kk, charakteryzują się nie tyle skomplikowaniem pod względem prawnym, choć i tu mogą występować trudności, ile koniecznością ustalenia stanu faktycznego, niekiedy dotyczącego kilku, kilkunastu bądź kilkudziesięciu lat.

W tego typu sprawach podstawowym źródłem dowodowym są najczęściej zeznania osoby pokrzywdzonej, często także małoletnich pokrzywdzonych (najczęściej w trybie art. 185a kpk), a także najbliższej rodziny bądź znajomych.

Zeznania te najczęściej są bardzo obszerne, obejmujące wspomniany długotrwały okres życia. Umiejętność przesłuchiwania pokrzywdzonych tego typu przestępstwami (podobnie jak czynami dotyczącymi przemocy seksualnej) jest niezwykle potrzebna, aby zadbać o zgromadzenie i ocenę materiału dowodowego oraz przede wszystkim nie spowodować u pokrzywdzonych dalszych cierpień, upokorzeń, składających się na tzw. wtórną wiktyimizację.

Sprawy te charakteryzują się także stosunkowo częstym korzystaniem przez pokrzywdzonych z prawa do odmowy składania zeznań, co niejednokrotnie pozbawia treść zarzutu aktu oskarżenia całkowicie bądź częściowo podstaw dowodowych.

Konsekwencją tego jest częsta zmiana kwalifikacji prawnej czynu, np. ograniczenie treści zarzutu do stwierdzenia winy jedynie w zakresie naruszenia czynności narządu ciała na okres poniżej bądź powyżej 7 dni (art. 157 § 1 bądź § 2 kk), stwierdzenie popełnienia groźby karalnej (art. 190 § 1 kk) lub naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 § 1 kk).

Mając na uwadze fakt, że zwłaszcza w tego typu sprawach, w trakcie postępowania sądowego osoba pokrzywdzona jest narażona na stałą obecność sprawcy przestępstwa, który może wpływać na jej zachowanie, a także zagrażać jej życiu lub zdrowiu, konieczna jest ocena stopnia jej zagrożenia, a w razie uznania, że istnieje realne zagrożenie popełnienia przestępstwa, rozważenie zastosowania (lub kontynuacji) właściwych środków zapobiegawczych, w celu ochrony osoby pokrzywdzonej.

Nadto, sprawy te wymagają wiedzy sędziów na temat możliwych sposobów oddziaływania na sprawców tego typu przestępstw, przebywających zarówno w jednostkach penitencjarnych (osadzonych lub tymczasowo aresztowanych), jak i przede wszystkim na wolności, w okresie próby, w tym pod dozorem kuratora sądowego bądź bez takiego dozoru.

Wiedza taka jest często trudna do zdobycia, z uwagi na konieczność współpracy i zaangażowania innych podmiotów lub instytucji zewnętrznych, w tym państwowych, samorządowych lub pozarządowych, w zakresie pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, jak i stosowanego oddziaływania na sprawców tej przemocy.

1. Czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym

W sprawach dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie sądy podejmują często czynności już na etapie postępowania przygotowawczego, zarówno w zakresie rozpatrywania wniosków prokuratora w przedmiocie środków zapobiegawczych (np. zastosowanie tymczasowe aresztowania, przedłużenie stosowania nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego), jak i przesłuchiwanie pokrzywdzonego lub świadka w trybie art. 185a-c kpk.

1) Przedłużanie stosowania środków zapobiegawczych

Zgodnie z art. 250 § 4 kpk, środki zapobiegawcze w postępowaniu przygotowawczym stosuje prokurator, za wyjątkiem tymczasowego aresztowania, które stosuje sąd (przedłużając je ewentualnie na wniosek prokuratora bądź z urzędu, już na etapie postępowania rozpoznawczego).

Nowość dotyczy podejmowanych przez sąd czynności w ramach rozpoznawania wniosku prokuratora o przedłużanie stosowania nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego przez sprawcę przemocy w rodzinie, zamieszkującym wspólnie z osobą pokrzywdzoną.

Przedłużenie nakazu opuszczenia przez sprawcę przemocy w rodzinie lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym¹⁰⁵

Zgodnie z art. 275a § 2 kpk, w postępowaniu przygotowawczym środek ten stosuje się na wniosek Policji albo z urzędu.

Paragraf 4 w/w przepisu stanowi zaś, że środek ów stosuje się na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Jeżeli nie ustały przesłanki jego stosowania sąd pierwszej instancji właściwy do rozpoznania sprawy, na wniosek prokuratora, może przedłużyć jego stosowanie na dalsze okresy, nie dłuższe niż 3 miesiące.

Wniosek o przedłużenie stosowania tego środka prokurator powinien składać w sposób podobny, jak czyni to przy wnioskach o przedłużenie

¹⁰⁵ Zob. Rozdz. III.4.5).

stosowania tymczasowego aresztowania.

W sądzie wnioski ów należy zgodnie z § 385 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 roku w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz.Urz. MS. Nr 5, poz. 22), wpisać na wykazu „Kp” i przydzielić właściwemu sędziemu referentowi.

Zgodnie z art. 329 § 1 i 2 kpk, sąd będzie rozpoznawał wniosek prokuratora na posiedzeniu w składzie jednoosobowym, w trybie czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym¹⁰⁶.

W tym miejscu należy podnieść i podkreślić, że sąd może przedłużać stosowanie tego środka zapobiegawczego na kolejne okresy, (każdy z nich nie dłuższy niż 3 miesiące) aż do uprawomocnienia się orzeczenia¹⁰⁷.

Odmierna i wadliwa interpretacja¹⁰⁸ prowadziła do przekonania, że środek ów może zostać zastosowany w sumie jedynie na maksymalny okres 6 miesięcy.

Wykładnia przepisu powinna uwzględniać także dodatkowe aspekty, w tym cel nowelizacji tego przepisu oraz dodatkowe przepisy materialno-prawne, które zostały wprowadzone do Kodeksu karnego (wykładnia systemowa), w postaci możliwości orzeczenia środka karnego bądź obowiązku probacyjnego w postaci nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.

Możliwość orzeczenia przez sąd w/w środka karnego bądź probacyjnego może być naturalnym przedłużeniem zastosowanego uprzednio środka zapobiegawczego. Rozwiązanie takie jest spójne i logiczne, a dodatkowo uzasadnione potrzebą ochrony osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

Gdyby ustawodawca zamierzał wprowadzić maksymalny okres stosowania takiego środka (np. 6 miesięcy), to by go wskazał. Dodać trzeba, że nawet przy najsurowszym środku, jakim jest tymczasowe aresztowanie nie ma maksymalnego ograniczenia jego stosowania do 6 miesięcy, a istniejące ograniczenie aż do 2 lat wynika z zasad ogólnych (art. 263 § 3 kpk), dodatkowo z możliwością przedłużenia przewidzianą w art. 263 § 4 kpk. Brak jest zatem uzasadnienia,

¹⁰⁶ Zob. wzór postanowienia w przedmiocie przedłużenia stosowania środka zapobiegawczego w postaci nakazu opuszczenia przez sprawcę przemocy w rodzinie lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym na kolejne okresy – załącznik nr 33 na płycie CD.

¹⁰⁷ Zob. S. Spurek, *Izolacja sprawcy od ofiary ...*, s. 275.

¹⁰⁸ Tak J. Grajewski (red.), L. K. Paprzycki, S. Steinborn, *Komentarz do art. 275a kpk*, Tom I, *Komentarz aktualizowany do art. 1-424 Kodeksu postępowania karnego*.

aby środek zapobiegawczy łagodniejszego rodzaju był obłożony restrykcjami czasowymi surowszymi niż najsurowszy ze środków zapobiegawczych¹⁰⁹.

W 2013 roku do sądów wpłynęło 107 wniosków prokuratorów o przedłużenie nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym na dalsze okresy, z czego 109 zostało rozpoznanych. W sumie w 2013 roku sądy wydały 78 (2012 – 49, 2011 – 34, 2010 – 3) postanowień w przedmiocie przedłużenia nakazu zastosowanego przez prokuratora lub sąd na dalsze okresy, zaś ogółem sądy zastosowały 600 tego typu środków¹¹⁰.

2) Przesłuchanie małoletnich pokrzywdzonych i świadków w trybie 185a i b kpk

Zgodnie z art. 185a i b kpk, przesłuchania dzieci (małoletnich pokrzywdzonych lub małoletnich świadków przestępstw) do 15 roku życia, w określonych rodzajach spraw, odbywają się w specjalnym trybie określonym przepisami art. 185a kpk (dziecko – pokrzywdzony) i 185b kpk (dziecko – świadek)¹¹¹.

Katalog rodzajów spraw, a także maksymalny wiek dziecka przesłuchiwanego w w/w trybie, ulegają stopniowemu rozszerzaniu.

¹⁰⁹ Na możliwość przedłużania stosowania przedmiotowego środka na dalsze okresy, bez oznaczenia maksymalnego czasu trwania nakazu, w kontekście osłabienia gwarancyjnego charakteru tego środka zwraca uwagę K. Dudka i T. Gardocka, *Skuteczność niezolacyjnych środków zapobiegawczych ...*, str. 11.

¹¹⁰ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

¹¹¹ „Art. 185a § 1 kpk. W sprawach o przestępstwa określone w rozdziałach XXV i XXVI Kodeksu karnego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub zażąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

§ 2. Przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa. Prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego mają prawo wziąć udział w przesłuchaniu. Osoba wymieniona w art. 51 § 2 (przedstawiciel ustawowy małoletniego albo osoba, pod którą stała pieczęć pokrzywdzony zostaje) ma prawo również być obecna przy przesłuchaniu, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego.

§ 3. Protokół przesłuchania odczytuje się na rozprawie głównej; jeżeli został sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania, należy go odtworzyć.

Art. 185b § 1 kpk. Świadka, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, można przesłuchać w warunkach określonych w art. 185a w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub o przestępstwa określone w rozdziale XXV (przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności) Kodeksu karnego, jeżeli zeznania tego świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

§ 2. Przepisu § 1 nie stosuje się do świadka współdziałającego w popełnieniu czynu zabronionego, o który toczy się postępowanie karne.”.

a. Przesłuchanie małoletnich pokrzywdzonych przemocą w rodzinie

Uwzględniając zapisy noweli do art. 185a kpk¹¹², które weszły w życie w dniu 27 stycznia 2014 roku małoletnich pokrzywdzonych przemocą w rodzinie, którzy w chwili przesłuchania nie ukończyli 15 lat obligatoryjnie przesłuchuje się w tym trybie:

- w sprawach dotyczących przestępstw z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub,
- przestępstw określonych w rozdziałach XXIII (przestępstwa przeciwko wolności), XXV (przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności) oraz XXVI (przeciwko rodzinie i opiece, w tym z art. 207 kk) kpk,
- tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Istotą zastosowania tego trybu jest zapewnienie dziecku ochrony przed dodatkowymi dolegliwościami, stresem, urazami psychicznymi, które mogłyby powstać w wyniku kilkukrotnego przesłuchiwanie, przez różne osoby, w tym na sali rozpraw, w obecności sprawcy, bez obecności biegłego sądowego.

W związku z tym tryb ów przewiduje:

- przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego tylko raz (chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego),
- przesłuchanie przez sąd (w postępowaniu przygotowawczym), na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa,
- przesłuchanie w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą, utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk¹¹³,

¹¹² Zob. tekst ustawy z dnia 13 czerwca 2013 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. poz. 849).

¹¹³ Treść Art. 147 § 2, 2a i 3 kpk w brzmieniu od dnia 27 stycznia 2014 roku:

„§ 2. Przesłuchanie świadka lub biegłego utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk, gdy:

- 1) zachodzi niebezpieczeństwo, że przesłuchanie tej osoby nie będzie możliwe w dalszym postępowaniu,
- 2) przesłuchanie następuje w trybie określonym w art. 396.

§ 2a. Przesłuchanie pokrzywdzonego, o którym mowa w art. 185a i art. 185c, oraz świadka, o którym mowa w art. 185b, utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk.

§ 3. Jeżeli czynność procesową utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego obraz lub dźwięk, protokół można ograniczyć do zapisu najbardziej istotnych oświadczeń osób biorących w niej udział. Zapis obrazu lub dźwięku, a także przekład zapisu dźwięku stają się załącznikami do protokołu.”.

- możliwość towarzyszenia dziecku (obecność przy przesłuchaniu przez osobę wymienioną w art. 51 § 2 kpk (przedstawiciela ustawowego małoletniego albo osoby, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje) lub osobę pełnoletnią wskazaną przez dziecko, jeżeli nie ogranicza to swobody jego wypowiedzi,
- brak obecności innych osób (także protokolanta¹¹⁴) aniżeli wskazanych powyżej przy przesłuchaniu, a jedynie zapewnienie prawa wzięcia udziału w posiedzeniu dla prokuratora, obrońcy oraz pełnomocnika pokrzywdzonego, (w oddzielnym pomieszczeniu, bez możliwości bezpośredniego kontaktu z dzieckiem),
- konieczność ustanowienia obrońcy i jego udział w posiedzeniu w sytuacji, gdy oskarżony nie posiada takiego obrońcy (w celu ograniczenia podstaw do ponownego przesłuchania dziecka z art. 185a § 1 *in fine* kpk),
- odtworzenie sporządzonego zapisu obrazu i dźwięku przesłuchania na rozprawie głównej oraz odczytanie protokołu przesłuchania, który w takim przypadku można ograniczyć do zapisu najbardziej istotnych oświadczeń osób biorących w niej udział. Zapis obrazu lub dźwięku, a także przekład zapisu dźwięku stają się załącznikami do protokołu.

Należy mieć na uwadze, że w zakresie sposobu sporządzania i cech protokołu należy stosować przepisy ogólne, z uwzględnieniem unormowań szczególnych, zawartych w art. 147 § 2 kpk oraz 185a § 3 kpk. **W związku z tym, że jest to protokół z posiedzenia sądu, podpisywany jest wyłącznie przez sędziego i protokolanta**, zgodnie z art. 149 § 1 kpk. Wadliwą praktyką jest przeprowadzania przesłuchania dziecka w trybie przepisów dotyczących odezw sądowej (art. 396 § 2 kpk) wraz z odczytywaniem złożonych zeznań i odbieraniem od niego podpisu w myśl art. 150 § 1 kpk).

W sytuacji, gdy pokrzywdzony przestępstwem przemocy w rodzinie lub jednym z przestępstw określonym w art. 185a § 1 kpk w chwili przesłuchania ma ukończone 15 lat tryb przesłuchania opisany powyżej należy także zastosować, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na jego stan psychiczny.

W związku z powyższym sąd, dopuszczając tego rodzaju dowód w postępowaniu rozpoznawczym, powinien wydać postanowienie o przesłuchaniu takiego

¹¹⁴ Zob. § 5 ust. 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 roku w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego (Dz. U. 2013, poz. 1642).

świadka w trybie art. 185a § 1 kpk. Jeżeli sąd dokonuje tego na rozprawie, postanowienie, wobec jego niezaskarżalności, może być umieszczone w protokole rozprawy wraz z krótkim uzasadnieniem, wskazującym na przyczyny zastosowania takiego trybu.

W dniu 18 grudnia 2013 roku Minister Sprawiedliwości wydał rozporządzenie w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego (Dz. U. 2013, poz. 1642). Rozporządzenie określa zarówno sposób przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a- 185c kpk, a także warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich przesłuchań.

W kwestiach dotyczących sposobu przygotowania przesłuchania, zgodnie z § 2 w/w rozporządzenia jeżeli świadek jest małoletnim, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, planowana pora i czas przesłuchania powinny uwzględniać potrzeby wynikające z jego wieku, potrzebę nawiązania z nim kontaktu przez biegłego psychologa przed przystąpieniem do przesłuchania oraz potrzebę ewentualnych przerw w prowadzonej czynności.

Przepisy rozporządzenia wskazują na istotną rolę biegłego psychologa w przeprowadzaniu czynności przesłuchania. Jak wskazano bowiem w art. 185a § 2 kpk, przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa. Określenie „z udziałem biegłego psychologa”, zakłada aktywną postawę biegłego podczas przesłuchania. Przepisy rozporządzenia wskazują i wymieniają czynności, w które biegły powinien być szczególnie zaangażowany. W szczególności do zadań biegłego należy:

- przeprowadzenie ze świadkiem wstępnej rozmowy, w celu obniżenia poziomu lęku i niepokoju świadka (§ 4 ust. 1 rozporządzenia);
- udzielanie sędziemu, w miarę potrzeby, pomocy w wyjaśnieniu w sposób zrozumiały dla świadka zasad przesłuchania, w tym prawa odmowy składania zeznań, o ile prawo to świadkowi przysługuje, obowiązku mówienia prawdy i faktu utrwalania czynności w formie zapisu na nośnikach (§ 4 ust. 2 rozporządzenia);
- uzgodnienie, w razie wystąpienia okoliczności określonych w § 3 ust. 1 rozporządzenia, z sędzią, prokuratorem, obrońcą i pełnomocnikiem pokrzywdzonego sposobu formułowania zadawanych świadkowi pytań, w szczególności dotyczących sfery intymnej.

Rozporządzenie w sposób szczegółowy określa także wymogi techniczne dotyczące zarówno samego pomieszczenia (pomieszczeń), jak i środków technicznych, będących na ich wyposażeniu (§ 6 – § 10).

Zgodnie z art. 4 ust. 1 w/w ustawy z dnia 13 czerwca 2013 roku nowelizującej Kodeks postępowania karnego, jeżeli na obszarze właściwości sądu nie jest dostępne pomieszczenie spełniające wymogi określone w w/w rozporządzeniu wydanym na podstawie art. 185d § 2 kpk, przesłuchania w trybie art. 185a–185c kpk można przeprowadzać w pomieszczeniach niespełniających tych wymogów, nie dłużej jednak niż przez 18 miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy, a zatem do dnia 27 lipca 2015 roku.

Jeżeli urządzenie rejestrujące obraz i dźwięk nie jest dostępne w siedzibie organu przeprowadzającego przesłuchanie, można nie dopełnić obowiązku nałożonego w art. 147 § 2 i 2a kpk, nie dłużej jednak niż przez 12 miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy, czyli do dnia 27 stycznia 2015 roku.

W 2013 roku na terenie całego kraju istniało ponad 400 miejsc przyjaznych przesłuchiwanemu dziecku. Znajdują się one w komisariatach Policji, sądach, prokuraturach, ROD-K oraz w innych instytucjach. Wyposażenie i organizacja tych miejsc pozostaje zróżnicowana. Część tych placówek wyposażona jest we właściwie dobrane meble oraz profesjonalny sprzęt audio-video umożliwiający porozumiewanie się osób uczestniczących w przesłuchaniu, znajdujących się w dwóch różnych pomieszczeniach przedzielonych lustrem weneckim i rejestrację czynności przesłuchania, spełniając wszelkie wymogi do prowadzenia czynności procesowych przez sądy z udziałem małoletnich. Do dnia 31 grudnia 2013 roku 76 z nich otrzymało **certyfikaty przyjaznych pokoi przesłuchań**¹¹⁵.

Certyfikaty otrzymać mogą podmioty spełniające standardy rekomendowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości i Fundację Dzieci Niczyje współpracujące w ramach Koalicji na Rzecz Przyjaznego Przesłuchiwanie Dzieci¹¹⁶.

b. Przesłuchanie małoletnich świadków przemocy w rodzinie

Przesłuchanie dzieci (małoletnich do 15 roku życia) w charakterze świadków jest przeprowadzane w sposób podobny do małoletnich pokrzywdzonych.

¹¹⁵ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

¹¹⁶ Szczegółowe informacje dotyczące certyfikowania przyjaznych pokoi przesłuchań dostępne są na stronie internetowej MS: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-wo-bec-dzieci/przyjazne-przesluchanie-dziecka/>.

Różnica dotyczy przestępstw z rozdziału XXIII (przestępstwa przeciwko wolności), w których małoletnich świadków nie obejmuje tryb z art. 185a § 1 kpk. A zatem małoletnich świadków do 15 roku życia należy przesłuchiwać w trybie wskazanym w art. 185a § 1 kpk:

- w sprawach dotyczących przestępstw z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub,
- przestępstw określonych w rozdziałach XXV (przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności) oraz XXVI (przeciwko rodzinie i opiece, w tym z art. 207 kk) kk,
- jeżeli zeznania tego świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Małoletnich świadków, którzy w chwili przesłuchania ukończyli 15 lat, a nie ukończyli 18 roku życia, w w/w sprawach przesłuchuje się w trybie określonym w art. 177 § 1a kpk, gdy:

- zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka,
- zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny.

Tryb z art. 177 § 1a kpk polega na przesłuchaniu świadka na odległość, przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających dokonanie takiej czynności z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Czynność przesłuchania realizowana jest przez sąd już na etapie postępowania sądowego, nie zaś, jako czynność sądowa w postępowaniu przygotowawczym.

Dodać należy, że w postępowaniu przed sądem w czynności przesłuchania wykonywanej na odległość przez sąd prowadzący postępowanie udział bierze referendarz sądowy, asystent sędziego lub urzędnik zatrudniony w sądzie, w którego okręgu świadek przebywa. Osoba taka zapewnia prawidłowy tok czynności w miejscu przesłuchania świadka.

W 2012 roku liczba wniosków prokuratora o przesłuchanie dziecka przez sąd w trybie 185a (małoletni pokrzywdzeni) i 185b kpk (małoletni świadkowie) wyniosła:

- w sądach rejonowych – **7.203** (2012 – 6.532, 2011 – 5.787, 2010 – 5.248),
- w sądach okręgowych – **111** (2012 – 121, 2011 – 67, 2010 – 35).

Liczba wniosków może jednak dotyczyć jednej lub kilku osób, w związku z czym **liczba dzieci przesłuchanych w obu trybach w 2013 roku wyniosła 6.977** (2012 – 6.588, 2011 – 6.001). Należy dodać, że z przyjaznych pokoi przesłuchań umieszczonych w sądach (170 pokoi) korzystają także coraz częściej sędziowie rodzinni, wykonując czynności z udziałem małoletnich świadków lub uczestników postępowania.

Nie sprawdziły się obawy, że wprowadzenie dwóch wyjątków od jednorazowego przesłuchania spowoduje w istocie bardzo częste kilkurazowe przesłuchiwanie dzieci. W 2013 roku na 6.977 przesłuchanych dzieci, jedynie w 206 przypadkach przesłuchanie należało powtórzyć z powodu wyjścia na jaw istotnych okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania (141 przypadków) bądź, gdy zażądał tego podejrzany, oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania (65 przypadki)¹¹⁷.

2. Środki zapobiegawcze na etapie postępowania rozpoznawczego

Po wpłynięciu aktu oskarżenia do sądu staje się on dysponentem zastosowanego uprzednio środka zapobiegawczego. Zgodnie z art. 344 kpk, jeżeli oskarżony jest tymczasowo aresztowany, sąd z urzędu rozstrzyga o utrzymaniu, zmianie lub uchyleniu tego środka. W razie potrzeby zaś orzeka także o innych środkach zapobiegawczych. Prezes sądu kieruje wówczas sprawę na posiedzenie na podstawie art. 339 § 3 kpk.

Na szczególną uwagę zasługuje konieczność podjęcia decyzji, co do pozostawienia w mocy środka zapobiegawczego w postaci nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym¹¹⁸.

Przypomnieć w tym miejscu należy, że środek ten jest stosowany do 3 miesięcy i jego działanie może być następnie przedłużane przez sąd na kolejne okresy do 3 miesięcy każdy. Należy zatem ocenić, czy przesłanki jego stosowania nadal występują (art. 275a § 4 kpk), a zatem, czy nadal zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził. Konieczne jest bowiem zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony osobie

¹¹⁷ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

¹¹⁸ Zob. Rozdz. IV.1.1).

pokrzywdzonej podczas postępowania karnego, do czego zobowiązują także przepisy omawianej na wstępie Informatora Dyrektywy¹¹⁹.

Zgodnie z § 431 ust. 3 wspomnianego już zarządzenia Ministra Sprawiedliwości w *sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej*, na okładkach akt, poza sygnaturą, umieszcza się właściwe dla danej sprawy oznaczenia, np.: „zabezpieczenie”, „poręczenie”, „dozór policji”, „nieletni”, „niebezpieczny”, „dowód rzeczowy”, przy czym dla oznaczeń tych można stosować odpowiednie skróty. Wydaje się, że w związku z biegnącymi terminami przy tego rodzaju środku zapobiegawczym, niezbędne jest umieszczenie na okładce akt oznaczenie np. „nakaz opuszczenia lokalu”.

Pozostałe środki zapobiegawcze, w szczególności dozór Policji wraz z zakazem zbliżania się, zakazem kontaktowania, z nakazem uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym nie są ograniczone terminami, a zatem w sytuacji, gdy sąd nie stwierdzi potrzeby ich modyfikacji, mogą obowiązywać aż do uprawomocnienia się orzeczenia.

W każdym przypadku, gdy w czasie trwania postępowania rozpoznawczego sąd zostanie poinformowany przez pokrzywdzonego bądź gdy z urzędu dowie się o zagrożeniu życia lub zdrowia osoby pokrzywdzonej, winien rozważyć zastosowanie właściwych środków zapobiegawczych, na czas trwania tego postępowania, w celu ochrony pokrzywdzonego przed sprawcą przemocy w rodzinie.

3. Wstępne zarządzenia przewodniczącego wydziału

Wpływający do sądu akt oskarżenia podlega wstępnej kontroli przez prezesa sądu (najczęściej przewodniczącego wydziału lub sędziego referenta). W czasie kontroli sędzia wydaje zarządzenia, wskazując m.in. do jakiego repertorium, wykazu lub innego urządzenia ewidencyjnego należy wpisać sprawę.

¹¹⁹ Art. 18 Dyrektywy: „Prawo do ochrony. Bez uszczerbku dla prawa do obrony państwa członkowskie zapewniają dostępność środków służących ochronie ofiar i członków ich rodzin przed wtórną i ponowną wiktymizacją, zastraszaniem oraz odwetem – w tym także środków przeciwko ryzyku szkód, emocjonalnych lub psychologicznych – oraz służących ochronie godności ofiar podczas przesłuchania lub składania zeznań. W razie konieczności środki takie obejmują także procedury fizycznej ochrony ofiar i członków ich rodzin przewidziane w prawie krajowym.”.

Zob. także pkt 52 części wstępnej Dyrektywy: „Należy udostępnić środki chroniące bezpieczeństwo i godność ofiar oraz członków ich rodzin przed wtórną lub ponowną wiktymizacją, zastraszaniem oraz odwetem, takie jak środki tymczasowe, nakazy ochrony bądź sądowe zakazy lub nakazy powstrzymywania się od określonych czynności.”.

Zasady wpisywania spraw do właściwych urzędzeń ewidencyjnych, a także nadawania odpowiedniej symbolizacji regulują przepisy w/w zarządzenia Ministra Sprawiedliwości w *sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej*.

Zgodnie z § 361 ust. 1 zarządzenia, w repertorium „K” rubryka „Symbol sprawy” służy do oznaczania spraw, których wyodrębnienie z ogólnej liczby spraw wpisanych do tego repertorium jest celowe (m.in. dla potrzeb statystycznych). W rubryce tej zamieszcza się m.in. oznaczenie skrótowe: „rodz” – gdy sprawa dotyczy przemocy w rodzinie w rozumieniu definicji z art. 2 pkt 2 ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*.

W poprzednich rozdziałach omówiono kwestie związane z definicją przemocy w rodzinie i rodzajami przestępstw, jakie może ona obejmować¹²⁰. W tym miejscu można jedynie podsumować, że przestępstwami takimi będą wszystkie przestępstwa związane ze stosowaniem przemocy lub groźbą jej użycia, skierowane wobec osób najbliższych, bez względu na to, czy ustawowa przesłanka „przemocy” jest ujęta w opisie czynu zabronionego, czy też jest on jej skutkiem¹²¹.

Po wpłynięciu aktu oskarżenia, prezes sądu dokonując jednocześnie wstępnej kontroli oskarżenia (art. 337-339 kpk), wydaje pisemne zarządzenie m.in. o zarejestrowaniu sprawy we właściwym repertorium pod kolejnym numerem, a także nadaniu właściwego symbolu (zob. § 274 ust. 1 w zw. z art. § 86 ust. 2 zarządzenia).

W razie uznania, że zarzucany oskarżonemu czyn wypełnia znamiona definicji przemocy w rodzinie (skierowany wobec członka rodziny¹²²), prezes powinien nadać sprawie symbol „rodz”, w celu wpisania go przez kierownika sekretariatu do repertorium „K” w rubryce symbol sprawy.

Nadanie symbolu umożliwia późniejsze właściwe odnotowanie tego rodzaju spraw w sprawozdaniach statystycznych¹²³, gromadzenie danych, w tym na potrzeby wykonania zobowiązań międzynarodowych oraz ich analizę.

¹²⁰ Zob. Rozdz. I.1.1), a także Rozdz. III.2.2).

¹²¹ Przykładowe czyny kwalifikujące się do oznaczenia symbolem „rodz” znajdują się w sądowych formularzach statystycznych dla sądów rejonowych oraz okręgowych MS-S6 sprawozdanie w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji według właściwości rzeczowej, są to następujące przestępstwa określone w części szczególnej Kodeksu karnego: 148 § 1-4, 156 § 1 i 3, 157 § 1 i § 2 w zw. z § 4, 189, 190, 190a § 1-3, 191, 191a, 197 § 1-4, 198, 199, 200 § 1 i 2, 201, 202 § 1-4b, 203, 207 § 1-3, 208, 216, 217 § 1 kk.

¹²² Zob. Rozdz. I.1.1).

¹²³ Dział 1.1.2 oraz 7 wzoru formularza statystycznego dla sądów rejonowych MS-S6 oraz Dział 2.4. oraz 4 wzoru formularza statystycznego dla sądów okręgowych MS-S6 sprawozdanie w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji według właściwości rzeczowej.

4. Postępowanie dowodowe

1) Przesłuchanie osoby pokrzywdzonej

Jak już wspomniano uprzednio¹²⁴, Dyrektywa Unii Europejskiej *ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw*, w art. 23 ust. 3 pkt a-d wskazuje, że ofiarom o szczególnych potrzebach (a zatem ofiarom przestępstw w bliskich związkach¹²⁵) udostępnia się podczas postępowania sądowego:

- a) środki zapewniające unikanie kontaktu wzrokowego między ofiarami a sprawcami, również w trakcie składania zeznań, dzięki zastosowaniu odpowiednich środków, w tym technologii komunikacyjnych;
- b) środki służące temu, by ofiara mogła zostać przesłuchana pod jej nieobecność na sali sądowej, w szczególności dzięki wykorzystaniu odpowiednich technologii komunikacyjnych;
- c) środki pozwalające uniknąć zbędnych pytań dotyczących życia prywatnego ofiary, niezwiązanych z przestępstwem;
- d) środki umożliwiające przeprowadzenie przesłuchania bez obecności publiczności.

Powyższe wymagania Dyrektywy mają swoje odzwierciedlenie w przepisach Kodeksu postępowania karnego, które umożliwiają przeprowadzenie przesłuchania na odległość lub z zastosowaniem środków technicznych, umożliwiających składanie zeznań w innym miejscu aniżeli lokalizacja oskarżonego.

Zgodnie bowiem z art. 177 § 1a kpk, przesłuchanie świadka może nastąpić przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku¹²⁶. W postępowaniu przed sądem w czynności w miejscu przebywania świadka bierze udział referendarz sądowy, asystent sędziego lub urzędnik zatrudniony w sądzie, w którego okręgu świadek przebywa.

Kodeks postępowania karnego przewiduje także możliwości w zakresie uchylania pytań, np. dotyczących życia prywatnego ofiary, niezwiązanych z przestępstwem (art. 370 § 4 kpk) przez przewodniczącego, a także możliwości przeprowadzenia przesłuchania bez obecności publiczności (art. 360 § 1 pkt 4 i § 2 kpk).

¹²⁴ Zob. Rozdz. I.3.1).

¹²⁵ Zob. art. 22 ust. 3 Dyrektywy.

¹²⁶ Zob. np. art. 185b § 2 kpk lub art. 185c § 3 kpk.

W praktyce, przesłuchanie osoby pokrzywdzonej w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie, zwłaszcza przestępstwa znęcania się nad osobami najbliższymi, należy do najtrudniejszych i najbardziej wymagających od sędziego. Podczas składania przez osobę pokrzywdzoną zeznań należy, z jednej strony, dbając o interesy postępowania, właściwie ustalenie stanu faktycznego, z drugiej – zapewnić takiej osobie maksymalny komfort składania zeznań (w miarę możliwości na siedząco). Należy wziąć pod uwagę ogromny stres, jaki często towarzyszy zeznaniom dotyczącym wydarzeń traumatycznych, do których należą zachowania przemocowe. Prowadząc przesłuchanie, należy zadbać o to, aby sam akt składania zeznań nie przeobraził się we wtórną wiktymizację osoby pokrzywdzonej. Konieczne jest zachowanie należytej wrażliwości oraz poszanowania godności i stanu psychicznego osoby pokrzywdzonej.

Jeżeli nie ma ku temu przeszkód procesowych, należy zezwolić na uczestnictwo podczas przesłuchania osoby pokrzywdzonej innej osoby – przez nią wskazanej. W szczególności osoby najbliższe lub przedstawiciele organizacji pozarządowych, zajmujących się pomocą osobom dotkniętym przemocą w rodzinie bądź przestępstw seksualnych, powinny być dopuszczone do udziału w przesłuchaniu. Mogą one pełnić rolę uspokajającą i wspierającą dla osoby pokrzywdzonej, z zachowaniem wprowadzonych przez przewodniczącego posiedzenia zarządzeń. Może to być niezwykle cenne dla osoby przesłuchiwanej i pozytywnie wpłynąć na sposób składania zeznań, a tym samym przyczynić się do zrealizowania celów postępowania.

Należy przy tym wspomnieć, że przepisy wstępne wspomnianej powyżej Dyrektywy wskazują na konieczność zajmowania się pokrzywdzonymi taktownie, z szacunkiem, w sposób profesjonalny i niedyskryminacyjny¹²⁷.

Wskazane byłoby także ustalenie, czy toczy się równoległe (lub zakończyło się) postępowanie przed sądem rodzinnym w zakresie władzy rodzicielskiej, w tym ustalenia kontaktów z dziećmi. Będzie to niezwykle istotne, w razie ewentualnego orzeczenia przez sąd zakazów zbliżania się, kontaktowania lub nakazania opuszczenia lokalu mieszkalnego. W razie ustalenia przez sąd rodzinny kontaktów osoby stosującej przemoc z dziećmi, warto jest dostosować obowiązki (np. sposób kontaktu, jego formę i czas) wynikające ze środków karnych bądź probacyjnych do tych ustaleń, aby możliwa była realizacja i właściwe wykonywanie zastosowanych przez sąd karny w/w środków izolacji sprawcy od osoby pokrzywdzonej.

¹²⁷ Zob. pkt 61 części wstępnej Dyrektywy.

2) Inne dowody

W postępowaniu dowodowym w sprawach dotyczących przestępstw wobec osób najbliższych z zastosowaniem przemocy lub groźby jej użycia, najczęściej wykorzystuje się osobowe źródła dowodowe, ewentualnie zgromadzoną uprzednio dokumentację w postaci zaświadczeń lekarskich, opinii biegłych lub dokumentów urzędowych, dołączonych z postępowania dotyczącego procedury „Niebieskie Karty”.

W zakresie osobowych źródeł dowodowych, najczęściej występują osoby najbliższe wobec osoby pokrzywdzonej, jak i oskarżonego (niekiedy występujące w dwóch przeciwstawnych sobie grupach, wspierających wersję zdarzeń przedstawianą przez osobę pokrzywdzoną lub wersję oskarżonego). Sąd, konstruując stan faktyczny, będzie czynił to w oparciu o zeznania tych świadków, którym dał wiarę. W ewentualnym uzasadnieniu pisemnym, a także i w ograniczonym zakresie w ustnych motywach rozstrzygnięcia, będzie musiał także wyjaśnić, dlaczego odmówił wiary innym świadkom. Zwykle sąd wskazuje wówczas, że zeznania poszczególnych świadków były spójne, logiczne i korespondowały z pozostałym zgromadzonym w aktach materiałem dowodowym. Warto jest w uzasadnieniu dodać także na czym polegała ich spójność i z jakimi dowodami korespondowały oraz w jaki sposób.

Dodać trzeba, że stan faktyczny może być także ustalony na podstawie dokumentacji lekarskiej, w tym zaświadczeń lekarskich. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na nowy rodzaj zaświadczenia lekarskiego, który coraz częściej może pojawiać się w aktach postępowania. Chodzi o zaświadczenie wydane na podstawie rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 22 października 2010 roku w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 201, poz. 1334).

Wzór zaświadczenia lekarskiego jest załącznikiem do w/w rozporządzenia, wydanego na podstawie art. 3 ust. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹²⁸.

We wzorze tym, w punkcie 9, lekarz ma obowiązek wydać opinię o stanie zdrowia osoby badanej, będącą wynikiem przeprowadzonego badania, ze szczególnym uwzględnieniem rodzaju stwierdzonych uszkodzeń ciała oraz możliwych przyczyn i czasu ich powstania. Mając na uwadze fakt, że zaświadczenie to może wydać każdy lekarz (brak jest w rozporządzeniu dodatkowych zastrzeżeń, co do rodzaju specjalizacji lekarza uprawnionego do wydawania

¹²⁸ Rozporządzenie Ministra Zdrowia wraz z załącznikiem – zob. załącznik nr 34 na płycie CD.

takiego zaświadczenia), dowód ten będzie podlegał ocenie sądu na zasadach ogólnych. Nie budzi wątpliwości, że dowód ten nie jest opinią w rozumieniu opinii biegłego sądowego. Jest zaświadczeniem, wydawanym przez lekarza i tak właśnie należy go oceniać. Trzeba wziąć pod uwagę fakt, że nie każdy lekarz będzie zdolny do właściwego podania „możliwych przyczyn stwierdzonych uszkodzeń”. W razie wątpliwości, sąd może skorzystać z opinii biegłych sądowych, na okoliczność, czy opisane stwierdzone przez lekarza uszkodzenia ciała osoby pokrzywdzonej mogły powstać na skutek przyczyn wskazanych w przedmiotowym zaświadczeniu.

W trakcie postępowania dowodowego, w razie potrzeby, sąd może także z urzędu lub na wniosek stron, skorzystać z materiału zgromadzonego zarówno w czasie trwania postępowania przygotowawczego, jak i już po wniesieniu aktu oskarżenia w ramach procedury „*Niebieskie Karty*”. W tym celu sąd powinien zwrócić się do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego o przesłanie wskazanej dokumentacji.

W tym miejscu należy podnieść, że nowelą zmieniającą ustawę o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* zmieniono także Kodeks rodzinny i opiekuńczy, poprzez wprowadzenie art. 961, który stanowi, że osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych.

Pomimo faktu, że nie wprowadzono do tego przepisu sankcji za jego łamanie, oczywistym jest, że norma ta ma zasadniczy wpływ, zarówno na przepisy dotyczące władzy rodzicielskiej w samym Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, jak i także na m.in. przepisy Kodeksu karnego¹²⁹.

Dotychczas bowiem często powoływano się, tłumacząc w sposób procesowy (umorzenie postępowania, odmowa wszczęcia, uniewinnienie, etc.) postępowanie sprawcy przemocy w rodzinie, na kontratyp pozaustawowy w postaci przyjętych tzw. „metod wychowawczych”, uznając, że bicie dzieci nie stanowi czynu zabronionego, jeżeli mieści się w zakresie przyjętych metod wychowawczych. Często różnie oceniano owe „metody wychowawcze”, w zależności od statusu społecznego, majątkowego, etc. Sprawcy, uznając, że w jednym przypadku akty przemocy w postaci: bicie dziecka pasem, kablem, kijem, klęczenie „na grochu” z podniesionymi rękoma, bicie po twarzy, szarpanie

¹²⁹ Zob. S. Spurek, *Izolacja sprawcy od ofiary...*, s. 239, por. także M. Morawska, *Zakaz stosowania kar cielesnych a pozaustawowy kontratyp karzenia wychowawczego*, Prok. i Pr. 2012. Nr 10 poz. 27, która wskazuje, że zakaz stosowania kar cielesnych wpłynął na granice pozaustawowego kontratypu karzenia, w sposób wyraźny wyłączając z jego zakresu wszystkie formy karzenia cielesnego, Teza nr 2 156972/2, LEX.

za włosy, mieszczą się w ramach wspomnianym „metod”, a w innym, że już je przekraczają.

Należy wskazać, że w obecnym stanie prawnym różnicowanie kwalifikacji czynów przemocowych wobec osób dorosłych, jak i niepełnoletnich nie jest w żaden sposób prawnie uzasadnione. Niczym nie różni się zatem doprowadzenie do naruszenia czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia np. z art. 157 § 1 bądź § 2 kk wobec osoby dorosłej, czy też dziecka. Niczym także nie powinno różnić się znieważenie innej osoby z art. 216 kk bądź uderzenie człowieka (każdego!) lub naruszenie jego nietykalności cielesnej w inny sposób z art. 217 kk obojętnie, czy dotyczy osoby dorosłej, czy też dziecka.

5. Orzecnictwo sądów powszechnych w zakresie przestępstw przemocy w rodzinie – dane statystyczne

Opracowując dane statystyczne dotyczące zjawiska przemocy w rodzinie, oparto się na danych dotyczących przestępstwa z art. 207 § 1 kk. Należy przy tym mieć świadomość, o czym już była mowa, że przemoc w rodzinie wykracza znacznie swoim zakresem przedmiotowym poza ustawowe znamiona przestępstwa znęcania się nad osobami najbliższymi. Można powiedzieć, że przestępstwo znęcania się jest najbardziej jaskrawym przykładem przemocy w rodzinie, jednakże nie odzwierciedla całości tego zjawiska, a jedynie jego część. Dopiero przy przyjęciu tego zastrzeżenia można dokonywać analizy danych statystycznych w tym zakresie i wyciągać wnioski.

Na wstępie należy uczynić wzmiankę, że przedstawione poniżej dane dotyczą czynu podstawowego z art. 207 § 1 kk. Nie przytaczano obu kwalifikowanych typów tego przestępstwa z art. 207 § 2 i § 3 kk, z uwagi na fakt, że liczba skazań w tym zakresie jest symboliczna (80 skazania łącznie w 2013 roku).

W 2013 roku w sądach rejonowych w Polsce nieprawomocnie osądzono z art. 207 § 1 kk ogółem **14.132** osób¹³⁰ (2012 – 15.245, 2011 – 16.077, 2010 – 16.239, 2009 – 17.413).

Z tego:

- **11.890** skazano (2012 – 12.877, 2011 – 13.588, 2010 – 13.569, 2009 – 14.506);

¹³⁰ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

- **403** uniewinniono (2012 – 460, 2011 – 444, 2010 – 432, 2009 – 501);
- **1.198** warunkowo umorzono postępowanie (2012 – 1.161, 2011 – 1.241, 2010 – 1.304, 2009 – 1.365);
- **634** umorzono postępowanie (2012 – 747, 2011 – 799, 2010 – 927, 2009 – 1.034);
- **712** tymczasowo aresztowano (2012 – 795, 2011 – 736, 2010 – 816, 2009 – 926).

W 2013 roku w sądach rejonowych w Polsce nieprawomocnie skazano z art. 207 § 1 kk ogółem: **11.890** osób¹³¹.

Skazani w sądach rejonowych za przestępstwo z art. 207 § 1 kk w latach 1999 – 2013

Z tego wymierzono:

- **165** kary grzywny (samoistnych) (2012 – 165, 2011 – 167, 2010 – 193, 2009 – 229);
- **473** kar ograniczenia wolności (2012 – 574, 2011 – 615, 2010 – 712, 2009 – 637);
- **11.250** kar pozbawienia wolności (2012 – 12.128, 2011 – 12.806, 2010 – 12.664, 2009 – 13.640), z tego:
 - **1.520** bezwzględnych (2012 – 1.674, 2011 – 1.718);
 - **9.730** z warunkowym zawieszeniem wykonania (2012 – 10.454, 2011 – 11.088).

Wymierzając karę pozbawienia wolności za czyn z art. 207 § 1 kk sądy stosowały ją w dolnych granicach ustawowego zagrożenia:

- 6% – kara od 2 do 5 miesięcy;
- 72% – kara od 6 miesięcy do 1 roku;
- 21% – kara od 1 roku do 2 lat;
- 1% – kara od 2 lat do 5 lat.

Wynika z tego, że ponad 90% wszystkich kar pozbawienia wolności stanowiło kary od 6 miesięcy do 2 lat pozbawienia wolności.

Należy odnotować, że ze wskazanych powyżej 9.730 skazanych w 2013 roku z art. 207 § 1 kk na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, pod dozór kuratora oddano **7.043** osób (2012 – 7.556, 2011

¹³¹ *Ibidem.*

– 7.711, 2010 – 7.424, 2009 – 7.344), co stanowi aż **72,4%** wszystkich skazanych na tę karę.

Wśród osób pokrzywdzonych przestępstwem z art. 207 § 1 kk w 2013 roku było:

- **3.860** małoletnich (w 2012 – 3.875, 2011 – 4.407, 2010 – 3.003, 2009 – 3.526);
- **13.220** kobiet (w 2012 – 14.127, 2011 – 14.517, 2010 – 11.828, 2009 – 12.597);
- **2.753** mężczyzn (w 2012 – 2.810, 2011 – 2.012, po raz drugi objęci badaniem statystycznym).

Podsumowując powyższe dane należy wskazać, że najczęściej **sądy wymierzają za czyn z art. 207 § 1 kk karę pozbawienia wolności w dolnych granicach ustawowego zagrożenia, średnio 1 roku, z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby, średnio 3 lat. Pozytywnym aspektem jest fakt, że coraz częściej sądy decydują się w takich przypadkach na oddanie sprawcy przestępstwa złączenia się pod dozór kuratora sądowego**¹³².

6. Nowe podstawy do orzekania środków karnych oraz obowiązków probacyjnych

Na przestrzeni ostatnich lat do Kodeksu karnego wprowadzono kilka nowych, interesujących środków oddziaływań, przeznaczonych także z myślą o sprawcach przemocy w rodzinie. Środki te zaliczono w poczet środków karnych, jak i probacyjnych.

Ze względu na objętość niniejszego Informatora, poniżej zostaną wskazane i omówione jedynie te środki, które najczęściej są stosowane wobec sprawców przemocy w rodzinie lub takie, które są dla nich najbardziej odpowiednie (służą korekcie zachowania w kierunku postawy pożądanej dla porządku prawnego).

1) Środki karne

Wśród nowych środków karnych należy wskazać przede wszystkim te, mające na celu ochronę osoby pokrzywdzonej przemocą w rodzinie, w tym w szczególności poprzez odizolowanie sprawcy przestępstwa. Są to m.in.

¹³² Zob. Rozdz. V.4.

- obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach (art. 39 pkt 2b kk);
- zakaz kontaktowania się z określonymi osobami (art. 39 pkt 2b kk);
- zakaz zbliżania się do określonych osób (art. 39 pkt 2b kk);
- nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 39 pkt 2e kk).

Sąd może orzekać jednocześnie kilka środków karnych wobec jednego sprawcy, zwłaszcza, gdy uzupełniają się przedmiotowo.

Wskazane powyżej środki karne sąd może orzec jedynie w razie skazania, a zatem nie może ich zastosować w przypadku warunkowego umorzenia postępowania karnego.

Zgodnie z treścią art. 63 § 2 kk, na poczet orzeczonych środków karnych, o których mowa w art. 39 pkt 2-3 kk (a zatem wskazanych powyżej), zalicza się okres rzeczywistego stosowania odpowiadających im rodzajowo środków zapobiegawczych, wymienionych w art. 275 kpk (lecz już nie w 275a kpk).

Zgodnie z art. 181a kkw, w przypadku orzeczenia w/w środków karnych, sąd, po uprawomocnieniu się orzeczenia, przesyła odpis wyroku jednostce Policji właściwej dla miejsca pobytu skazanego.

Wykonywanie w/w środków karnych powierza się zawodowemu kuratorowi sądowemu, który zgodnie z treścią art. 181a § 2 kkw sprawuje nadzór nad wykonywaniem w/w obowiązków, zakazów bądź nakazów¹³³.

Zgodnie z art. 84 § 1 kk, sąd może po upływie połowy okresu, na który orzeczono w/w środki karne, uznać je za wykonane, jeżeli skazany przestrzegał porządku prawnego, a środek karny był w stosunku do niego wykonywany przynajmniej przez rok.

Złamanie orzeczonego środka karnego (nie stosowanie się do orzeczonych obowiązków, zakazów lub nakazów, albo niewykonywanie orzeczenia w sposób w nim przewidziany) jest przestępstwem z art. 244 kk, ściganym z urzędu, zagrożonym karą pozbawienia wolności do lat 3.

Zatarcie skazania nie może nastąpić przed wykonaniem, darowaniem, albo przedawnieniem wykonania środka karnego.

Obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach

¹³³ Zob. Rozdz. V.6.

Obowiązek ów, zwykle wykorzystywany przy sprawach związanych z przestępstwami pedofilskimi, można także wykorzystać w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie.

Zgodnie bowiem z art. 41a § 1 kk, sąd może orzec taki obowiązek w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej. Może on być także połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

Orzeczenie takiego obowiązku ma sens wówczas, gdy istnieje obawa, że sprawca przemocy w rodzinie będzie pojawiał się w miejscach, w których osoba pokrzywdzona regularnie przebywa, tj. zamieszkuje, pracuje, uczy się, uczęszcza na długotrwałe zabiegi lekarskie lub spędza czas wolny, (np. dom rodziców, gabinet fizykoterapii, szkoła, fitness, etc.). Naturalnie, orzeczenie zakazu zbliżania się lub kontaktowania znacznie ograniczy sprawcy taką możliwość, jednakże samo pojawianie się w takich miejscach, z intencją, aby wiedza o tym do pokrzywdzonej dotarła, już samo w sobie jest rodzajem dalszej przemocy psychicznej.

Formułując taki obowiązek sąd powinien wskazać miejsca w jakich skazany nie powinien przebywać. Należy zatem określić je w miarę szczegółowo, np. poprzez podanie adresu lub nazwy zakładu pracy, adresu zamieszkania, bądź innego opisu w taki sposób, aby nie było żadnych wątpliwości o jakie miejsca chodzi.

W przypadku przestępstw dotyczących przemocy w rodzinie zwykle miejsce zamieszkania/pobytu pokrzywdzonej, jej miejsce pracy, miejsce zamieszkania rodziców, etc. są znane oskarżonemu. Brak jest zatem potrzeby ukrywania ich adresów, przy określaniu miejsc, od przebywania w których oskarżony ma się powstrzymać.

W sprawach dotyczących przemocy w rodzinie zwykle nie będzie występowała konieczność obligatoryjnego orzeczenia takiego obowiązku, za wyjątkiem spraw, w których dodatkowo przemoc przybrała charakter przestępstwa przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego. W takim przypadku sąd będzie musiał orzec taki obowiązek w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. Także i tu obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu (41a § 2 kk).

Obowiązek taki, zgodnie z art. 43 § 1 kk, orzeka się w latach, od jednego roku do lat 15. Obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych

przez sąd miejscach rozpoczyna bieg od momentu uprawomocnienia się orzeczenia. Okres (od roku do lat 15) nie będzie biegł w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, chociażby orzeczonej za inne przestępstwo.

W razie ponownego skazania sprawcy przemocy w rodzinie, w sytuacji gdy poprzednio sąd obligatoryjnie stosował na podstawie art. 41a § 3 kk ów środek karny, sąd może orzec taki obowiązek na zawsze. W takim przypadku istnieje jednakże możliwość uznania takiego środka za wykonany, przy spełnieniu przesłanek z art. 84a kk oraz po zasięgnięciu opinii biegłych.

W 2013 roku sądy orzekły obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach jedynie w 64 przypadkach (2012 – 42, 2011 – 31, 2010 – 16)¹³⁴.

Przykład:

„4. Na podstawie art. 41a § 1 kk i art. 43 § 1 kk w związku z art. 39 pkt 2b kk orzeka wobec oskarżonego Jana Kowalskiego obowiązek powstrzymania się od przebywania w pobliżu miejsca zatrudnienia pokrzywdzonej Janiny Kowalskiej w Legnicy, przy ulicy Złotoryjskiej 20, gabinetu fizykoterapii w Legnicy, przy ulicy Nowy Świat 157 oraz miejsca zamieszkania rodziców pokrzywdzonej w Legnicy, przy ul. Chojnowskiej 287/46 na okres 3 (trzech) lat.”

Zakaz kontaktowania się z określonymi osobami

Zakaz kontaktowania się z określonymi osobami jest środkiem karnym, określonym w art. 39 pkt 2b kk i może być orzekany w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie, w razie skazania sprawcy za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej (art. 41a § 1 kk).

Jego treść odpowiada rodzajowo środkowi zapobiegawczemu z art. 275 § 2 kpk, tj. dozorowi Policji z zakazem kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami¹³⁵.

Zakaz kontaktowania się może zostać przez sąd określony poprzez zastosowanie formuły generalnej np. „w jakikolwiek sposób”, bądź też poprzez selektywne wymienienie zakazanych sposobów kontaktowania, np. osobistego, telefonicznego, listownego, poprzez wiadomości tekstowe, pocztę elektroniczną, komunikatory internetowe, portale społecznościowe lub inne sposoby kontaktu z użyciem Internetu, etc.

¹³⁴ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

¹³⁵ Zob. Rozdz. III.4.1).

Orzekając ów zakaz sąd powinien wskazać osobę pokrzywdzoną (lub inną osoby, np. dalszą rodzinę (matkę, ojca, rodzeństwo) pokrzywdzonej – często są to świadkowie zeznający na niekorzyść oskarżonego w procesie) z imienia i nazwiska, aby było jasne, wobec kogo oskarżony ma zakaz nawiązywania kontaktu.

Może on być także połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

Orzekając ów zakaz należy jednak mieć na uwadze fakt, że sprawca przemy w rodzinie może mieć małoletnie dzieci, znajdujące się pod opieką i zamieszkujące wraz z osobą pokrzywdzoną. Chcąc uczynić realnym stosowanie owego zakazu należy ten fakt uwzględnić, poprzez określenie szczegółowych zasad kontaktowania się (np. dostosowując czas kontaktu do ewentualnego orzeczenia sądu rodzinnego w sprawie kontaktów). Można wyznaczyć zatem zarówno czas, na jaki kontakt może być nawiązany, sposób wykonywania kontaktu, ewentualnie dodatkowo określić kontakt poprzez wskazanie celu np. „za wyjątkiem spraw dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej wobec wspólnych małoletnich dzieci”, „za wyjątkiem realizowania kontaktów z małoletnim Jakubem Kowalskim, ustalonych w orzeczeniu sądu rodzinnego” – jeśli np. kontakty są określone w taki sposób, że mają się odbywać przy obecności drugiego rodzica.

Dobłą praktyką będzie zwrócenie się do wydziału rodzinnego o informację, czy wobec sprawcy było wydawane orzeczenie dotyczące władzy rodzicielskiej, w tym ograniczające jego kontakty z dziećmi. Warto wówczas dołączyć odpis takiego orzeczenia do akt sprawy i określić sposób oraz czas dozwolonego kontaktu spójnie z brzmieniem orzeczenia sądu rodzinnego.

Zakaz ów stosowany jest fakultatywnie, za wyjątkiem, gdy obok czynu przemy w rodzinie doszło do skazania sprawcy na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego. Wówczas sąd będzie miał obowiązek orzeczenia takiego zakazu.

Zakaz kontaktowania się orzeka się w latach od roku do lat 15 (art. 43 § 1 kk). W razie ponownego skazania w warunkach uprzedniego obowiązku zastosowania owego środka, sąd może orzec go na zawsze (art. 41a § 3 kk).

W 2013 roku sądy orzekły zakaz kontaktowania się z określonymi osobami w 573 przypadkach (2012 – 330, 2011 – 161, 2010 – 81)¹³⁶.

¹³⁶ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

Przykład:

„4. Na podstawie art. 41a § 1 kk i art. 43 § 1 kk w związku z art. 39 pkt 2b kk orzeka wobec oskarżonego Jana Kowalskiego zakaz kontaktowania się z Janiną Kowalską na okres 3 (trzech) lat.

5. Na podstawie art. 63 § 2 kk na poczet orzeczonego zakazu kontaktowania się zalicza oskarżonemu okres stosowania środka zapobiegawczego w postaci zakazu kontaktowania się z Janiną Kowalskiej od dnia jego zastosowania, tj. od 1 lipca 2014 roku.”

Zakaz zbliżania się do określonych osób

Zakaz zbliżania się do określonych osób jest nowym środkiem karnym, dodanym do katalogu z art. 39 kk wspomnianą wcześniej ustawą z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw. Wskazać należy, że w istocie jest to zakaz zbliżania się do określonych osób na wskazaną przez sąd odległość. Zgodnie bowiem z art. 41a § 4 kk, sąd orzekając zakaz zbliżania się do określonych osób, wskazuje odległość od osób chronionych, którą skazany obowiązany jest zachować.

Określenie „osoby chronione” jednoznacznie wskazuje jaki w założeniu powinien być cel zastosowania owego środka. Chodzi o zabezpieczenie interesów pokrzywdzonych (a także i innych osób), przed ewentualną dalszą przemocą fizyczną, a także psychiczną ze strony skazanego, poprzez stworzenie wokół nich strefy bezpieczeństwa.

Pojęcie „zbliżania się” nie jest tożsame z pojęciem „kontaktowania się”¹³⁷, albowiem kontaktować się można w rozmaity sposób, także bez fizycznej obecności, natomiast „zbliżanie się” w tym, przypadku zakłada świadomą obecność sprawcy połączoną ze zmniejszeniem dystansu do osoby pokrzywdzonej.

Pomimo orzeczonego jedynie zakazu kontaktowania się, skazany mógłby zbliżyć się do osoby pokrzywdzonej, nie nawiązując z nią żadnego kontaktu. Sama bliska obecność sprawcy przemocy w rodzinie mogłaby jednak negatywnie oddziaływać na stan psychiczny i emocjonalny pokrzywdzonej, będąc w istocie kontynuacją przemocy psychicznej. Zakaz zbliżania się jest zatem niejako dopełnieniem w systemie prawnym ochrony udzielanej pokrzywdzonym przez zakaz kontaktowania się, a także zakaz przebywania w określonych miejscach.

Środek ów znany jest już od dawna w krajach anglosaskich, gdzie funkcjonuje w ramach tzw. *restraining orders*, czyli nakazów sądowych nakazujących

¹³⁷ S. Spurek, *Izolacja sprawcy od ofiary...*, s. 255.

sprawcy powstrzymanie się od zbliżania, kontaktowania, przebywania w określonych miejscach, w celu ochrony osoby pokrzywdzonej.

Wprowadzenie owego środka jest także realizacją wspomnianą na wstępie Dyrektywy Unii Europejskiej *ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw*, zakładającej wprowadzenie w środków zapewniających bezpieczeństwo pokrzywdzonych, a także wypełnieniem założeń Konwencji Rady Europy *w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej*, wprost zobowiązującej do wprowadzenia takich uregulowań.

Określając zakaz zbliżania się sprawcy przemocy w rodzinie do określonej osoby (najczęściej osoby pokrzywdzonej) bądź osób należy wskazać ją (je) z imienia i nazwiska. Należy także, zgodnie z brzmieniem art. 41a § 4 kk, wskazać odległość od osób chronionych, którą skazany obowiązany jest zachować. Odległość ta może być różnie określana, stosownie do potrzeb, jednakże wydaje się, że powinna być to odległość mierzona w metrach, np. od 100 do 1000 metrów (ale niekoniecznie wskazywana w orzeczeniu „od-do”; może to być np. zakaz zbliżania się na odległość „mniejszą niż 300 metrów”).

Odległość wskazana w orzeczeniu ma dawać pokrzywdzonej poczucie bezpieczeństwa, co wskazuje raczej na odległości liczone w setkach metrów, aniżeli w dziesiątkach. Poczucie bezpieczeństwa będzie realne wtedy, gdy pokrzywdzona będzie miała psychiczny komfort poruszania się bez obawy ujrzenia skazanego bądź też jego usłyszenia. Wydaje się, że barierą taką będzie odległość od 200 – 300 metrów w górę. Dodać należy, że odległość ta powinna być także możliwa do oceny przez obie strony, a zwłaszcza skazanego, który przecież będzie ponosił odpowiedzialność za umyślne przekroczenie tej granicy. Z tego względu najbardziej racjonalne wydaje się podawanie odległości zaokrąglonej do pełnej setki metrów.

Zakaz zbliżania się sprawcy przemocy w rodzinie do osoby pokrzywdzonej ma sens jedynie wówczas, gdy osoby te nie zamieszkują już razem w jednym lokalu. W innym przypadku orzeczenie takie nie byłoby bowiem wykonalne. Zastosowanie takiego środka można rozważyć wraz z jednoczesnym zastosowaniem nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego bądź w przypadku, gdy sprawca przemocy w rodzinie i osoba pokrzywdzona nie mieszkają już ze sobą.

W razie uprzedniego zastosowania rodzajowo odpowiadającego środka zapobiegawczego w orzeczeniu należy zaliczyć okres jego stosowania na poczet środka karnego.

W 2013 roku sądy orzekły zakaz zbliżania się do określonych osób w 311 przypadkach (2012 – 205, 2011 – 106, 2010 – 26)¹³⁸.

Przykład:

„4. Na podstawie art. 41a § 1 kk i art. 43 § 1 kk w związku z art. 39 pkt 2b kk orzeka wobec oskarżonego Jana Kowalskiego zakaz zbliżania się do Janiny Kowalskiej na odległość mniejszą niż 300 (trzysta) metrów na okres 3 (trzech) lat.

5. Na podstawie art. 63 § 2 kk na poczet orzeczonego zakazu kontaktowania się zalicza oskarżonemu okres stosowania środka zapobiegawczego w postaci zakazu zbliżania się do Janiny Kowalskiej od dnia jego zastosowania, tj. od 1 lipca 2014 roku.”

Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym

Przedmiotowy nakaz został także wprowadzony do Kodeksu karnego, Kodeksu postępowania karnego i Kodeksu karnego wykonawczego ustawą z 2010 roku nowelizującą ustawę o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, jako środek zapobiegawczy, środek karny, a także jako środek probacyjny.

Środek karny w postaci nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym jest określony w art. 39 pkt 2e kk i został zaprojektowany dla spraw związanych z przemocą w rodzinie, czyli w razie skazania sprawcy za umyślne przestępstwo z użycie m przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej.

Definicja lokalu mieszkalnego, przestępstwa z użyciem przemocy, czy też osoby najbliższej została już omówiona uprzednio¹³⁹ i odnosi się także do przedmiotowego środka karnego. Podkreślić jedynie ponownie należy, że środek ten jest zupełnie niezależny od kwestii własnościowych lokalu. Środek ten jest czasowym ograniczeniem praw rzeczowych sprawcy przemocy w rodzinie wobec lokalu (jeżeli je w ogóle posiada). W rzeczywistości najczęściej lokal jest użytkowany w ramach stosunku najmu od gminy, bądź stanowi przedmiot ustawowej współwłasności małżeńskiej. Rzadkością jest wyłączna własność lokalu sprawcy, jednakże także i w tym przypadku prawo własności będzie ograniczone przez czas trwania środka karnego¹⁴⁰.

Nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego jako środek karny może być, zgodnie z art. 43 § 1 kk, stosowany na okres od roku do lat 10.

¹³⁸ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

¹³⁹ Zob. Rozdz. III. 6.5 oraz Rozdz. IV.1.1).

¹⁴⁰ *Ibidem*.

Podobnie, jak w poprzednich opisywanych środkach, sąd będzie zobowiązany orzec taki środek, w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego.

Inaczej, aniżeli przy uprzednio omawianych środkach karnych, nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego nie można orzec na zawsze (art. 41a § 3 kk).

Innym wyjątkiem jest także i to, że w razie uprzedniego zastosowania nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego jako środka zapobiegawczego, sąd nie ma podstawy prawnej do zaliczenia go na poczet środka karnego. Przepis art. 63 § 2 kk wymienia jedynie środki zapobiegawcze określone w art. 275 lub 276 kpk, pomijając art. 275a kpk.

Orzekając nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie sąd zwykle będzie miał do czynienia z dwiema możliwymi sytuacjami faktycznymi. Pierwsza to taka, w której sprawca już nie przebywa w lokalu, z uwagi na zastosowany uprzednio środek zapobiegawczy z art. 275a kpk, a druga to taka, w której sprawca nadal przebywa w lokalu.

W pierwszej sytuacji środek karny będzie miał niejako charakter deklaratoryjny (pomimo dosłownego brzmienia środka – „nakaz opuszczenia lokalu”), sankcjonujący sytuację faktyczną i określający czas trwania owego środka. Przesłankę: „lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym” należy bowiem interpretować jako określenie miejsca (tj. konkretnego lokalu, który zajmowany jest wraz z pokrzywdzonym), aniżeli czasu (tj. faktycznego przebywania w lokalu, zajmowania go, w chwili orzekania). Odmierna interpretacja prowadziła by do przekonania u sprawcy, że należy wymusić u osoby pokrzywdzonej, wyprowadzenie się z domu (ucieczkę), np. poprzez nasilenie przemocy, aby uniemożliwić nałożenie na niego w/w środka karnego. Wykładnia taka miałaby zatem kontekst kryminogenny, co samo w sobie wyklucza jej zastosowanie.

W drugiej sytuacji orzeczenie sądu będzie miało moc niejako konstytutywną, tj. wymagającą wyegzekwowania i dostosowania się sprawcy do tego nakazu (tj. wyprowadzenia się z mieszkania).

Wykonywaniem tego typu środków, po uprawomocnieniu się orzeczenia, zajmował się będzie zawodowy kurator sądowy, na podstawie art. 181a § 2 kkw, w ramach sprawowania nadzoru nad wykonaniem takiego środka¹⁴¹.

¹⁴¹ Zob. Rozdz. V.6.

W 2013 roku sądy orzekły nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w 288 przypadkach (2012 – 167, 2011 – 110, 2010 – 20)¹⁴².

Przykład:

„4. Na podstawie art. 41a § 1 kk i art. 43 § 1 kk w związku z art. 39 pkt 2e kk orzeka wobec oskarżonego Jana Kowalskiego nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzoną Janiną Kowalską w Legnicy, przy ulicy Chojnowskiej 287/46 na okres 3 (trzech) lat.”

2) Środki probacyjne

Wśród obowiązków, które sąd może nałożyć na skazanego (a także na osobę, wobec której warunkowo umorzono postępowanie) w okresie próby należy zwrócić uwagę na następujące środki najczęściej stosowane wobec sprawców przemocy w rodzinie bądź dodane lub zmodyfikowane na przestrzeni ostatnich kilku lat:

- powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających (art. 72 § 1 pkt 5 kk);
- obowiązek uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych (art. 72 § 1 pkt 6a kk);
- obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach (art. 72 § 1 pkt 7 kk);
- obowiązek powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób (art. 72 § 1 pkt 7a kk);
- obowiązek powstrzymywania się od zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób (art. 72 § 1 pkt 7a kk);
- obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 72 § 1 pkt 7b kk).

Podobnie, jak przy stosowaniu środków karnych, sąd może orzekać jednocześnie kilka obowiązków probacyjnych wobec jednego sprawcy, zwłaszcza, gdy uzupełniają się przedmiotowo i są uzasadnione ze względu na cel ich stosowania (zapewnienie należytej ochrony pokrzywdzonemu).

Wskazane powyżej obowiązki probacyjne sąd może orzec zarówno w razie skazania, jak i w przypadku warunkowego umorzenia postępowania karnego

¹⁴² Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

(wyjątkiem jest obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, który orzeka się jedynie przy zawieszeniu wykonania kary)¹⁴³.

Zgodnie z art. 74 § 1 kk, nałożenie w/w obowiązków probacyjnych nie wymaga uprzedniej zgody sprawcy.

Orzekając obowiązek probacyjny sąd ma obowiązek określić czas i sposób jego wykonywania.

W przypadku obowiązków probacyjnych (w przeciwieństwie do środków karnych – zob. art. 63 § 2 kk) brak jest podstawy prawnej do ewentualnego zaliczenia na poczet owego środka okresu stosowania odpowiadającego rodzajowo środka zapobiegawczego

Wobec sprawcy przemocy w rodzinie, skazanego przez sąd na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, sąd może w okresie próby ustanawiać, rozszerzać lub zmieniać w/w obowiązki albo od ich wykonania zwolnić (art. 74 § 2 kk).

Kontrolę nad wykonywaniem przez sprawcę przemocy w rodzinie nałożonych na niego obowiązków probacyjnych sprawuje kurator sądowy na podstawie art. 173 § 2 pkt 2 kkw w zw. z § 35 i nast. wspomnianego na wstępie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych¹⁴⁴.

Konsekwencją złamania orzeczonego obowiązku probacyjnego jest możliwość fakultatywnego zarządzenia przez sąd zarządzenia wykonania zawieszony kary (art. 75 § 2 kk).

Zgodnie z art. 178 § 2 kkw, w posiedzeniu w przedmiocie zarządzenia wykonania kary ma prawo wziąć udział prokurator, skazany oraz jego obrońca, a gdy skazany został oddany pod dozór lub zobowiązany do wykonania obowiązków związanych z okresem próby, również sądowy kurator zawodowy, a także osoba godna zaufania lub przedstawiciel stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, o której mowa w art. 73 § 1 kk, którym powierzono wykonywanie dozoru.

Postanowienie wydane na tej podstawie, na które przysługuje zażalenie, staje się wykonalne z chwilą uprawomocnienia.

Obowiązek powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających

¹⁴³ Zob. art. 67 § 3 kk.

¹⁴⁴ Zob. Rozdz. V.5.

Obowiązek probacyjny określony w art. 72 § 1 pkt 5 kk jest jednym z najczęściej orzekanych obowiązków wobec sprawców przemocy w rodzinie, z uwagi na częste połączenie zjawiska przemocy w rodzinie z problemem nadużywania alkoholu.

Dotychczas, profesjonalści pracujący ze sprawcami przemocy w rodzinie, wskazywali ów środek jako nieskuteczny sposób przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹⁴⁵. Skuteczność tego środka była także wątpliwa, m.in. z uwagi na trudności praktyczne w udowodnieniu łamania w/w obowiązku.

Wprowadzone ostatnio zmiany legislacyjne mają jednak szansę to zmienić. Obowiązujący od 1 stycznia 2012 roku przepis art. 173a kkw umożliwi zawodowym kuratorom sądowym zobowiązanie takiego sprawcy do poddania się badaniom na obecność w organizmie alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych, przy użyciu metod niewymagających badania laboratoryjnego, a także przeprowadzenie takich badań.

Badanie w celu ustalenia zawartości w organizmie sprawcy przemocy w rodzinie alkoholu sądowy kurator zawodowy przeprowadza w sposób nieinwazyjny, za pomocą urządzenia elektronicznego dokonującego pomiaru stężenia alkoholu w wydychanym powietrzu¹⁴⁶.

W 2013 roku sądy orzekły obowiązek powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających aż w 14.236 przypadkach (2012 – 15.203, 2011 – 10.635, 2010 – 9.449), co stanowi znaczną większość spośród wszystkich pozostałych środków probacyjnych orzeczonych przez sądy powszechne w 2013 roku wobec sprawców przemocy w rodzinie¹⁴⁷.

Obowiązek uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych

Ze względu na istotne znaczenie obowiązku probacyjnego w postaci uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych (art. 72 § 1 pkt 6a kk), środek ten zostanie omówiony w kolejnym rozdziale¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Zob. Ogólnopolskie badanie profesjonalistów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Raport zrealizowany na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej przez MillwardBrown SMG/KRC w 2011 roku – dostępne na stronie internetowej MS, a także jako załącznik nr 35 na płycie CD.

¹⁴⁶ Zob. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 stycznia 2012 roku w sprawie sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych w organizmie skazanego lub sprawcy oddanego pod dozór lub zobowiązanego do powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania środków odurzających lub substancji psychotropowych, ich dokumentowania oraz weryfikacji (Dz. U. poz. 104) – załącznik nr 36 na płycie CD.

¹⁴⁷ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

¹⁴⁸ Zob. Rozdz. IV.7.

Obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach

Obowiązek określony w art. 72 § 1 pkt 7 kk jest bliźniaczo podobny w treści do omawianego powyżej środka karnego z art. 39 pkt 2b kk, w związku z tym uwagi dotyczące jego istoty odnoszą się do przedmiotowego środka probacyjnego¹⁴⁹.

W tym miejscu można jedynie nadmienić, że obowiązek ten widniał w katalogu środków art. 72 kk od początku jego istnienia, tj. od chwili wejścia w życie Kodeksu karnego z 1997 roku (istniał także w poprzednim Kodeksie karnym z 1969 roku). O ile dotychczas kojarzył się jednakże wyłącznie z ograniczeniem przebywania przez skazanego w tzw. środowiskach przestępczych, to w ostatnich latach, przy wprowadzaniu kolejnych form ochrony osób pokrzywdzonych, przybrał charakter izolujący sprawcę od pokrzywdzonego.

Obowiązek ten można łączyć także z innymi formami powstrzymania sprawcy od zbliżania się bądź kontaktowania z osobą pokrzywdzoną.

Jak już wskazano przy omawianiu analogicznego środka karnego, sąd, określając czas i sposób wykonywania środka, powinien dokładnie wskazać miejsca, w których skazany nie może przebywać, a także określić czas trwania tego obowiązku, tj. początek i koniec owego zachowania.

Najczęściej sądy przyjmują formułę „w okresie próby”. Możliwe jest jednak dowolne określenie czasu trwania obowiązku, pod warunkiem, że będą obowiązywać w czasie wyznaczonego przez sąd okresu próby.

W 2013 roku sądy orzekły obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach w 245 przypadkach (2012 – 316, 2011 – 317, 2010 – 170)¹⁵⁰.

Przykład:

„4. Na podstawie art. 72 § 1 pkt 7 kk zobowiązuje oskarżonego Jana Kowalskiego do powstrzymania się od przebywania w okresie próby w pobliżu miejsca zatrudnienia pokrzywdzonej Janiny Kowalskiej w Legnicy, przy ulicy Złotoryjskiej 20, gabinetu fizykoterapii w Legnicy, przy ulicy Nowy Świat 157 oraz miejsca zamieszkania rodziców pokrzywdzonej w Legnicy, przy ul. Chojnowskiej 287/46”.

Obowiązek powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób

¹⁴⁹ Zob. Rozdz. IV.6.1).

¹⁵⁰ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

Obowiązek określony w art. 72 § 1 pkt 7a kk jeszcze bardziej aniżeli odpowiadający mu rodzajowo środek karny z art. 39 pkt 2b kk, podkreśla jego charakter ochronny wobec osoby pokrzywdzonego, wymieniając go *expressis verbis* w nazwie obowiązku.

Nadto, zaznaczono konieczność wskazania (określenia) w tym przypadku sposobu zakazanego kontaktu. Sąd zatem powinien wskazać w sentencji orzeczenia, co do jakiego sposobu kontaktowania się skazany ma się powstrzymać względem osoby pokrzywdzonej lub innej osoby w okresie próby.

Może to być także wskazanie kilku sposobów zabronionego kontaktowania się, bądź jeden konkretny. Wydaje się, że w celu zabezpieczenia interesów osoby pokrzywdzonej, a także uwzględniając jej stan emocjonalny, powinno się wskazać najbardziej częste i popularne formy kontaktowania się w dzisiejszej rzeczywistości, a zatem powstrzymanie się od kontaktowania osobistego, telefonicznego, listownego, poprzez wiadomości tekstowe, pocztę elektroniczną, komunikatory internetowe, portale społecznościowe lub inne sposoby kontaktu z użyciem Internetu, biorąc w tym zakresie sugestie pokrzywdzonego pod rozwagę.

W pozostałym zakresie uwagi dotyczące odpowiadającego rodzajowo środka karnego z art. 39 pkt 2b kk mają odpowiednie zastosowanie.

W 2013 roku sądy orzekły obowiązek powstrzymywania się od kontaktowania się z pokrzywdzonymi lub innymi osobami w określony sposób w 1.149 przypadkach (2012 – 1.040, 2011 – 592, 2010 – 554)¹⁵¹.

Przykład:

„4. Na podstawie art. 72 § 1 pkt 7a kk nakłada na oskarżonego Jana Kowalskiego obowiązek powstrzymania się w okresie próby od kontaktowania się osobistego, telefonicznego, listownego, poprzez wiadomości tekstowe, pocztę elektroniczną, komunikatory internetowe, portale społecznościowe lub inne sposoby kontaktu z użyciem Internetu z pokrzywdzoną Janiną Kowalską”.

Obowiązek powstrzymania się od zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób

Podobnie jak poprzedni obowiązek probacyjny, także i ten, określony w art. 72 § 1 pkt 7a kk ma na celu ochronę osób pokrzywdzonych, a także i innych osób przed sprawcą. Wymienienie bezpośrednio pokrzywdzonego w treści przepisu (w odróżnieniu od środka karnego z art. 32 pkt 7b kk), świadczy o tym wymow-

¹⁵¹ *Ibidem.*

nie. Nie ma także wątpliwości, że adresatami tego przepisu są głównie osoby dotknięte przemocą w rodzinie, chociażby z uwagi na fakt, że zmianę dodającą zabronione zachowanie w postaci „zbliżania się” wprowadziła wspomniana wyżej ustawa nowelizująca ustawę o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*.

W związku z tym, że obowiązek ów odpowiada rodzajowo omawianemu powyżej środkowi karnemu, uwagi tam ujęte odnoszą się odpowiednio także i do przedmiotowego obowiązku probacyjnego.

W tym miejscu przypomnieć jedynie należy, że środek ów można łączyć zarówno z powstrzymaniem się od kontaktowania się z osobą pokrzywdzoną, jak i nakazem opuszczenia lokalu mieszkalnego, które to środki uzupełniają się wzajemnie tworząc sferę bezpieczeństwa wokół osoby pokrzywdzonej.

W odróżnieniu od środka karnego z art. 39 pkt 7b kk, brak jest wyraźnej podstawy do wskazania przez sąd odległości od osób chronionych, którą skazany obowiązany jest zachować. Wydaje się jednak, że wystąpiła tu ewidentna luka prawna, która powinna być wypełniona poprzez analogię do przepisu art. 41a § 4 kk¹⁵². Sąd zatem, stosując ów obowiązek, powinien wskazać odległość od pokrzywdzonego, której skazanemu nie wolno przekraczać.

Dodać w tym miejscu należy, że kontrolując w ewentualnym postępowaniu wykonawczym przestrzeganie przez skazanego w/w obowiązku, (np. w razie złożenia wniosku o zarządzenie wykonania kary przez kuratora sądowego), sąd winien zbadać, czy faktyczne przekroczenie wyznaczonej granicy nastąpiło na skutek umyślnego działania sprawcy, czy też doszło do niego przypadkiem. Oczywistym jest, że jedynie intencjonalne, świadome działanie sprawcy będzie naruszeniem nałożonego przez sąd obowiązku, mogące skutkować zarządzeniem wykonania warunkowo zawieszony kary.

W 2013 roku sądy orzekły obowiązek powstrzymania się od zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób w 437 przypadkach (2012 – 387, 2011 – 190, 2010 – 99)¹⁵³.

Przykład:

„4. Na podstawie art. 72 § 1 pkt 7a kk nakłada na oskarżonego Jana Kowalskiego obowiązek powstrzymania się w okresie próby od zbliżania do pokrzywdzonej Janiny Kowalskiej na odległość mniejszą niż 300 (trzysta) metrów.

¹⁵² R. A.Stefański, *Środki probacyjne mające na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*, Probacja 2011, nr 1.

¹⁵³ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

Obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym

Obowiązek probacyjny określony w art. 72 § 1 pkt 7b kk został dodany do przedmiotowego katalogu środków ustawą *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* w dniu 21 listopada 2005 roku. Dopiero w 2010 roku dodano taki obowiązek do katalogu środków karnych, a także jako osobny środek zapobiegawczy.

Uwagi dotyczące istoty owego obowiązku, jak i jego przesłanek, poczynione przy omawianiu zarówno środka zapobiegawczego z art. 275a kpk¹⁵⁴, jak i środka karnego z art. 39 pkt 2e kk będą zatem aktualne także i w tym przypadku.

Ponownie podkreślić trzeba, że obowiązek ten może być zastosowany bez względu na to, kto jest właścicielem lokalu, także i w przypadku, gdy sprawca jest wyłącznym właścicielem lokalu bądź lokal jest współwłasnością ustawową obu małżonków. Prawo własności pozostaje bowiem nienaruszone, a jedynie będzie czasowo ograniczone w zakresie prawa do korzystania z lokalu.

Nadto, brak jest jakiegokolwiek podstawy do przydzielania lokalu lub pomieszczenia zastępczego sprawcy. Ma on się wyprowadzić w czasie wskazanym w orzeczeniu bądź też pozostać poza lokalem, w sytuacji, gdy np. już wcześniej stosowany był wobec niego środek zapobiegawczy.

Środek ten może być stosowany samodzielnie, jak i w towarzystwie dodatkowych środków probacyjnych jak np. zakaz zbliżania się lub zakaz kontaktowania się z osobą pokrzywdzoną.

Wykonanie owego obowiązku będzie kontrolowane przez kuratora sądowego, który, w razie niezastosowania się do nałożonego obowiązku, będzie mógł wystąpić do sądu z wnioskiem o zarządzenie wykonania warunkowo zawieszony kary.

Pewną odmiennością, w porównaniu do środka karnego z art. 32 pkt 2e kk, jest nałożenie na sąd konieczności dodatkowego określenia sposobu kontaktu skazanego za przestępstwo z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej (przemocy w rodzinie) z pokrzywdzonym. Być może intencją takiego zapisu była troska o urealnienie funkcjonowania w/w obowiązku, czyli możliwość nawiązania kontaktu w celu np. wspólnego zarządzania nieruchomością (podjęcia istotnych decyzji remontowych), opłacenia rachunków, wizyta i kontakt z dziećmi pozostającymi w miejscu zamieszkania osoby pokrzywdzonej, etc.

¹⁵⁴ Zob. Rozdz. III.4.5) oraz Rozdz. IV.6.2).

W 2013 roku sądu nałożyły obowiązek opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w 445 przypadkach (2012 – 536, 2011 – 406, 2010 – 279).

Przykład:

„4. Na podstawie art. 72 § 1 pkt 7b kk nakłada na oskarżonego Jana Kowalskiego obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzoną Janiną Kowalską w Legnicy, przy ulicy Chojnowskiej 287/46 w ciągu 2 (dwóch) dni od uprawomocnienia się orzeczenia do końca okresu próby;

5. Na podstawie art. 72 § 1a kk określa sposób kontaktu oskarżonego Jana Kowalskiego z pokrzywdzoną Janiną Kowalską w okresie próby w postaci osobistego spotkania w Legnicy, przy ulicy Chojnowskiej 287/46 w pierwszą sobotę każdego kolejnego miesiąca w godzinach od 10.00 do 12.00, w obecności kuratora sądowego.”

7. Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne

Obowiązek probacyjny w postaci zobowiązania sprawcy przemocy w rodzinie do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych został dodany do katalogu art. 72 § 1 kk ustawą o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* w dniu 21 listopada 2005 roku.

Po upływie pięciu lat, wspomnianą już ustawą z 2010 roku, nowelizującą ustawę o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, przeniesiono ów obowiązek do nowego punktu w art. 72 § 1 kk, tj. do pkt 6a, czym spowodowano, że na nałożenie owego obowiązku sąd nie potrzebuje już zgody sprawcy przemocy w rodzinie, w odróżnieniu od możliwości poddania sprawcy leczeniu, w szczególności odwykowemu lub rehabilitacyjnemu albo oddziaływaniom terapeutycznym. Przepis art. 74 § 1 kk zobowiązuje bowiem sąd do uzyskania zgody od skazanego (oskarżonego właściwie) jedynie w zakresie w/w obowiązków z art. 72 § 1 pkt 6 kk.

Działania takie mają na celu rozszerzenie możliwości stosowania tego środka nawet na sytuacje, gdy sprawca przemocy w rodzinie nie przyznaje się do winy i nie chce, z oczywistych względów poddać się jakimkolwiek oddziaływaniom.

Dodatkowo, przy okazji zmian w Kodeksie karnym związanych z przeciwdziałaniem narkomanii, rozszerzono możliwość stosowania przedmiotowego obowiązku probacyjnego w ramach warunkowego umorzenia postępowania karnego, poprzez zmianę art. 67 § 3 kk.

W ocenie profesjonalistów realizujących tego typu oddziaływania ze sprawcami przemocy w rodzinie, nałożenie takiego obowiązku nawet bez zgody sprawcy jest niezwykle potrzebne i skuteczne, albowiem daje dodatkową motywację do uczestnictwa w zajęciach, a z biegiem czasu, do zmiany swojej postawy¹⁵⁵.

1) Istota programu

Programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych powstały po raz pierwszy w Stanach Zjednoczonych w latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia. Najbardziej znany jest program opracowany w miejscowości Duluth w północnej Minnesocie, znany pod nazwą *The Duluth Model*¹⁵⁶. Stąd rozprzestrzenił się niemal na cały świat (Stany Zjednoczone, Kanada, Australia, Europa), stając się podstawą do pracy ze sprawcami przemocy w rodzinie, tworzenia jego modyfikacji bądź też impulsem do tworzenia zupełnie nowych, opartych na odmiennych koncepcjach wyjaśniania przyczyn przemocy, programach autor-skich, dostosowanych do warunków lokalnych.

Ustawa o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* w art. 4 statuuje konieczność stosowania wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. W art. 6 ust. 4 ustawy określono, że do zadań z zakresu administracji rządowej, realizowanych przez powiat należy w szczególności opracowywanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Sama idea oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec sprawców przemocy w rodzinie wywodzi się z przekonania, że z uwagi na fakt, że zachowania przemocowe w rodzinie są wyuczone i przejmowane z pokolenia na pokolenie, istnieje możliwość korekty takich zachowań, połączonej z edukacją, niezbędną do uświadomienia sprawcy, że zachowania takie mają w istocie charakter przemocy wobec osoby najbliższej.

W chwili obecnej w Polsce około połowa programów realizowana jest w ramach klasycznego modelu Duluth bądź przy jego modyfikacjach dostosowu-

¹⁵⁵ Zob. Ogólnopolskie badanie profesjonalistów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie (...).

¹⁵⁶ Zob. <http://www.theduluthmodel.org/about/index.html>.

jących do warunków lokalnych (np. „Partner”¹⁵⁷), zaś pozostałe, to programy autorskie, krajowe¹⁵⁸.

Program korekcyjno-edukacyjny jest jednym ze skutecznych sposobów oddziaływania na osoby stosujące przemoc w rodzinie, zawierającym określone elementy i strukturę działań oraz określonym w czasie, a po jego zakończeniu oceniany pod względem skuteczności i efektywności, poprzez monitoring zachowań osoby, która ukończyła program do 3 lat.

2) Cele programu

Podstawowym celem każdego programu korekcyjno-edukacyjnego jest powstrzymanie sprawcy przed dalszym stosowaniem przemocy wobec osoby najbliższej.

Cele programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnego określono w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 roku w *sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne* (Dz. U. Nr 50, poz. 259), wydanym na podstawie art. 5 ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*.

W § 4 rozporządzenia wskazano, że oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie prowadzone są w celu:

- 1) powstrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie przed dalszym stosowaniem przemocy;
- 2) rozwijania umiejętności samokontroli i współżycia w rodzinie;
- 3) kształtowania umiejętności w zakresie wychowywania dzieci bez używania przemocy w rodzinie;
- 4) uznania przez osobę stosującą przemoc w rodzinie swojej odpowiedzialności za stosowanie przemocy;

¹⁵⁷ Co do założeń i sposobu przeprowadzania tego programu – zob. P. Wojnarowski, *Wielkopolski model pracy ze sprawcą przemocy w rodzinie*, Niebieska Linia nr 5/82/2012, zob. także A. Rusińska i P. Wojnarowski, Program edukacyjno-korekcyjny dla sprawców przemocy domowej, Materiały Klubu Kuratora Rodzinnego, w tym na stronie internetowej: <http://www.bedziesz.pl/stronaPrzeciw.htm>.

¹⁵⁸ Zob. Sprawozdanie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

- 5) zdobycia i poszerzenia wiedzy na temat mechanizmów powstawania przemocy w rodzinie;
- 6) zdobycia umiejętności komunikowania się i rozwiązywania konfliktów w rodzinie bez stosowania przemocy;
- 7) uzyskania informacji o możliwościach podejmowania działań terapeutycznych.

3) Adresaci programu

Programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych stosowane są wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. Mogą to być osoby, które przeszły bądź przechodzą właśnie przez tryby wymiaru sprawiedliwości, jak i osoby, które samodzielnie zgłoszą się do uczestnictwa.

Wspomniane rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej przewiduje w § 5, że oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie są kierowane w szczególności do:

- 1) osób skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie, odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych albo wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary, zobowiązując je do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych (w 2013 roku – uczestniczyło łącznie 1.187 osób (2012 – 1.238 osób), w tym 1.134 mężczyzn (2012 – 1.187) i 53 kobiet (2012 – 51);
- 2) osób stosujących przemoc w rodzinie, które uczestniczą w terapii leczenia uzależnienia od alkoholu lub narkotyków, lub innych środków odurzających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych, dla których oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii (w 2013 roku – uczestniczyło łącznie 290 osób w tym 251 mężczyzn i 39 kobiet); (w 2012 roku – uczestniczyło łącznie 377 osób w tym 320 mężczyzn i 57 kobiet);
- 3) osób, które w wyniku innych okoliczności zgłoszą się do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym (w 2013 roku – łącznie 1.605 osób w tym 1.303 mężczyzn oraz 302 kobiet); (w 2012 roku – łącznie 1.754 osób w tym 1.441 mężczyzn oraz 313 kobiet).

W 2013 roku do programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie łącznie przystąpiło **4.618** sprawców (2012 – 4.533 sprawców), z czego ukończyło je **3.082** osób (2012 – 3.369). 1.536 osób przy-

stąpiło do programów ale w toku ich realizacji zrezygnowało z uczestnictwa (2012 – 1.164)¹⁵⁹.

Wskazane powyżej unormowanie przewiduje zatem, że programy takie przewidziane i zaprojektowane są przede wszystkim dla sprawców skazanych przez sąd zarówno na bezwzględną karę pozbawienia wolności, jak i dla osób skazanych (bądź wobec których warunkowo umorzono postępowanie) na karę z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

Pomimo tego, jak wynika z powyższych danych statystycznych, jedynie około 25% sprawców uczestniczących w programach korekcyjno-edukacyjnych realizuje je z uwagi na wcześniejsze orzeczenie sądowe (2012 – 27%)¹⁶⁰. Mając na względzie niewielką liczbę sprawców, wobec których sądy orzekają w/w obowiązek probacyjny, większość w/w odsetka stanowią osadzeni sprawcy przemocy w rodzinie, którzy dobrowolnie poddają się takim oddziaływaniom w zakładach karnych.

4) Formy, sposoby i czas prowadzenia programu

Formy i sposoby oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych są zróżnicowane w zależności od przyjętego modelu ich prowadzenia.

Dla każdego programu korekcyjno-edukacyjnego dla sprawców przemocy w rodzinie powinny być opracowane reguły uczestnictwa w formie dokumentu podpisywanego przez uczestników.

Reguły te powinny obejmować w szczególności:

- a) formalne wymogi dotyczące systematycznej obecności w zajęciach;
- b) obowiązek bezpiecznego i zgodnego z zasadami współzycia społecznego zachowania w trakcie uczestnictwa w zajęciach;
- c) zobowiązanie do powstrzymywania się od przemocowych zachowań i postaw w kontaktach z członkami rodziny i z innymi ludźmi;
- d) wymóg uznania osobistej odpowiedzialności za fakty stosowania przemocy w rodzinie.

Sprawca przemocy w rodzinie zwykle podlega na początku uczestnictwa w programie wstępnemu rozpoznaniu diagnostycznemu (sytuacja życiowa,

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ Wyniki te pokrywają się także z wynikami Raportu z badań ogólnopolskich zrealizowanego na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej przez MillwardBrown SMG/KRC w 2011 roku pt. Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie: badanie uczestników programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych – str. 28 – załącznik nr 37 na płycie CD.

specyfika stosowanej przemocy), a następnie, w razie potrzeby i modelu programu, pogłębionej diagnozy.

Zgodnie z § 6 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej, osobę stosującą przemoc w rodzinie, u której zostało rozpoznane uzależnienie od alkoholu lub narkotyków, lub innych środków odurzających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych, kieruje się w pierwszej kolejności na terapię uzależnienia. Dopiero po ukończeniu takiej terapii można rozpocząć oddziaływania korekcyjno-edukacyjne.

Zwykle programy prowadzone są w formie:

- sesji indywidualnych;
- sesji grupowych.

Najczęściej występujące w chwili obecnej w Polsce sposoby prowadzenia programów to:

- zajęcia warsztatowe;
- ćwiczenia, dyskusje, wykłady;
- wizualizacje, psychodrama, odgrywanie scenek;
- treningi asertywności;
- zajęcia psychoedukacyjne;
- projekcje filmów edukacyjnych;
- spotkania z przedstawicielami organów ścigania;
- autodiagnoza na bazie psychotestów;
- analiza indywidualnych przypadków;
- diagnostyka osobowości;
- porady rodzinno-wychowawcze;
- elementy psychoterapii indywidualnej;
- metody aktywizujące¹⁶¹.

Zajęcia wchodzące w skład programu powinny być prowadzone w małych grupach (od 10 do 15 osób). Łączny czas programu powinien obejmować nie mniej niż 60-120 godzin zajęć, a przerwy między kolejnymi zajęciami nie

¹⁶¹ Zob. Sprawozdanie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

powinny być dłuższe niż tydzień. Wskazane jest, aby program prowadzony był przez dwie osoby, najlepiej kobietę i mężczyznę¹⁶².

Czas trwania programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych jest zróżnicowany i wynosi od 1 miesiąca do 12 miesięcy. W 2012 roku w większości powiaty realizowały programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych w przedziałach 3, 6 miesięcznych lub rocznych¹⁶³.

Zgodnie zaś z § 7 rozporządzenia, oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie nie prowadzi się w miejscach, w których udziela się pomocy i wsparcia ofiarom przemocy w rodzinie. Chodzi o zagwarantowanie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, że w miejscu uzyskiwania pomocy nie natrafią na sprawcę przemocy, uczestniczącego w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych.

5) Podmioty realizujące i źródła informacji

Jak już wspomniano uprzednio, zadanie dotyczące opracowania i realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc ustawa o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* zalicza do zadań z zakresu administracji rządowej, realizowanych przez powiat. Środki na ten cel zapewnia budżet państwa.

Powiaty realizują te zadania samodzielnie, tj. poprzez własne jednostki, bądź też poprzez zlecenie ich innym podmiotom. Poniżej przedstawiono podmioty najczęściej realizujące przedmiotowe oddziaływania:

- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie;
- Ośrodki Interwencji Kryzysowej;
- Miejskie Ośrodki Pomocy Rodzinie;
- Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej;
- Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie;
- Centra Interwencji Kryzysowej;
- organizacje pozarządowe.

W związku z tym, że nie każdy powiat występuje o środki budżetowe na realizację programów, istotne jest, aby organy ścigania oraz wymiaru sprawie-

¹⁶² Por. np. materiały instruktażowe dla podmiotów prowadzących programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy w rodzinie na terenie województwa świętokrzyskiego – załącznik nr 38 na płycie CD.

¹⁶³ Zob. Sprawozdanie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

dliwości posiadały niezbędną wiedzę o tym, w których placówkach na terenie właściwości prokuratury lub sądu realizowane są programy korekcyjno-edukacyjne.

Wraz z wejściem w życie nowego Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, o czym już wspomniano wcześniej¹⁶⁴, każdego roku, do dnia 15 lipca starosta powiatowy opracowuje, a następnie przesyła właściwemu prezesowi sądu rejonowego, prokuratorowi rejonowemu oraz komendantowi powiatowemu/miejskiemu Policji informatory zawierające dane teleadresowe podmiotów oraz organizacji pozarządowych, a także zakres realizowanych przez nie oddziaływań w szczególności korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.

Prezes sądu, prokurator rejonowy oraz komendant KPP/KMP mają obowiązek rozpowszechnić do dnia 15 sierpnia w/w informatory wszystkim sędziom, prokuratorom oraz funkcjonariuszom Policji – do wiadomości.

W chwili obecnej, do czasu wdrożenia przepisów w/w nowego Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, informacje dotyczące podmiotów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, o czym była już mowa¹⁶⁵, można uzyskać w kilku miejscach:

- 1) za pośrednictwem kuratora sądowego, prokuratora, ewentualnie sędziego uczestniczącego w pracach zespołu interdyscyplinarnego, który to zespół będzie dysponował taką informacją;
- 2) za pośrednictwem strony internetowej sądu okręgowego, na której powinien być umieszczony wykaz podmiotów realizujących w/w programy¹⁶⁶;
- 3) za pośrednictwem ogólnopolskiej bazy teleadresowej podmiotów realizujących programy korekcyjno-edukacyjne dostępnej na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości lub Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej¹⁶⁷ (każdego roku baza ta jest aktualizowana);
- 4) za pośrednictwem *Bazy danych osób nadzorujących lub koordynujących w Urzędach Wojewódzkich, Sądach Okręgowych, Jednostkach penitencjarnych, Komendach Wojewódzkich Policji, Prokuraturach Apelacyjnych oraz Kuratoriach oświaty pracę służb wykonujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, ośrodków świadczących pomoc*

¹⁶⁴ Zob. Rozdz. I.2.

¹⁶⁵ Zob. Rozdz. III.5.

¹⁶⁶ Bezpośrednie linki do konkretnych stron poszczególnych sądów okręgowych, na których umieszczone są w/w programy są dostępne na stronie internetowej MS: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/placowki-prowadzace-programy-korekcyjno-edukacyjne-dla-sprawcow-przemocy-w-rodzinie/>.

¹⁶⁷ *Ibidem*.

*osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, placówek specjalistycznego poradnictwa oraz placówek zapewniających miejsca noclegowe*¹⁶⁸;

- 5) za pośrednictwem Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w urzędzie wojewódzkim (dane teleadresowe w w/w *Bazie danych osób(...)*).

6) Efekty realizacji programów

Zgodnie z § 8 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej, przebieg i efekty oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie objęte są działaniami monitorującymi i ewaluacyjnymi prowadzonymi przez powiat lub podmioty, którym powiat zlecił realizację prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, a wyniki tych działań są wykorzystywane w pracach nad doskonaleniem i upowszechnianiem dalszych metod oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych.

Efektami prowadzenia programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych ze sprawcami przemocy w rodzinie są zmiany postaw i zachowań osób stosujących przemoc w rodzinie.

Profesjoniści realizujący w/w programy wskazują na dużą ich skuteczność, ocenianą na ok. 65%, a mierzoną w braku powrotu sprawców do zachowań przemocowych¹⁶⁹. Wskazują oni jednakże na konieczne działania organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości w postaci nakładania na sprawców przemocy w rodzinie obowiązku uczestnictwa w programach. **Nażalenie obowiązku w sposób znaczący sprzyja realizacji i ukończeniu przez sprawcę programu w całości**, co z kolei ma zasadnicze przełożenie na skuteczność owego programu, poprzez zmianę postawy sprawcy. Tego typu motywacja ma swoje znaczenie i jest jednym z elementów budowania bezpieczeństwa nie tylko osoby pokrzywdzonej, ale i całej rodziny. Dodatkowo wskazują, że największą skuteczność mają programy oddziaływań realizowane wobec sprawców pierwszy raz skazanych przez sądy. Przy sprawcach skazywanych po raz kolejny, skuteczność programu maleje.

Profesjoniści realizujący programy, wśród czynników, które wpłynęłyby na podniesienie skuteczności realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie, wymieniali naj-

¹⁶⁸ Zob. załącznik nr 30 na płycie CD.

¹⁶⁹ Zob. Ogólnopolskie badanie profesjonalistów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych (...).

częściej: dłuższy czas trwania programu oraz **nakaz uczestniczenia w tego rodzaju zajęciach**¹⁷⁰.

Dodatkowo, **jako jedne z najskuteczniejszych sposobów przeciwdziałania przemocy w rodzinie wskazywano obowiązkowy udział w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, zakaz zbliżania się do członków rodziny oraz nakaz opuszczenia lokalu zamieszkiwanego z rodziną**¹⁷¹.

W 2012 roku monitorowanie efektów programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób, które zakończyły program odbywało się między innymi poprzez:

- wypełnienie przez sprawcę ankiety ewaluacyjnej;
- osobisty kontakt osób prowadzących program i rejestrację zmian zachodzących w zachowaniu sprawcy dokonywaną przez sprawcę;
- informacje uzyskane od środowiska rodzinnego sprawcy, w tym od porzywdzonego;
- kontakt z pracownikami instytucji współpracującymi ze sprawcą po zakończeniu programu np. kuratorami sądowymi, pracownikami socjalnymi, policją, pedagogami szkolnymi¹⁷².

Okres monitorowania sprawców po zakończeniu programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnego jest zróżnicowany i wynosi od dwóch miesięcy do trzech lat¹⁷³.

7) Współpraca z podmiotami samorządowymi

Niezwykle istotnym elementem funkcjonowania systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności w zakresie oddziaływania na sprawców przemocy w rodzinie jest współpraca sądu z podmiotami zewnętrznymi, w szczególności realizującymi zadania w tym obszarze.

Przede wszystkim najistotniejsza jest współpraca przedstawicieli sądu w ramach zespołu interdyscyplinarnego. Z informacji uzyskanych z całej Polski wynika, że najczęściej są to kuratorzy sądowi¹⁷⁴; czasami w zespołach zasiadają prezesi sądów rejonowych lub wyznaczeni sędziowie.

¹⁷⁰ *Ibidem* str. 46.

¹⁷¹ *Ibidem* str. 51.

¹⁷² Zob. Sprawozdanie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

¹⁷³ *Ibidem*.

¹⁷⁴ Zob. Rozdz. V.2.

Jak już wspomniano wyżej¹⁷⁵, zespół interdyscyplinarny jest właściwym gremium, gdzie można wypracować zasady przeciwdziałania przemocy w rodzinie i walki z tym zjawiskiem. Zachowując wszelkie gwarancje niezawisłości sędziowskiej, można także określić zasady współpracy z sądem, wymiany informacji i ich aktualizacji, szkoleń sędziów z udziałem profesjonalistów realizujących chociażby programy korekcyjno-edukacyjne, jak również świadczących pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, a także szkoleń prowadzonych przez sędziów lub prokuratorów, skierowanych do służb realizujących zadania w tym zakresie, odnośnie możliwości oddziaływania prawnokarnego na sprawców przemocy w rodzinie.

Ważnym punktem jest także współpraca z podmiotami bezpośrednio realizującymi programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych.

Należy bowiem zauważyć dosyć często występujące zjawisko, polegające na tym, że sądy rzadko orzekają programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, wychodząc z założenia, że brak jest w powiecie podmiotów je realizujących, co utrudnia wykonanie w/w obowiązku probacyjnego. Powiaty zaś nie występują do wojewody o środki budżetowe na ten cel, uznając, że nie mają wystarczającej liczby sprawców kierowanych z sądu do programu. Taka sytuacja zamyka cały krąg i skutkuje generalnie niskim udziałem sprawców w programach, kierowanych tamże z sądu. Niezbędne jest zatem porozumienie i nawiązanie współpracy pomiędzy sądem a podmiotami na terenie jego właściwości miejscowej, w celu zwiększenia możliwości kierowania przez sądy sprawców przemocy w rodzinie, z nałożonym w orzeczeniu obowiązkiem uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych do odpowiednio przygotowanych, także budżetowo, podmiotów, do przyjęcia określonej liczby osób.

Z informacji uzyskiwanych w ramach gromadzenia danych do rocznego Sprawozdania z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie mieszczących się w kompetencjach Ministerstwa Sprawiedliwości od 1 stycznia 2013 roku do 31 grudnia 2013 roku wynika, że w całym kraju dochodzi do nawiązywania współpracy sądów lub prokuratur z jednostkami samorządowymi w bardziej lub mniej zinstytucjonalizowanej formie w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

¹⁷⁵ Zob. Rozdz. II.2.

Bardzo dobrym przykładem takiej współpracy jest chociażby „Lubuska Niebieska Tarcza” – projekt realizowany w Zielonej Górze¹⁷⁶, czy też program „Żółta Kartka dla Sprawcy Przemocy” z województwa zachodniopomorskiego¹⁷⁷.

8) Praktyka orzecznicza w zakresie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych

W 2013 roku sądy zobowiązały do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych jedynie **578** sprawców przemocy w rodzinie (2012 – 346, 2011 – 296, 2010 – 253) na **9.730** osób skazanych z art. 207 § 1 kk, wobec których wymierzono karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (**5,9%**). Na etapie postępowania wykonawczego sądy orzekły obowiązek uczestnictwa w tego typu oddziaływaniach wobec **675** skazanych¹⁷⁸. W wykonaniu na dzień 31 grudnia 2013 roku znajdowały się **1.197** orzeczenia zawierających taki obowiązek (2012 – 749)¹⁷⁹.

Na zbyt małą liczbę orzekanych obowiązków uczestnictwa skazanych sprawców przemocy w rodzinie w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych wskazuje się w wielu raportach¹⁸⁰, sprawozdaniach¹⁸¹, kontrolach¹⁸², biuletynach¹⁸³ i w publicystyce¹⁸⁴.

Wydaje się, że przyczyną tego stanu rzeczy, jest zarówno brak świadomości zmiany przepisów, znoszących konieczność uzyskania zgody skazanego na nałożenie na niego tego obowiązku, jak i brak wystarczającej wiedzy na temat samych programów, ich dostępności i korzyści związanych z rzeczywistą szansą na zmianę postawy sprawcy i braku jego powrotności do przestępstwa.

¹⁷⁶ Zob. <http://www.polityka-spoeczna.lubuskie.pl/pl/Gorne-menu/AKTUALNOSCI/Wydzial-Polityki-Spoecznej-pozyskuje-srodki-rzadowe>.

¹⁷⁷ <http://zoltakartka.pl/>.

¹⁷⁸ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

¹⁷⁹ Dane pochodzą z MS-stat-Wydział Statystyki Sądy Rejonowe MS-S10 sprawozdanie z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej za rok 2013 oraz z MS-stat-Wydział Statystyki Sądy Okręgowe MS-S10 sprawozdanie z sądowego wykonywania orzeczeń według właściwości rzeczowej za rok 2013.

¹⁸⁰ Ogólnopolskie badanie profesjonalistów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie (...).

¹⁸¹ Zob. Sprawozdanie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

¹⁸² Informacja o wynikach kontroli Najwyższej Izby Kontroli: *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie przez administrację publiczną*, KPS-4101-04-00/2013, str. 30.

¹⁸³ Biuletyn RPO. Źródła 2013 nr 7, *Przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet, w tym kobiet starszych i kobiet z niepełnosprawnościami* – str. 101.

¹⁸⁴ M. Lewoc, *Nowe środki izolacji sprawcy od pokrzywdzonego w postępowaniu cywilnym, karnym i po zakończeniu postępowania karnego*, red. M. Gościńicz i M. Porąbaniec, *Przemoc w rodzinie. Między prawem a wyzwaniem współczesności*, seria wyd.: *Problemy społeczne i praca socjalna*, Tom. I., Kielce 2013.

Dodatkowym elementem jest brak wyraźnych przepisów wykonawczych (organizacyjnych), dotyczących informowania podmiotów realizujących program o nałożonym na konkretnego sprawcę obowiązku uczestnictwa w programie.

Zarówno przepisy Kodeksu karnego wykonawczego, rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 roku *Regulamin urzędowania sądów powszechnych* (t.j. Dz. U. 2014, poz. 259) i zarządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej nie przewidują obowiązku przesłania odpisu wyroku takiemu podmiotowi. Brak jest także mowy o przekazaniu chociażby informacji o tym fakcie. Częściowo rekompensują to działania kuratora sądowego w czasie dozoru, który nadzoruje wykonywanie przez sprawcę obowiązku i wskaże mu właściwy podmiot, z którym nawiąże kontakt¹⁸⁵.

Należy jednak pamiętać, że nie wszystkie orzeczenia wobec sprawców przemocy w rodzinie zawierają ustanowienie dozoru kuratora sądowego lub innego podmiotu na podstawie art. 73 § 1 kk. W 2013 roku sądy, wymierzając karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania wobec sprawców przestępstw z art. 207 § 1 kk, oddały pod dozór kuratora sądowego 7.043 osób (2012 – 7.556, 2011 – 7.711, 2010 – 7.424, 2009 – 7.344), co stanowi 72,4% wszystkich skazanych na tego rodzaju karę.

W chwili obecnej praktyka sądów w kwestii zarówno konstruowania sentencji orzeczenia, jak i praktyki wykonywania orzeczeń, pozostaje zróżnicowana.

Część z nich, po nałożeniu na sprawcę obowiązku z wyroku skazującym (bądź warunkowo umarzającym postępowanie), przesyła odpis wyroku bezpośrednio właściwemu podmiotowi (w 2011 roku przesłano do podmiotów 315 takich orzeczeń). Część przesyła jedynie informację o tym fakcie (142), a w innych przypadkach skazany został skierowany do podmiotu przez kuratora sądowego (435)¹⁸⁶.

Niektóre sądy wskazują podmiot już w orzeczeniu (113 orzeczeń), pozostałe ograniczają się jedynie do nałożenia obowiązku uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym (202)¹⁸⁷, bez wskazywania podmiotu.

Przykład:

„4. Na podstawie art. 72 § 1 pkt 6a kk zobowiązuje oskarżonego Jana Kowalskiego do uczestnictwa w programie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych realizowanych przez Powiatowe Centrum Pomocy w Rodzinie

¹⁸⁵ Zob. Rozdz. V.4.2).

¹⁸⁶ Zob. Sprawozdanie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

¹⁸⁷ *Ibidem*.

w Legnicy, przy ul. Pl. Słowiański 1 w okresie próby i zgłoszenia się do tego podmiotu w terminie dwóch tygodni od dnia uprawomocnienia się orzeczenia;”.

De lege ferenda wydaje się, że należałoby wprowadzić zasadę przesyłania odpisów wyroków zawierających obowiązek uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym do właściwych podmiotów, ewentualnie informację o nałożeniu takiego obowiązku, z poleceniem poinformowania sądu lub kuratora sądowego (jeżeli został zastosowany dozór) o realizacji przez skazanego bądź też uchylania się od wykonywania w/w obowiązku probacyjnego.

W takiej jednakże sytuacji w wyrokach winien być wskazany konkretny podmiot realizujący programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Zasadę taką podkreślają także przepisy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości *w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych*, które w § 20 ust. 2 nakazują kuratorowi sądowemu, w razie wystąpienia przez niego z wnioskiem do sądu o nałożenie w/w obowiązku probacyjnego, wskazanie w przedmiotowym wniosku sądowi typ programu oraz odpowiedni ośrodek realizujący dany program. Przepis ów sugeruje, że wydane w następstwie ewentualnego uwzględnienia owego wniosku postanowienie będzie w swojej sentencji zawierało także nazwę podmiotu (ośrodka) realizującego program korekcyjno-edukacyjny.

Z danych uzyskanych od prezesów sądów okręgowych w 2011 roku przez Departament Wykonania Orzeczeń i Probacji Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że większość sądów okręgowych nie zgłosiło żadnych problemów z realizacją przedmiotowego obowiązku probacyjnego. W pozostałych okręgach, jako najistotniejsze problemy wskazano:

- za mało placówek (lub ich brak) prowadzących programy korekcyjno-edukacyjne lub w ogóle takie programy nie funkcjonują;
- utrudniony dostęp do placówek realizujących programy dla sprawców przemocy ze względu na zamieszkiwanie w dużej odległości z uwagi na kłopoty komunikacyjne lub brak środków finansowych na dotarcie do placówki;
- zbyt długie okresy oczekiwania na udział w programach korekcyjno-edukacyjnych;
- trudności ze skompletowaniem grupy potrzebnej do rozpoczęcia programu, programy korekcyjno-edukacyjne realizowane są okresowo;

- utrudnienia przy dołączeniu nowej osoby do grupy podczas trwającego już programu korekcyjno-edukacyjnego lub brak miejsc w grupach¹⁸⁸.

8. Czynności sądu w postępowaniu wykonawczym

Czynności sądu w postępowaniu wykonawczym w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie powinny mieć na celu przede wszystkim właściwe oddziaływanie na sprawcę przemocy w okresie próby. Mając na względzie fakt, że najczęściej sądy wymierzają sprawcom przemocy w rodzinie karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby, sprawcy Ci przebywają na wolności, często nadal zamieszkując z pokrzywdzonymi.

Niezbędne jest tu zatem zachowanie szczególnej czujności i wzmożonej uwagi, w kontekście sygnałów świadczących o możliwości ponownego użycia przez sprawcę przemocy wobec najbliższych. Pomocnym w tego rodzaju sprawach dla sądu będzie kurator sądowy, najczęściej realizujący dozór wobec sprawcy.

W postępowaniu wykonawczym sąd powinien mieć na względzie zarówno osobę sprawcy, jak i pokrzywdzonego. W kontekście orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka zapewnienie osobie pokrzywdzonej bezpieczeństwa i ochrony także i w postępowaniu wykonawczym, jest niezbędnym działaniem organów władzy państwowej. Zaniechanie zastosowania właściwej ochrony, np. poprzez odpowiednie środki probacyjne, bądź nie wyciągnięcie konsekwencji wobec sprawcy, w razie naruszenia przez niego porządku prawnego w okresie próby, może zostać zakwalifikowane jako naruszenie Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹⁸⁹. Ważne jest zatem, aby w sposób elastyczny modyfikować zakres obowiązków skazanego w okresie próby i reagować na przypadek ponownego stosowania przemocy wobec osób najbliższych.

1) Ustanawianie, rozszerzanie lub zmiana obowiązków probacyjnych w okresie próby

Zgodnie z treścią art. 74 § 2 kk, jeżeli względy wychowawcze za tym przemawiają, sąd, wobec skazanego na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, może w okresie próby ustanawiać, rozszerzać

¹⁸⁸ Pismo DWOiP z dnia 25.08.2011, znak sprawy: DWOiP-I-070-17/11.

¹⁸⁹ Zob. Rozdz. I.3.3).

lub zmieniać obowiązki wymienione w art. 72 § 1 pkt 3-8 kk albo od wykonania nałożonych obowiązków zwolnić, z wyjątkiem obowiązku wymienionego w art. 72 § 2 kk, jak również oddać skazanego pod dozór albo od dozoru zwolnić.

Oznacza to, że sąd ma pełną elastyczność w zakresie kształtowania obowiązków sprawcy przemocy w rodzinie (określonych w pkt. 3-8 art. 72 § 1 kk) i może je dostosowywać do aktualnych możliwości zarówno skazanego, jak i przede wszystkim potrzeb pokrzywdzonego.

Ważnym elementem oddziaływania na sprawcę, a jednocześnie zabezpieczeniem interesów pokrzywdzonego, może być nałożenie na sprawcę zobowiązania do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, w czym była mowa powyżej. **Istotne jest, że sprawca nie musi wyrazić na to zgody, jednakże należy wyznaczyć posiedzenie i wysłuchać sprawcy w tej kwestii.** Zgodnie bowiem z art. 74 § 1 kk, czas i sposób wykonania obowiązków sąd określa po wysłuchaniu skazanego, także i w postępowaniu wykonawczym.

Zgodnie zaś z art. 178a kkw, na postanowienie wydane w w/w trybie przysługuje zażalenie.

2) Nowe podstawy do zarządzania wykonania kary pozbawienia wolności

Wspomniana wyżej ustawa z 2010 roku nowelizująca ustawę o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, wprowadziła zmiany m.in. do Kodeksu karnego, jak i Kodeksu karnego wykonawczego, mające znaczenie dla postępowania wykonawczego wobec skazanego za przestępstwo przemocy w rodzinie.

W Kodeksie karnym wprowadzono nową podstawę do obligatoryjnego zarządzania wykonania kary pozbawienia wolności w art. 75 § 1a kk. Przepis ów zakłada, że sąd jest zobligowany do zarządzania wykonania kary w sytuacji, gdy:

- skazany za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkujących wspólnie ze sprawcą;
- w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkujących wspólnie ze sprawcą.

Jeżeli zatem sąd ustali, że w/w sprawca w okresie próby ponownie dopuścił się przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej, ma obowiąz-

zek zarządzić wykonanie kary. Obligatoryjność zarządzenia wykonania kary ma zatem charakter względny¹⁹⁰.

Dodać należy, że art. 75 § 1a kk powiązany jest także z instytucją z art. 12d ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, przewidującą tzw. szybką ścieżkę postępowania wykonawczego, inicjowaną na skutek wniosku kuratora sądowego¹⁹¹.

Dotychczas tego typu sprawy rozpoznawane były w ramach art. 75 § 2 kk, a zatem w ramach tzw. fakultatywnego zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności.

Zgodnie z art. 178 § 2 kkw, w posiedzeniu w przedmiocie zarządzenia wykonania kary ma prawo wziąć udział prokurator, skazany oraz jego obrońca, w tym przypadku także sądowy kurator zawodowy, a także osoba godna zaufania lub przedstawiciel stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, o której mowa w art. 73 § 1 kk, którym powierzono wykonywanie dozoru, chyba że zachodzą przesłanki zarządzenia wykonania kary określone w art. 75 § 1 lub 3 kk.

Na postanowienie w przedmiocie zarządzenia wykonania kary przysługuje zażalenie skazanemu oraz prokuratorowi.

W 2013 roku liczba postanowień sądu wydanych na podstawie art. 75 § 1a kk wyniosła **1.292** (2012 – 1.767, 2011 – 1.096, 2010 – 70), z czego zarządzono wykonanie kary wobec **992** osób (2012 – 1.231, 2011 – 771, 2010 – 70)¹⁹².

3) Nowe podstawy do odwołania warunkowego zwolnienia

W 2010 roku w Kodeksie karnym wykonawczym wprowadzono nowe podstawy do odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia, znajdujące się w obecnym brzmieniu art. 160 § 2 kkw.

Zgodnie z tym przepisem, sąd penitencjarny odwołuje warunkowe zwolnienie, jeżeli:

- zwolniony, skazany za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkującej wspólnie ze sprawcą;

¹⁹⁰ K. Postulski, Komentarz do art. 178 kkw, teza 20 [w:] *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX 2012.

¹⁹¹ Zob. Rozdz. IV.8.1).

¹⁹² Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

- w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkującej wspólnie ze sprawcą.

Powyższe przesłanki są niemal identyczne z przesłankami nowego art. 75 § 1a kk, i zakładają natychmiastową reakcję sądu, w razie ponownego stosowania przemocy w rodzinie w okresie próby.

Dotychczas tego rodzaju sytuacje rozpoznawano w ramach przepisów dotyczących fakultatywnego odwołania warunkowego zwolnienia.

Zgodnie z art. 160 § 3 kkw, w razie zaistnienia przesłanek określonych w § 2 sądowy kurator zawodowy, a gdy skazany został oddany pod dozór osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, organizacji lub instytucji, o której mowa w art. 159 § 1 kkw, także ta osoba lub przedstawiciel tego stowarzyszenia, organizacji lub instytucji, bezzwłocznie kieruje do sądu wniosek o odwołanie warunkowego zwolnienia.

Wniosek ów będzie złożony w trybie art. 12d ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, o czym niżej.

W posiedzeniu ma prawo wziąć udział prokurator, skazany oraz obrońca, sądowy kurator zawodowy, a gdy skazany pozostaje pod dozorem osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, organizacji lub instytucji, o której mowa w art. 159 § 1 kkw, także ta osoba lub przedstawiciel stowarzyszenia, organizacji lub instytucji.

Postanowienie takie staje się wykonalne z chwilą wydania, zgodnie z art. 9 § 3 kkw.

Na postanowienie w przedmiocie odwołania warunkowego zwolnienia przysługuje zażalenie.

W przypadku odwołania warunkowego zwolnienia nie zalicza się na poczet kary okresu spędzonego na wolności.

W 2013 roku liczba postanowień sądu penitencjarnego wyniosła **144**¹⁹³ (2012 – 187, 2011 – 94, 2010 – 17), z czego odwołano zwolnienie wobec **110** osób (2012 – 148, 2011 – 86, 2010 – 17).

4) Nowa procedura wykonawcza z art. 12d ustawy

Przepis art. 12d ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przewiduje tzw. szybką ścieżkę wykonawczą w sytuacji, gdy skazany, oddany uprzednio

¹⁹³ *Ibidem*.

pod dozór kuratora sądowego, znajduje się w okresie próby w ramach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności bądź warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Procedura ta uruchomiona zostaje w wyniku wniosku kuratora zawodowego o zarządzenie wykonania warunkowo zawieszonych kary pozbawienia wolności (art. 75 § 1a kk) lub odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia (art. 160 § 2 kkw) wobec skazanego za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, który w okresie próby rażąco naruszył porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny.

W takiej sytuacji, sąd właściwy do rozpoznania wniosku kuratora zawodowego ma obowiązek (sąd „zarządza”) zarządzenia zatrzymania i przymusowego doprowadzenia skazanego na posiedzenie w przedmiocie rozpoznania wniosku.

Zgodnie z art. 18 § 1 kkw, sąd powinien wydać postanowienie w przedmiocie zarządzenia zatrzymania i przymusowego doprowadzenia (podobnie jak w trybie art. 23 kkw).

W razie uprzedniego zatrzymania sprawcy, np. w trybie art. 244 § 1a bądź 1b kpk, sprawca zostanie doprowadzony na salę posiedzeń wprost np. z policyjnej izby zatrzymań. W razie, gdy do zatrzymania nie doszło w ogóle bądź sprawca został zwolniony, zostanie on ponownie zatrzymany i doprowadzony do sądu, za pośrednictwem funkcjonariuszy Policji, na podstawie wydanego zarządzenia sądu (art. 10 ust. 1 kkw w zw. z art. 12 d ust. 1 ustawy o *przeciwdziałaniu przemoc w rodzinie*).

Na postanowienie w przedmiocie zarządzenia zatrzymania i przymusowego doprowadzenia nie służy zażalenie. Zatrzymanemu, na jego żądanie, należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem, a także bezpośrednio z nim rozmowę.

Ustawa w art. 12d ust. 3 przewiduje, że wydane przez sąd postanowienie o zarządzeniu wykonania kary albo o odwołaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia podlega wykonaniu z chwilą jego wydania. Jest to podstawa szczególna, potwierdzająca zasadę ogólną wyrażoną w art. 9 § 3 kkw, zgodnie z którym postanowienie w postępowaniu wykonawczym staje się wykonalne z chwilą wydania, chyba że ustawa stanowi inaczej lub sąd wydający postanowienie albo sąd powołany do rozpoznania zażalenia wstrzyma jego wykonanie.

W chwili obecnej wzmianka w art. 12d ust. 3 ustawy o *przeciwdziałaniu przemoc w rodzinie* dotycząca natychmiastowej wykonalności postanowienia wła-

ściwie jest zbędna, wobec brzmienia wspomnianej powyżej zasady ogólnej, skoro podstawą wydania będzie art. 75 § 1a kk, jednakże należy pamiętać, że zapis ów został wprowadzony w czasie, gdy Kodeks karny wykonawczy nie przewidywał zasady natychmiastowej wykonalności orzeczeń sądu wykonawczego¹⁹⁴.

Warto podkreślić, że postanowienia w przedmiocie zarządzenia wykonania kary na podstawie art. 75 § 1 kk oraz § 1a kk są natychmiast wykonalne, zgodnie z w/w przepisem, w odróżnieniu od postanowień w przedmiocie zarządzenia wykonania kary wydanych na podstawie art. 75 § 2 i 3 kk.

5) Pozostałe czynności sądu

Kierując orzeczenie skutkujące osadzeniem skazanego w jednostce penitencjarnej do wykonania, sąd, na podstawie art. 168a § 2 kkw poucza pokrzywdzonego o prawie do złożenia wniosku o zawiadomienie o opuszczeniu przez skazanego zakładu karnego, w szczególności o jego zwolnieniu z zakładu karnego po odbyciu kary, ucieczce z zakładu karnego, o wydaniu decyzji o udzieleniu skazanemu przepustki, czasowego zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru lub bez konwoju funkcjonariusza Służby Więziennej albo asysty innej osoby godnej zaufania, przerwy w wykonaniu kary, warunkowego zwolnienia, zezwolenia a odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego.

W razie złożenia takiego wniosku przez pokrzywdzonego, sąd jest zobowiązany do dopilnowania, aby pokrzywdzony zawsze otrzymał takie zawiadomienie w jak najszybszym czasie od momentu opuszczenia przez skazanego zakładu karnego.

Sąd penitencjarny, rozważając wniosek skazanego za przestępstwo dotyczące stosowania przemocy lub groźby jej użycia wobec osób najbliższych o zastosowanie Instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia, zawsze powinien kierować się zasadą zapewnienia właściwej ochrony osobie pokrzywdzonej.

W razie potrzeby, sąd powinien zastosować dodatkowe środki probacyjne, wskazane w poprzednich rozdziałach w postaci np. zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego na wskazaną odległość, zakazu kontaktowania się z pokrzywdzonym, zakazu przebywania w określonych miejscach, czy też wreszcie nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego.

¹⁹⁴ Przepis art. 9 kkw został zmieniony ustawą z dnia 16 września 2011 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 240, poz. 1431).

W każdym przypadku należy także rozważyć zastosowanie wobec skazanego obowiązku uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, po opuszczeniu jednostki penitencjarnej.

Trzeba przy tym wskazać, że Centralny Zarząd Służby Więziennej polecił dyrektorom jednostek penitencjarnych obowiązkowe występowanie do sądów penitencjarnych z takim wnioskiem w sytuacji, gdy to dyrektor występuje z wnioskiem o warunkowe zwolnienie, a sprawca nie odbył programu oddziaływań w jednostce (wcale bądź jedynie w części). Dyrektorzy zostali także zobowiązani do uzależnienia poparcia wniosku skazanego o warunkowe zwolnienie od zawarcia we wniosku zobowiązania sprawcy do uczestnictwa w takich oddziaływaniach.

V. Informator dla kuratorów sądowych

1. Zmiany prawne i organizacyjne w pracy kuratorów sądowych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Kuratorzy sądowi, sprawując dozory ustanowione wobec sprawców przestępstw znęcania się bądź też realizując nadzory w rodzinach dotkniętych problemem przemocy w rodzinie, od początku pracowali ze sprawcami przemocy w rodzinie i starali się świadczyć pomoc osobom pokrzywdzonym.

Wejście w życie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a w szczególności Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, podobnie jak wśród innych służb, uświadomiło jak istotne jest właściwe oddziaływanie na skazanych sprawców przemocy w rodzinie, w celu zapobieżenia dalszym przejawom przemocy i ochrony osób pokrzywdzonych.

Kuratorzy sądowi zostali czynnie zaangażowani w realizację Krajowego Programu, w szczególności poprzez coroczną aktualizację informacji dotyczących podmiotów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, umieszczonych na stronach internetowych sądów okręgowych¹⁹⁵.

Nowela z 2010 roku do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wprowadziła kolejne zmiany, w tym dotyczące bezpośrednio kuratorów sądowych, umożliwiające im skuteczne działanie w przypadkach ponownego stosowania przemocy w rodzinie przez dozorowanych, w postaci nowych podstaw do zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności z art. 75 § 1a kk, odwołania warunkowego zwolnienia z art. 160 § 2 kkw, a w szczególności nowej procedury wykonawczej z art. 12d ustawy¹⁹⁶.

Kolejnymi zmianami do ustaw karnych wzmocniono pozycję kuratora sądowego, wprowadzając instytucję upomnienia dla dozorowanego, wraz z konsekwencjami w razie ponownego naruszenia porządku prawnego, w tym np. poprzez ponowne stosowanie przemocy w rodzinie.

Nadto, w wyniku podpisania przez Ministra Sprawiedliwości, Komendanta Głównego Policji oraz przedstawicieli Krajowej Rady Kuratorów w dniu 29 listopada 2010 roku „Procedur współpracy służby kuratorskiej oraz funkcyjna-

¹⁹⁵ Zob. <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/oddzialywania-korekcyjno-edukacyjne-wobec-sprawcow-przemocy-w-rodzinie/podmioty-prowadzace-programy/>.

¹⁹⁶ Zob. Rozdz. IV.8.

riuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej”, kuratorzy sądowi uzyskali możliwości nawiązania ścisłej współpracy w funkcjonariuszami Policji, m.in. w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie, polegającej na bieżącej, szybkiej wymianie informacji, w tym udostępnienia dokumentacji w celu niezwłocznego wystąpienia ze stosownym wnioskiem do sądu¹⁹⁷.

Uruchomienie w/w procedur umożliwiło realne wykorzystywanie omówionej wyżej procedury z art. 12d ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*.

Kolejnym etapem było opracowanie i wprowadzenie do stosowania wzorów wniosków kuratorów sądowych w przedmiocie zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności oraz odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia, a także kuratorskiego informatora dla osoby pokrzywdzonej¹⁹⁸.

Jednym zaś z ostatnich wydarzeń było częściowe włączenie kuratorów sądowych do realizacji procedury „*Niebieskie Karty*”.

2. Czynności kuratora sądowego w ramach realizacji procedury „*Niebieskie Karty*”

Procedura „*Niebieskie Karty*”, jak już wspomniano wyżej¹⁹⁹, została szczegółowo opisana i wdrożona rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie procedury „*Niebieskie Karty*” oraz wzorów formularzy „*Niebieska Karta*”. Weszła w życie w dniu 18 października 2011 roku i dopiero od tego czasu większość gmin rozpoczęła jej realizację. W rzeczywistości, choć zespoły interdyscyplinarne w części gmin zostały powołane już wcześniej, dopiero w 2012 roku procedura zaczęła jednolicie funkcjonować. Niemal we wszystkich gminach powołano zespoły interdyscyplinarne²⁰⁰, a one zaś rozpoczęły powoływanie grup roboczych w wyniku uruchamiania przez poszczególne służby procedury i nadsyłania Niebieskich Kart (formularza A) do przewodniczących zespołów interdyscyplinarnych.

¹⁹⁷ Zob. Rozdz. IV.8.4).

¹⁹⁸ Wzory wniosków i informatora dla pokrzywdzonego dostępne są na stronie internetowej: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzynie/informacje-i-wzory-wnioskow-dla-kuratorow-sadowych/>.

¹⁹⁹ Zob. Rozdz. II.

²⁰⁰ Zob. Sprawozdanie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

W skład zespołów i grup roboczych zaczęli być powoływani kuratorzy sądowi, którzy stali się istotnym elementem systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym procedury „Niebieskie Karty”.

1) Udział kuratora sądowego w zespole interdyscyplinarnym

Zgodnie z art. 9 ust. 4 ustawy, w skład zespołu interdyscyplinarnego, oprócz innych przedstawicieli służb, wchodzi także kuratorzy sądowi. Mogą to być zarówno kuratorzy dla dorosłych, jak i kuratorzy rodzinni.

Zgodnie z art. 9a ust. 8 cytowanej wyżej ustawy, zespół interdyscyplinarny działa na podstawie porozumień zawartych między wójtem, burmistrzem albo prezydentem miasta a podmiotami, o których mowa w ust. 3 lub 5. Przepis ten pomija kuratorów sądowych, albowiem nie wskazuje podmiotów wymienionych w ust. 4, jako strony przedmiotowego porozumienia.

Zgodnie ze *stanowiskiem Ministerstwa Sprawiedliwości w sprawie sposobu powoływania kuratorów sądowych do uczestnictwa w zespołach interdyscyplinarnych*²⁰¹, w celu zapewnienia kuratorom sądowym uczestnictwa w pracach zespołu interdyscyplinarnego, wystarczającym będzie zwrócenie się przez wójta, burmistrza albo prezydenta miasta do właściwego prezesa sądu rejonowego o wyznaczenie kuratora lub kierownika zespołu kuratorskiej służby sądowej do uczestnictwa w zespole.

Jednocześnie, należy zwrócić uwagę, że obowiązujące przepisy nie zakazują zawierania wzmiankowanych powyżej porozumień. W sytuacji, gdyby strony uznały zawarcie porozumienia za celowe z punktu widzenia m.in. zacieśnienia współpracy w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, stroną porozumienia winien być prezes sądu rejonowego, a nie kurator sądowy czy kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej.

Przepisy ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, jak również ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku o *kuratorach sądowych* (Dz.U. Nr 98, poz. 1071 ze zm.) nie dają bowiem podstawy do autonomicznego i indywidualnego zawierania przez kuratorów sądowych jakichkolwiek porozumień. Za powyższym rozwiązaniem przemawia również organizacyjne usytuowanie kuratorów sądowych, jako służby działającej przy sądach rejonowych oraz pozycja prezesa sądu rejonowego jako podmiotu uprawnionego do kierowania i reprezentowa-

²⁰¹ Zob. Stanowisko Ministerstwa Sprawiedliwości w sprawie sposobu powoływania kuratorów sądowych do uczestnictwa w zespołach interdyscyplinarnych – załącznik nr 41 na płycie CD oraz dostępne na stronie internetowej: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/informacje-i-wzory-wnioskow-dla-kuratorow-sadowych/>.

nia w/w sądu na zewnątrz (art. 22 § 1 ust. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku *Prawo o ustroju sądów powszechnych* – Dz.U. Nr 98, poz.1070 z późn. zm.).

Z uwagi na obowiązki kierownika zespołu kuratorskiej służby sądowej polegające m.in. na reprezentowaniu zespołu i koordynowaniu zadań kuratorów (odpowiednio: art. 41 ust. 1 pkt 14 ustawy o *kuratorach sądowych*, art. 41 ust. 1 pkt 1 w/w ustawy) zasadnym byłoby, aby w pracach zespołu interdyscyplinarnego uczestniczył kierownik zespołu, zaś w pracach grupy roboczej kurator prowadzący czynności w danej rodzinie (sprawie), ze względu na najlepszą znajomość tematu.

W celu umożliwienia kuratorom udziału w grupach roboczych stosowne zapisy winien przewidywać opracowywany przez kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej projekt podziału czynności kuratorów (§ 63 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 roku w *sprawie regulaminu urzędowania sądów powszechnych* – t.j. Dz. U. 2014, poz. 259). Podkreślić jednak należy, że właściwa byłaby praktyka powierzania czynności w zakresie uczestnictwa w grupach roboczych co do zasady kuratorom sądowym zawodowym, a nie społecznym. W myśl art. 11 ustawy o *kuratorach sądowych* współpraca z właściwym samorządem, w tym gminnym, należy bowiem do kuratorów zawodowych.

Podobnie jak w przypadku udziału prokuratora, brak jest opisanych w ustawie zadań lub działań kuratora sądowego, uczestniczącego w pracach zespołu.

Wydaje się, że kurator sądowy powinien:

- udzielać członkom zespołu interdyscyplinarnego informacji o obowiązującym stanie prawnym w zakresie oddziaływania prawnego na osoby stosujące przemoc w rodzinie, zwłaszcza na etapie postępowania wykonawczego w szczególności w trakcie sprawowania dozoru lub postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych;
- uzyskiwać diagnozę problemu przemocy w rodzinie na terenie właściwości sądu lub zespołu kuratorskiej służby sądowej;
- pozyskiwać informacje dotyczące funkcjonowania i realizacji gminnego i powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie;
- pozyskiwać informacje dotyczące wszystkich jednostek świadczących pomoc ofiarom przemocy w rodzinie na terenie właściwości sądu lub zespołu kuratorskiej służby sądowej;
- pozyskiwać informacje dotyczące placówek realizujących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc w rodzinie;

- ustalać z przedstawicielami pomocy społecznej lub organizacji pozarządowych zasady kierowania (umawiania) osób dotkniętych przemocą w rodzinie wymagających pomocy, z którymi kuratorzy współpracują w ramach prowadzonych dozorów, nadzorów lub innych czynności, do właściwych jednostek pomocowych w celu udzielenia im właściwej pomocy;
- ustalać zasady sprawnego powoływania kuratorów sądowych do poszczególnych grup roboczych.

Kurator sądowy powinien przekazywać ustalenia i informacje kierownikowi zespołu kuratorskiej służby sądowej, a ten prezesowi sądu rejonowego, który po ich zaakceptowaniu, powinien poinformować pozostałych kuratorów w sądzie o podjętych ustaleniach lub przekazuje informacje – do wykorzystania i stosowania.

Z zebranych w 2012 roku danych statystycznych wynika, że liczba kuratorów sądowych, którzy w 2013 roku weszli w skład zespołów interdyscyplinarnych wyniosła **1.819** (2012 – 1.713) w tym, 923 to kuratorzy dla dorosłych, a 896 to kuratorzy rodzinni), zaś na dzień 31 grudnia 2012 roku w skład zespołów interdyscyplinarnych wchodziło **3.048** kuratorów sądowych (2012 – 2.616) w tym, 1.600 to kuratorzy dla dorosłych, a 1.448 to kuratorzy rodzinni)²⁰².

2) Udział kuratora sądowego w grupie roboczej

Zgodnie ze stanowiskiem Ministra Sprawiedliwości w sprawie udziału kuratorów sądowych w pracach grup roboczych powoływanych na mocy art. 9 a ust. 12 ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, udział kuratora sądowego w pracach zespołu interdyscyplinarnego lub wyodrębnionej w ramach jego działalności grupy roboczej, należy traktować jako obowiązek w sprawach osób lub rodzin, które jednocześnie pozostają pod dozorem lub nadzorem kuratora. W pozostałych sprawach, które nie dotyczą bezpośrednio osób pozostających pod dozorem lub nadzorem kuratora sądowego – ich udział nie jest obowiązkowy.

Nadto, zgodnie z § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 roku w *sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych* (Dz. U. poz. 335)²⁰³, w przypadku orzeczonego dozoru wobec sprawcy przemocy w rodzinie,

²⁰² Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

²⁰³ Zob. załącznik nr 42 na płycie CD.

do obowiązków kuratora zawodowego należy ponadto uczestniczenie w posiedzeniach zespołu interdyscyplinarnego i grupy roboczej, o których mowa w ustawie *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*.

Udział kuratora w grupie roboczej jest niezwykle korzystny z punktu widzenia zarówno możliwości uzyskania przez niego informacji od innych służb, w zakresie konkretnej rodziny lub dozorowanego sprawcy przemocy, jak również w zakresie pomocy i zapewnienia poczucia bezpieczeństwa osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

Dużym ułatwieniem będzie wykonywanie przez kuratora sądowego działań ze znajomością opracowanego uprzednio przez grupę roboczą indywidualnego planu pomocy, zawierającego m.in. konkretne działania poszczególnych służb, w celu poprawy sytuacji życiowej osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

W ramach realizowanego nadzoru bądź też dozoru, kurator będzie wyposażony nie tylko w dodatkową wiedzę (dostępną do niedawna jedynie pozostałym służbom), ale będzie także mógł ściśle współpracować z pozostałymi przedstawicielami służb, którzy, w razie potrzeby, będą mogli zaoferować pomoc lub wsparcie osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bądź zapewnić odpowiednie oddziaływanie wobec sprawcy.

Niejednokrotnie czynności w terenie mogą być wykonywane wspólnie z przedstawicielami tychże służb (z pracownikiem socjalnym, z dzielnicowym, z przedstawicielem ochrony zdrowia, etc.).

Kurator zawodowy będzie mógł także wykorzystać zarówno informacje, jak i dokumenty, uzyskane od pozostałych służb, w celu właściwego oddziaływania na sprawcę, w tym złożenia do sądu wniosków o zastosowanie lub modyfikację właściwych środków probacyjnych.

Nadto, ewentualne spotkanie ze sprawcą przemocy w rodzinie w ramach grupy roboczej, będzie pomocne, w celu późniejszego wyegzekwowania od niego nałożonych zobowiązań. Sprawca będzie miał świadomość, że każdy z przedstawicieli poszczególnych służb zna jego zobowiązania i współpracuje ściśle z kuratorem sądowym, który może zwrócić się do sądu o władcze rozstrzygnięcia.

Z zebranych w 2013 roku danych statystycznych wynika, że liczba kuratorów sądowych, którzy w 2013 roku weszli w skład grup roboczych wyniosła **5.304** (2012 – 3.981), w tym 1.938 to kuratorzy dla dorosłych, a 3.366 to kuratorzy rodzinni, zaś na dzień 31 grudnia 2013 roku w skład grup roboczych wchodziło **4.058** kuratorów sądowych (2012 – 3.521), w tym 1.487 to kuratorzy dla doro-

słych, a 2.571 to kuratorzy rodzinni. Liczba spotkań grup roboczych z udziałem kuratorów sądowych w 2013 roku wyniosła 20.516 (2012 – 15.812)²⁰⁴.

3. Procedury współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji

Jak już wspomniano wyżej, w dniu 29 listopada 2010 roku Minister Sprawiedliwości, Komendant Główny Policji oraz przedstawiciele Krajowej Rady Kuratorów podpisali wspólnie dokument o nazwie „*Procedury współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej*”²⁰⁵.

Procedury te dotyczą przestępstw polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej, a zatem mogą być także stosowane w przypadkach przestępstw dotyczących przemocy w rodzinie²⁰⁶.

Procedury zakładają ścisłą i elastyczną współpracę obu służb, w celu szybkiej i właściwej wymiany informacji oraz skutecznej reakcji lub koniecznego oddziaływania na osoby, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu.

Dokument składa się z trzech części, tj. zasad ogólnych, procedur szczegółowych i procedur przejściowych.

Zasady ogólne statuują obowiązek nawiązania współpracy pomiędzy jednostkami Policji (komendami miejskimi lub powiatowymi) oraz zespołami kuratorskiej służby sądowej, przewidują sposoby nawiązania takiej współpracy (wspólne spotkania), a jednocześnie wskazują na dużą elastyczność w zakresie formy współpracy (dowolne formy, odpowiadające uwarunkowaniom lokalnym). Najczęstszymi formami współpracy są: bezpośrednie spotkania z policjantami, bieżąca wymiana informacji (telefoniczna, pisemna, fax, e-mail), wspólne wizyty w domach podopiecznych, udział w zespołach interdyscyplinarnych lub grupach roboczych, wymiana numerów telefonów, wspólne ustalenie terminów dyżurów i rejonów, wspólne szkolenia²⁰⁷.

²⁰⁴ *Ibidem*.

²⁰⁵ Zob. załącznik nr 41 na płycie CD.

²⁰⁶ Zob. *Kwalifikacje prawne czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej, w rozumieniu ust. 1 i 19 Procedur* – załącznik nr 42 na płycie CD.

²⁰⁷ *Sprawozdanie dotyczące realizacji Procedur współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej (zbiorcze, ze wszystkich zespołów kuratorskiej służby sądowej w całej Polsce)* – załącznik nr 43 na płycie CD.

Wynikiem poszczególnych działań organizacyjnych, podejmowanych przez kierowników jednostek i zespołów powinna być sytuacja, w której każdy dzielnicowy uzyska informację dotyczącą danych kuratorów sądowych wykonujących działania na terenie, w którym pełni służbę, a każdy kurator sądowy – informację, jaki dzielnicowy/dielnicowi pełnią służbę na terenie wykonywania przez niego czynności służbowych.

Procedury szczególne zakładają, że Policja (komendant powiatowy Policji) będzie informowana przez zespół kuratorskiej służby sądowej o powierzeniu sprawowania dozoru nad sprawcą przemocy, np. przemocy w rodzinie konkretnemu kuratorowi sądowemu (pkt 8), która to informacja trafi ostatecznie do dzielnicowego właściwego ze względu na miejsce pobytu podopiecznego celem zapoznania (pkt 9).

Procedury nakładają na kuratora sądowego, gromadzącego dane do sporządzenia sprawozdania z objęcia dozoru lub nadzoru wobec nieletniego, względny obowiązek (jeśli zachodzi taka potrzeba) nawiązania kontaktu z dzielnicowym w celu wymiany informacji o podopiecznym (pkt. 10).

Forma kontaktu kuratora z dzielnicowym w zasadzie jest dowolna, wynikająca z potrzeb konkretnego przypadku. Procedury podkreślają jednak, aby pierwsze spotkanie kuratora z dzielnicowym odbyło się w drodze osobistego spotkania, chyba że kontakty danego kuratora z dzielnicowym są stałe, a osoby te znają się i często ze sobą współpracują.

W trakcie spotkania, rozmowy lub innej formy kontaktu, kurator powinien udzielić dzielnicowemu informacji dot. treści orzeczenia, w celu omówienia ewentualnych wspólnych oddziaływań. Kurator sądowy powinien omówić także z dzielnicowym sposoby dalszej współpracy oraz formy kontaktu.

W trakcie trwania dozoru, w zależności od uprzednich ustaleń, kurator sądowy powinien informować dzielnicowego o istotnych zdarzeniach, dotyczących podopiecznego, w tym np. o nałożeniu na sprawcę dodatkowych obowiązków probacyjnych, ich modyfikację bądź uchylenie, zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności, odwołanie warunkowego zwolnienia, etc. (pkt 11). Przykładowo, kuratorzy informowali dzielnicowych m.in. o awanturach domowych, aktach przemocy, groźbach bezprawnych, nadużywaniu alkoholu, środków odurzających, zachowaniu podopiecznego, aktualnej sytuacji rodzinnej i osobistej podopiecznego, zmianie miejsca zamieszkania, wszczęciu nowej sprawy karnej lub innego postępowania, złożonych wnioskach do sądu, orze-

czeniu sądu, realizowaniu bądź nie przez podopiecznego obowiązków probacyjnych²⁰⁸.

Kurator sądowy powinien zaś być informowany przez dzielnicowego w najszybszy możliwy sposób o dokonanej wobec podopiecznego interwencji, zatrzymaniu, zatrzymaniu w związku z przewiezieniem na Izbę Wytrzeźwień, prowadzonym postępowaniu przygotowawczym lub w sprawach o wykroczenie, poszukiwaniu, tymczasowym aresztowaniu, a także innych istotnych okolicznościach, w sytuacji, gdy dzielnicowy w związku z wykonywaniem czynności służbowych pozyska takie informacje (78% zespołów oświadczyło, że jest informowana przez dzielnicowych o tego typu sytuacjach)²⁰⁹.

W sprawowaniu dozoru przez kuratora sądowego niezwykle istotne są wszelkie informacje, świadczące o sposobie realizacji przez dozorowanego nałożonych na niego obowiązków probacyjnych. Kontrolowanie przez kuratora realizacji owych obowiązków zwykle jest utrudnione z uwagi na brak wiedzy o sposobie ich wykonywania przez sprawcę.

Procedury zakładają w związku z tym, że w razie orzeczenia przez sąd obowiązków probacyjnych, związanych z powstrzymaniem się od nadużywania alkoholu, powstrzymaniem się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazem zbliżania się do określonych miejsc lub osób, zakazem kontaktowania się z określonymi osobami, dzielnicowy powinien poinformować kuratora o wszelkich sygnałach świadczących o możliwym naruszeniu w/w obowiązków.

Wiedza taka będzie niezwykle cenna i umożliwiać będzie szybką reakcję kuratora w postaci właściwego oddziaływania na sprawcę (np. upomnienie), a w ostateczności złożenie do sądu odpowiedniego wniosku.

Ze spotkań lub kontaktu z dzielnicowym kurator sądowy powinien sporządzić krótką adnotację w karcie czynności lub sprawozdaniu (89% zespołów wskazało, że kuratorzy odnotowują takie informacje).

Procedury przewidują także możliwość uzyskania przez kuratora sądowego informacji dotyczącej skazanego, konieczną do podjęcia właściwych czynności, w razie przebywania skazanego poza terenem właściwości kuratora. W takiej sytuacji kurator sądowy może zwrócić się pisemnie lub w inny uzgodniony sposób do komendanta powiatowego/miejskiego lub rejonowego właściwego dla miejsca pobytu skazanego, o udzielenie informacji będącej w jego posiada-

²⁰⁸ *Ibidem.*

²⁰⁹ *Ibidem.*

niu. Czynność ta nie może jednak wywoływać dodatkowych działań zwłaszcza realizowanych poza jednostką Policji.

Przepisy procedury zakładają także możliwości podejmowania wspólnych działań przez dzielnicowych i kuratorów sądowych w zakresie skutecznego oddziaływania na podopiecznego (np. wspólne wizyty domowe, etc.). Zakres i sposób wspólnych działań pomiędzy kuratorem, a dzielnicowym powinien być zgodny z ustalonymi zasadami współpracy przez kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej oraz komendantów jednostek organizacyjnych Policji. (64% zespołów wskazało, że w okresie realizacji Procedur kuratorzy wykonywali wspólnie działania z dzielnicowymi w postaci: wizyt domowych, współpracy w ramach Zespołów interdyscyplinarnych lub grup roboczych, czy też w trakcie interwencji kuratora)²¹⁰.

W sytuacji, gdy dozór/nadzór zakończy się z uwagi na upływ okresu próby, nie ma potrzeby osobnego informowania o tym dzielnicowego. Zna on bowiem okres na który dozór orzeczono (datę końca dozoru). Obowiązek taki powstaje jedynie wówczas, gdy dozór/nadzór kończy się w inny sposób, np. poprzez uchylene przez sąd dozoru kuratora sądowego, zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności, odwołania warunkowego zwolnienia, etc. Nadto, w razie przypadku zmiany kuratora sądowego w trakcie dozoru, np. z uwagi na zmianę miejsca pobytu skazanego, także należy poinformować dotychczas właściwego miejscowo dzielnicowego. Obowiązek taki spoczywa na dotychczasowym lub kolejnym kuratorze, kierowniku zespołu kuratorskiej służby sądowej ewentualnie na pracowniku zespołu, w zależności od powodu zakończenia dozoru lub zmiany kuratora.

Podkreślić należy, że Procedury dają możliwości niezwykle elastycznej formy współpracy, uzależniając ją od przyjętych uprzednio zasad. Mogą być to formy tradycyjne, poprzez wymianę korespondencji, spotkania, wspólne czynności, kontakt telefoniczny, smsowy, za pośrednictwem poczty elektronicznej, komunikatorów internetowych, etc. Procedury stanowią bowiem w pkt. 18, że w zakresie skutecznego oddziaływania na podopiecznego i wymiany informacji, dopuszczalne są inne, dodatkowe formy i sposoby współpracy w tym zakresie, w zależności od potrzeb lub uzgodnień podjętych przez jednostki organizacyjne Policji i zespoły kuratorskiej służby sądowej.

Procedury przejściowe dotyczyły wyznaczenia okresów, w których kuratorzy sądowi powinni przekazać informacje komendantom powiatowym (miejskim/rejonowym) Policji (pkt. 19-20).

²¹⁰ *Ibidem*.

W ocenie 76% zespołów kuratorskiej służby sądowej, funkcjonariusze Policji w sposób właściwy realizują swoje obowiązki. Najczęstsze zarzuty wobec pracy policji to: zbyt dużo zadań własnych Policji, brak inicjatywy i kontaktu, zbyt duża rotacja kadr wśród dzielnicowych, brak przepływu informacji wewnętrznej Policji²¹¹.

Pod koniec 2012 roku Ministerstwo Sprawiedliwości oraz Komenda Główna Policji dokonały analizy funkcjonowania Procedur w całym kraju. Na podstawie szczegółowych ankiet, rozesłanych do kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej zebrano dane, które potwierdzają funkcjonowanie i realizację Procedur w całym kraju²¹².

4. Czynności kuratora sądowego w dozorze wobec osób stosujących przemoc w rodzinie

Podstawowym i najczęściej stosowanym sposobem oddziaływania na sprawcę przemocy w rodzinie w postępowaniu wykonawczym jest sprawowanie przez kuratora sądowego dozoru w okresie próby, w wyniku orzeczenia sądu skazującego lub warunkowo umarzającego postępowanie bądź w wyniku późniejszego wydania postanowienia o oddaniu sprawcy pod dozór, ewentualnie wraz z warunkowym przedterminowym zwolnieniem z jednostki penitencjarnej.

Z danych statystycznych gromadzonych na przestrzeni kilku ostatnich lat wynika, że coraz częściej sądy, wymierzając wobec sprawców znęcania się karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, orzekają dodatkowo dozór kuratora sądowego w okresie próby. W 2009 roku **pod dozór kuratora sądowego oddano** 62% skazanych z art. 207 § 1 kk na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, w 2010 – 67% takich sprawców, w 2011 – 69,7%, w 2012 – 72,2, a w **2013 – 72,4%**²¹³. Należy zatem przypuszczać, że ów trend będzie kontynuowany w przyszłości. Sądy zdają sobie bowiem sprawę z tego, że orzekając karę „wolnościową” ważne jest, aby nadal mieć kontrolę nad sposobem zachowania się sprawcy w okresie próby i w razie niepokojących sygnałów odpowiednio reagować.

Ze względu na ograniczony zakres niniejszego Informatora, nie sposób omówić całej metodologii pracy kuratora sądowego w dozorze, ze szczególnym uwzględnieniem pracy z dozorowanymi sprawcami przemocy w rodzinie. Wo-

²¹¹ *Ibidem.*

²¹² *Ibidem.*

²¹³ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

bec powyższego należy skupić się na przepisach szczególnych, dotyczących tego właśnie zagadnienia.

Na wstępie należy podkreślić, że zasady sprawowania dozoru określone są przede wszystkim w przepisach Kodeksu karnego wykonawczego (rozdział XI, w szczególności Oddział 1 art. 169 – 176 kkw) oraz w niektórych przepisach części ogólnej Kodeksu karnego (art. 67, 73, 74, 75, 97 kk).

W ostatnim czasie najistotniejsze jednakże były zmiany w Kodeksie karnym wykonawczym, m.in. w art. 173, 173a kkw, a w szczególności w art. 176 kkw, skutkujące wydaniem przez Ministra Sprawiedliwości rozporządzenia z dnia 26 lutego 2013 roku w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. poz. 335).

Rozporządzenie to, kompleksowo regulujące sposób wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych, w tym dozoru, w zakresie dotyczącym spraw związanych z przemocą w rodzinie, ściśle nawiązuje i przejmuje niektóre z uregulowań, będących podstawą funkcjonowania w/w *Procedur współpracy funkcjonariuszy Policji i kuratorów sądowych*.

W związku z faktyczną realizacją *Procedur* i bardzo pozytywną ich oceną, także przez obie służby, zdecydowano się opisać część obowiązków kuratorów sądowych, określonych w *Procedurach*, w akcie prawnym rangi rozporządzenia.

1) Rozpoczęcie sprawowania dozoru w sprawie dotyczącej przemocy w rodzinie

Sprawy dotyczące przemocy w rodzinie, w szczególności dotyczące przestępstwa znęcania się nad osobą najbliższą z art. 207 kk, zawsze należały do najbardziej pracochłonnych i trudnych spraw, także na etapie wykonawczym. Brak było jednolitych zasad postępowania z tego typu sprawami, a co za tym idzie – zasad pracy ze sprawcami, współpracy z pokrzywdzonymi, a także ścisłej współpracy z innymi służbami, w tym z Policją, organami samorządu terytorialnego, organizacjami pozarządowymi.

Przepisy rozporządzenia przewidują takie zasady i określają sposoby ich realizacji.

Na wstępie należy podkreślić, że rozporządzenie w § 11 i następnych ustala trzy podstawowe grupy ryzyka powrotu do przestępstwa, w stosunku do osób, wobec których sprawowany jest dozór, tj. grupa obniżonego ryzyka (A), grupa podstawowa (B) oraz grupa podwyższonego ryzyka (C).

Zakwalifikowanie dozorowanego do konkretnej grupy implikuje konieczność podejmowania określonych procedur i działań mniej lub bardziej zintensyfikowanych.

Zgodnie z § 11 ust.3 pkt 6 *rozporządzenia*, skazanych w związku ze stosowaniem przemocy w rodzinie, którzy pozostają z osobą pokrzywdzoną we wspólnym gospodarstwie domowym w okresie próby (z wyłączeniem osób, wobec których zastosowano warunkowe umorzenie postępowania) kwalifikuje się do grupy podwyższonego ryzyka (C). Pozostali skazani sprawcy przemocy w rodzinie (którzy nie pozostają z osobą pokrzywdzoną we wspólnym gospodarstwie domowym) będą zakwalifikowani do grupy podstawowej (B), a w wyjątkowych przypadkach do grupy obniżonego ryzyka (A).

W sprawach zakwalifikowanych do grupy podwyższonego ryzyka (C) dozór sprawują kuratorzy zawodowi, natomiast w szczególnie uzasadnionych przypadkach dozór będzie mógł jednak sprawować kurator społeczny, z uwagi na właściwości i warunki osobiste skazanego oraz predyspozycje, wykształcenie, umiejętności i przeszkolenie kuratora. Zgodnie z § 11 ust. 5, zgodę na wykonywanie tego typu dozoru przez kuratora społecznego może wyrazić kierownik zespołu lub sędzia.

Po zarejestrowaniu w zespole sprawy dotyczącej dozoru nad sprawcą przemocy w rodzinie, oprócz zwykłych czynności związanych m.in. z powierzeniem konkretnemu kuratorowi zawodowemu sprawy przez kierownika, wezwaniem skazanego do osobistego stawiennictwa i poinformowaniem o oddaniu go pod dozór, etc., w sprawach związanych z popełnieniem przestępstwa polegającego na użyciu przemocy lub groźby bezprawnej, informację o oddaniu skazanego pod dozór kurator zawodowy przesyła jednocześnie na podstawie § 5 ust. 5 *rozporządzenia* do komendanta powiatowego (miejskiego lub rejonowego) Policji, właściwego ze względu na miejsce stałego pobytu skazanego²¹⁴.

Rozporządzenie przewiduje, że **kurator sądowy**, po powierzeniu mu dozoru, w sprawach związanych z popełnieniem przestępstwa polegającego na użyciu przemocy lub groźby bezprawnej (w tym przemocy w rodzinie) **ma obowiązek m.in. nawiązać kontakt z dzielnicowym z właściwej jednostki organizacyjnej Policji w celu wymiany informacji o skazanym, a także w celu ustalenia sposobów dalszej współpracy oraz form kontaktu**. Przepis § 8 ust. 1 pkt 10 nawiązuje do pkt. 10 *Procedur* z tym, że *rozporządzenie* przewiduje obowiązek nawiązania kontaktu, podczas gdy *Procedury* zakładały fakul-

²¹⁴ Zob. pkt 8 *Procedur* współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej.

tatywność. Poza tym przepisy *Procedury* można traktować jako wypełnienie treścią tego obowiązku, zarówno co do formy, jak i sposobu kontaktu, jak i późniejszej wymiany informacji z dzielnicowym oraz sposobów dalszej współpracy.

We wszystkich innych prawach dozorowych kurator sądowy zasięga informacji o skazanym i jego środowisku u funkcjonariusza właściwej jednostki organizacyjnej Policji w razie uzasadnionej potrzeby.

2) Praca ze sprawcą przemocy w rodzinie

Praca ze sprawcą przemocy w rodzinie należy do jednych z najtrudniejszych zadań kuratora sądowego. Często sprawcy przemocy w rodzinie kwestionują swoje czyny, czują się niewinni i pokrzywdzeni przez system. Bardzo często usiłują manipulować przedstawicielami służb, podobnie jak dotąd osobą pokrzywdzoną. W takich przypadkach, **w trakcie rozmów ze skazanym, należy jasno przedstawiać sytuację i realizować cele dozoru, a nie dozorowanego.** Należy jednocześnie koniecznie współpracować z osobą pokrzywdzoną, która powinna widzieć wsparcie u kuratora i ewentualną pomoc w razie ponownych zachowań przemocowych. **Tym samym należy uświadomić dozoranemu sprawcy, że nie może on liczyć na to, że kurator pozostanie obojętny na jakiegokolwiek sygnały płynące ze strony osoby pokrzywdzonej.**

W pracy z dozorowanym kurator sądowy może wykorzystać materiały informacyjne, zamieszczone na stronach internetowych Ministerstwa Sprawiedliwości i udostępnionych kuratorom sądowym, poprzez dystrybucję za pośrednictwem prezesów sądów apelacyjnych, w postaci *Karty informacyjnej dla osoby stosującej przemoc w rodzinie*²¹⁵.

Dodać trzeba, że zgodnie z art. 173 § ust. 1 kkw, sądowy kurator zawodowy organizuje i prowadzi działania mające na celu pomoc skazanemu w społecznej readaptacji i zapobieżenie jego powrotowi do przestępstwa. Kurator sądowy powinien zatem zaoferować sprawcy możliwości pomocy i wsparcia w postaci m.in. uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, pozwalających na wyeliminowanie zachowań agresywnych i powrót do życia bez przemocy wobec najbliższych, o czym niżej.

Obowiązki kuratora sądowego w pracy ze sprawcą przemocy w rodzinie

²¹⁵ Zob. materiały umieszczone na stronie internetowej MS: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/oddziaływania-korekcyjno-edukacyjne-wobec-sprawcow-przemocy-w-rodzinie/karta-informacyjna//>, a także na płycie CD – załącznik nr 44.

Rozporządzenie przewiduje konkretne działania kuratora sądowego, w zakresie pracy ze sprawcą przemocy w rodzinie.

W związku z zakwalifikowaniem z urzędu (§ 11 ust. 3 pkt 6 rozporządzenia) sprawcy przemocy w rodzinie, pozostającego z osobą pokrzywdzoną we wspólnym gospodarstwie domowym w okresie próby do grupy podwyższonego ryzyka (C)²¹⁶, kurator sądowy (zwykle zawodowy), zgodnie z § 14 rozporządzenia, jest zobowiązany w szczególności do:

- 1) utrzymywania ścisłej współpracy z Policją (m.in. z dzielnicowym, w ramach wypracowanych sposobów i form kontaktu – zob. pkt 1) powyżej), w celu uzyskania i wymiany informacji w zakresie przestrzegania porządku prawnego przez skazanego;
- 2) przeprowadzania systematycznych wywiadów środowiskowych, w tym rozmów ze skazanym w miejscu jego zamieszkania lub pobytu;
- 3) systematycznego wzywania skazanego do stawiania się w siedzibie zespołu w celu udzielenia wyjaśnień, co do przebiegu dozoru i wykonania nałożonych obowiązków, a także w razie potrzeby przedstawienia odpowiednich dokumentów potwierdzających wykonanie obowiązków;
- 4) żądania od skazanego kontaktu telefonicznego, co najmniej 2 razy w miesiącu;
- 5) przeprowadzania u skazanego, który został zobowiązany do powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania środków odurzających lub substancji psychotropowych, albo u skazanego, który w trakcie dozoru wykazuje objawy uzależnienia, wyrwkowego badania na obecność w organizmie alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych, przy użyciu metod niewymagających badania laboratoryjnego²¹⁷;
- 6) nawiązania i systematycznego utrzymywania kontaktu z odpowiednimi stowarzyszeniami, instytucjami i organizacjami społecznymi zajmującymi się pomocą społeczną, pośrednictwem pracy, leczeniem, oddziaływaniem terapeutycznym bądź innymi formami działania, które mogą być przydatne w rozwiązywaniu problemów, które nie sprzyjają resocjalizacji i kontroli okresu próby.

Możliwości oddziaływania na sprawcę przemocy w rodzinie

Kodeks karny wykonawczy przewiduje aktywność kuratora sądowego, w zakresie możliwości oddziaływania na osobę skazaną w okresie próby.

²¹⁶ Za wyjątkiem osób, wobec których zastosowano warunkowe umorzenie postępowania (§ 11 ust. 3 pkt 6 *in fine*).

²¹⁷ Zob. Rodz. IV.6 2).

Zgodnie z przepisem art. 173 § 2 kkw, do obowiązków sądowego kuratora zawodowego należy m.in. składanie do sądu wniosków o ustanowienie, rozszerzenie lub zmianę obowiązków w okresie próby, o zwolnienie od wykonania tych obowiązków albo o oddanie pod dozór lub zwolnienie od dozoru.

Przepis § 18 rozporządzenia doprecyzowuje ów obowiązek, poprzez wskazanie, że na kuratorze sądowym (tu: zawodowym) ciąży także zobowiązanie do ciągłej oceny, czy wobec dozorowanego należy zastosować obowiązki probacyjne, adekwatne do jego sytuacji materialnej, rodzinnej i zdrowotnej, a także do jego postawy i zachowania po wydaniu orzeczenia.

W razie stwierdzenia takiej potrzeby lub wręcz konieczności, **kurator zawodowy**, na podstawie ust. 2 **zobowiązany jest wystąpić** („występuje”) **do sądu o ustanowienie, rozszerzenie, zmianę lub uchylenie obowiązków w okresie próby.**

W składanym wniosku kurator zawodowy nie ogranicza się do przedłożenia propozycji zastosowania obowiązku „właściwego”, jak to czasami bywało, lecz podaje własną propozycję ustanowienia, rozszerzenia, zmiany lub uchylenia konkretnego obowiązku oraz uzasadnia potrzebę takiego rozstrzygnięcia.

W przypadku zaś wystąpienia o nałożenie na dozorowanego obowiązku określonego w art. 72 § 1 pkt 6 lub 6a kk – wskazuje także podmiot lub instytucję współuczestniczącą w wykonywaniu tego obowiązku przez skazanego.

W sprawach dozorowych wobec sprawcy przemocy w rodzinie (każdego, bez względu na grupę ryzyka) rozporządzenie przewiduje przepisy szczególne, określone w § 20, które zakładają w ust. 3 występowanie w razie potrzeby do sądu z wnioskami, w szczególności o modyfikację lub nałożenie na sprawcę przemocy w rodzinie obowiązku wykonywania ciążącego na nim obowiązku:

- łożenia na utrzymanie innej osoby;
- powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających;
- poddania się leczeniu, w szczególności odwykowemu lub rehabilitacyjnemu, albo oddziaływaniom terapeutycznym;
- obowiązku uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych;
- powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach;
- powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób;

- opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.

Podkreślić w tym miejscu ponownie należy wagę i znaczenie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie. **Zasadą powinno być orzekanie tego typu oddziaływań wobec tego rodzaju sprawców, skazywanych przez sąd, zwłaszcza po raz pierwszy.** W razie, gdyby sąd nie orzekł tego typu środka, **kurator sądowy powinien, po dokonaniu oceny optymalnych metod oddziaływania na skazanego** (por. § 8 ust. 1 pkt 7 rozporządzenia), **wystąpić do sądu o nałożenie na dozorowanego tego rodzaju obowiązków.** Profesjonaliści pracujący ze sprawcami przemocy w rodzinie podkreślają ogromne znaczenie odpowiedniej motywacji, w tym zwłaszcza zobowiązania sądu, dla skuteczności programu²¹⁸.

W razie wystąpienia do sądu z wnioskiem o nałożenie na sprawcę przemocy w rodzinie obowiązku uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych kurator zawodowy, zgodnie z § 20 ust. 2 rozporządzenia, wskazuje jednocześnie sądowi typ programu oraz odpowiedni ośrodek realizujący dany program²¹⁹.

Dodatkowo, w razie orzeczenia przez sąd obowiązku uczestnictwa sprawcy przemocy w rodzinie w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, **kurator sądowy kontrolując wykonywanie tego obowiązku, zgodnie z § 42 rozporządzenia, uzyskuje informacje o wykonywaniu przez skazanego obowiązku od podmiotów, placówek i instytucji, w których skazany ma obowiązek uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych.** Konieczne jest zatem nawiązanie współpracy, w tym sposobów i form kontaktu z takim podmiotem, w zakresie wzajemnego informowania się o sposobie realizacji przez dozorowanego obowiązku probacyjnego.

Konsekwencje ponownego stosowania przemocy w rodzinie

Jak już wspomniano wyżej²²⁰, najczęściej spotykanym orzeczeniem sądu wobec sprawcy przemocy w rodzinie jest kara pozbawienia wolności (w dolnych granicach ustawowego zagrożenia) z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby (najczęściej 3 lat) wraz z orzeczonym dozorem kuratora

²¹⁸ Zob. Rozdz. IV.7.6).

²¹⁹ Zob. Rozdz. IV.7.5) – w zakresie źródeł uzyskania informacji o podmiotach realizujących tego typu oddziaływania; zob. też wzory wniosków kuratorów zawodowych o nałożenie obowiązku uczestnictwa w programie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnym – załączniki nr 45-47 na płycie CD.

²²⁰ Zob. Rozdz. IV.7.8).

sądowego. W 2013 roku sądy orzekły dozór kuratora sądowego wobec **7.043** osób skazanych z art. 207 § 1 kk²²¹.

Brak jest danych statystycznych wskazujących na liczbę sprawców przemocy w rodzinie przebywających w chwili obecnej pod dozorem kuratora sądowego. Biorąc pod uwagę najczęściej spotykany okres próby (3 lata) i fakt, że w ostatnich trzech latach dozory w orzeczeniu kończącym postępowanie stosowano wobec ok. 7.500 sprawców²²², należy przyjąć, że nieco ponad 20.000 sprawców przemocy w rodzinie przebywa pod dozorem kuratora sądowego w warunkach warunkowego zawieszenia wykonania kary.

Mając powyższe na względzie, najczęstszym przypadkiem będzie składanie przez kuratora sądowego do sądu wniosku o zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności, z uwagi na ponowne zachowania przemocowe ze strony dozorowanego.

Zgodnie z treścią art. 75 § 1a kk, sąd zarządza wykonanie kary, jeżeli skazany za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec wspólnie zamieszkującej osoby najbliższej w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej zamieszkującej wspólnie ze sprawcą.

W myśl art. 75 § 5 kk, jeżeli skazany został oddany pod dozór lub zobowiązany do wykonania obowiązków w okresie próby, wniosek o zarządzenie wykonania kary może złożyć również sądowy kurator zawodowy.

Taki obowiązek statuuje również przepis art. 173 § 2 kkw, który stwierdza, że do obowiązków sądowego kuratora zawodowego należy m.in. składanie do sądu wniosków o zarządzenie wykonania kary, której wykonanie warunkowo zawieszono.

W posiedzeniu sądu w przedmiocie zarządzenia wykonania kary ma prawo wziąć udział prokurator, skazany oraz jego obrońca, a gdy skazany został oddany pod dozór lub zobowiązany do wykonania obowiązków związanych z okresem próby, również sądowy kurator zawodowy.

Podobna sytuacja ma się w ramach instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia zastosowanego wobec sprawcy przemocy w rodzinie.

Zgodnie z art. 160 § 2 kkw, sąd penitencjarny odwołuje warunkowe zwolnienie, jeżeli zwolniony, skazany za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy

²²¹ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

²²² *Ibidem* – 2010 – 7.424, 2011 – 7.711, 2012 – 7.556 sprawców oddano pod dozór kuratora sądowego w warunkach warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.

lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkującej wspólnie ze sprawcą.

W razie zaistnienia w/w przesłanek kurator zawodowy, na podstawie art. 160 § 3 kkw, bezzwłocznie kieruje do sądu wniosek o odwołanie warunkowego zwolnienia. W posiedzeniu, obok prokuratora, skazanego oraz jego obrońcy ma prawo wziąć udział kurator zawodowy.

Tryb szczególny w zakresie procedury sądu dotyczącej postępowania wykonawczego i rozpoznania przedmiotowego wniosku kuratora zawodowego przewiduje procedura z art. 12d ust. 1 ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, która stanowi, że w przypadku, gdy wniosek kuratora zawodowego o zarządzenie wykonania warunkowo zawieszony kary pozbawienia wolności lub odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia dotyczy skazanego za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, który w okresie próby rażąco naruszył porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, sąd właściwy do rozpoznania wniosku zarządza zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie skazanego na posiedzenie w przedmiocie rozpoznania wniosku.

W celu ułatwienia kuratorom sądowym stosowania w/w szybkiej procedury, Ministerstwo Sprawiedliwości w połowie 2011 roku opracowało wzory wniosków kuratora zawodowego w tym przedmiocie, które zostały zamieszczone na stronie internetowej MS²²³, a informacja o przydatności ich stosowania została przesłana prezesom sądów apelacyjnych²²⁴. Wnioski te stosowane są już przez kuratorów sądowych w całej Polsce, a w 2012 roku zaktualizowano owe wzory w wyniku zmian wprowadzonych do Kodeksu karnego wykonawczego.

Zwiększeniu efektywności i skuteczności składanych przez kuratorów wniosków na podstawie art. 12d mają służyć opisane już powyżej *Procedury współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej*, które określają zasady współpracy obu służb w zakresie szybkiego

²²³ Zob. materiały dostępne na stronie internetowej MS: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/informacje-i-wzory-wnioskow-dla-kuratorow-sadowych/>.

²²⁴ Pismo Ministra Sprawiedliwości z dnia 17.08.2011 roku do prezesów sądów apelacyjnych, znak sprawy: DSP-I-5105-41/11 – załącznik nr 48 na płycie CD.

informowania kuratora sądowego o zaistniałym zdarzeniu i przekazaniu mu dokumentacji niezbędnej do sporządzenia wniosku do sądu.

Z danych statystycznych za rok 2013²²⁵ wynika, że kuratorzy na podstawie w/w przepisu złożyli 329 wnioski o odwołanie warunkowego zwolnienia (2012 – 284), z czego 295 zostało rozpatrzonych, w tym 241 uwzględnionych (2012 – 187) oraz 1.805 wniosków o zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności (2012 – 1.859), z czego na koniec okresu sprawozdawczego 1.671 zostało rozpatrzonych, w tym 1.186 uwzględnionych (2012 – 1.168).

Tym samym ogólna liczba wniosków złożonych przez kuratorów sądowych w trybie art. 12d w/w ustawy wyniosła **2.134** (2012 – 2.143, 2011 – 1.315, 2010 – 372 wnioski), łącznie rozpatrzono **1.966**, z czego **1.427** (2012 – 1.355, 2011 – 667, 2010 – 200) zostało uwzględnionych.

Biorąc pod uwagę powyższe dane należy stwierdzić, że stosunek wniosków uwzględnionych, do ogólnej liczby rozpatrzonych, w roku 2013 wyniósł **72,5%** (2012 – 75,11%, 2011 – 68,69%, 2010 – 62,5%).

3) Praca z pokrzywdzonym przemocą w rodzinie

Jak już wspomniano wyżej, koniecznym i niezbędnym elementem pracy kuratora w trakcie dozoru nad sprawcą przemocy w rodzinie jest współpraca z osobą pokrzywdzoną.

Zgodnie z § 20 ust 1 pkt 1 rozporządzenia, w przypadku orzeczonego dozoru wobec sprawcy przemocy w rodzinie do obowiązków kuratora zawodowego należy m.in. nawiązanie i utrzymywanie stałego kontaktu z osobami pokrzywdzonymi w wyniku przemocy w rodzinie, w sytuacji gdy w okresie dozoru pozostają one we wspólnym gospodarstwie domowym ze skazanym.

Dozorowany powinien wiedzieć, że kurator utrzymuje stały kontakt z osobą pokrzywdzoną, co będzie oddziaływało prewencyjnie i może skutecznie powstrzymać sprawcę przed ponownymi zachowaniami przemocowymi.

W chwili obecnej, już po wdrożeniu procedury „*Niebieskie Karty*”, najczęstszą sytuacją będzie taka, w której osoba dotknięta przemocą w rodzinie na etapie postępowania wykonawczego będzie już objęta indywidualnym planem pomocy, a w jego ramach różnymi działaniami pomocowymi. Nadto, kurator sądowy sprawujący dozór będzie najpewniej członkiem grupy roboczej i będzie znał osobę pokrzywdzoną ze spotkania i z późniejszych kontaktów. Dotychczas

²²⁵ Zob. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (...).

jednak sytuacja była często odmienna i to kurator był osobą, która rozpoczęła dopiero pracę z pokrzywdzonym.

Bez względu jednakże na realizację samej procedury „*Niebieskie Karty*”, kurator sądowy ma obowiązek nawiązania kontaktu z osobą pokrzywdzoną. Do standardu działania należeć powinno w tym przypadku przeprowadzenie rozmowy z osobą pokrzywdzoną, wskazanie swoich danych teleadresowych (niektórzy kuratorzy są wyposażeni w wizytówki), poinformowanie o konieczności niezwłocznego zawiadomienia kuratora lub Policji, w razie ponownych aktów przemocy ze strony dozorowanego, a także udzielenie informacji o najbliższych ośrodkach lub placówkach, w których można uzyskać pomoc.

Wszystkie powyższe informacje zawiera kuratorski informator dla pokrzywdzonego przemocą w rodzinie, opracowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości²²⁶, który po wypełnieniu w zakresie danych kuratora sądowego oraz informacji o ośrodkach pomocowych, powinien być udostępniony osobie pokrzywdzonej.

Należy mieć na uwadze, że bezpieczeństwo i należyta ochrona osoby pokrzywdzonej powinna być priorytetem w sprawowaniu dozoru, dlatego też tak ważne jest nawiązanie właściwego kontaktu i zachęcenie takiej osoby do kontaktowania się z kuratorem i przekazywania informacji, mogących być podstawą do podjęcia działań profilaktycznych lub interwencyjnych wobec sprawcy.

Nie budzi także najmniejszych wątpliwości, że to osoba pokrzywdzona będzie źródłem informacji w zakresie kontroli sprawowanej przez kuratora sądowego nad wykonaniem przez skazanego nałożonych na niego obowiązków probacyjnych, zarówno z określonym terminem ich realizacji, jak i w całym okresie próby.

Zgodnie bowiem z § 36 ust. 2 rozporządzenia, kurator sądowy uzyskuje w szczególności od pokrzywdzonego, podmiotów i instytucji lub właściwych urzędów informacje o sposobie realizacji nałożonych na skazanego obowiązków z określonym terminem ich wykonania.

Zgodnie zaś z § 43 rozporządzenia, kontrolując wykonanie orzeczonego przez sąd obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach oraz powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób, kurator sądowy w szczególności nawiązuje i utrzymuje kontakt, stosownie do okoliczności, z właścicielem, najemcą lub zarządcą nieruchomości, budynku lub obiektu, a także z osobami, z którymi skazany ma zakaz kontaktowania się lub do których ma zakaz zbliżania się (a zatem

²²⁶ Zob. załącznik nr 49 na płycie CD.

przede wszystkim z pokrzywdzonym), i ustala sposoby informowania kuratora przez te osoby o naruszaniu przez skazanego tych obowiązków.

Kontaktując się z osobą pokrzywdzoną przemocą w rodzinie, kurator sądowy może wykorzystać materiały informacyjne lub edukacyjne, zamieszczone na stronach internetowych Ministerstwa Sprawiedliwości i udostępnionych kuratorom sądowym, poprzez dystrybucję za pośrednictwem prezesów sądów apelacyjnych, w postaci:

- Karty praw osoby dotkniętej przemocą w rodzinie²²⁷;
- Informatora dla osoby dotkniętej przemocą w rodzinie²²⁸;
- Ulotki dotyczące telefonu interwencyjno-informacyjnego „*Niebieska Linia*”²²⁹.

4) Dodatkowe obowiązki kuratora w dozorze nad sprawcą przemocy w rodzinie

W przypadku orzeczonego dozoru wobec sprawcy przemocy w rodzinie, oprócz działań bezpośrednich wobec sprawcy przemocy oraz współpracy z osobą dotkniętą przemocą w rodzinie, do obowiązków kuratora zawodowego należy ponadto:

- nawiązanie współpracy z Policją, organami administracji rządowej i samorządu terytorialnego zaangażowanymi w pomoc osobom pokrzywdzonym w wyniku przemocy w danej rodzinie i z organizacjami pozarządowymi funkcjonującymi na terenie miejsca zamieszkania osób pokrzywdzonych, w celu uzyskania w niezbędnym zakresie informacji o rodzinie dotkniętej przemocą;
- zapoznanie się z realizowanymi przez miejscowe organy administracji rządowej i samorządowej programami przeciwdziałania przemocy w rodzinie i w miarę możliwości uczestniczenie w nich;
- uczestniczenie w posiedzeniach zespołu interdyscyplinarnego i grupy roboczej, o których mowa w ustawie.

Aktualne informacje na temat funkcjonujących jednostek rządowych, samorządowych, a także organizacji pozarządowych świadczących pomoc osobom do-

²²⁷ <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/karta-praw-osoby-dotknietej-przemoca-w-rodzinie/>, a także na płycie CD – załącznik nr 50a-e; karta dostępna jest także w wersji językowej rosyjskiej, niemieckiej, angielskiej i francuskiej.

²²⁸ <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/informator-dla-osob-dotknie-tych-przemoca-w-rodzinie/>, a także na płycie CD – załącznik nr 51a-b.

²²⁹ <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/telefoniczna-linia-interwencyjno-informacyjna/>, a także na płycie CD – załącznik nr 52.

tkniętym przemocą w rodzinie kuratorzy sądowi mogą uzyskać podczas prac w zespole interdyscyplinarnym²³⁰. Tam też można uzyskać wiedzę na temat gminnych, powiatowych programach przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar oraz sposobach ich realizacji.

5) Zakończenie dozoru

Zakończenie dozoru może nastąpić w rozmaity sposób. Klasycznym i pożądanym, bo najczęściej wskazującym na sukces pracy resocjalizacyjnej, sposobem zakończenia dozoru jest upływ okresu próby.

W takim przypadku w standardzie pracy kuratora byłoby przeprowadzenie rozmów informacyjnych zarówno ze sprawcą przemocy w rodzinie, jak i z osobą pokrzywdzoną, wskazujących na dalsze możliwości postępowania. W szczególności osoba pokrzywdzona powinna być zorientowana, co należy zrobić w przypadku ponownego wystąpienia aktów przemocy, gdzie zgłosić te zdarzenia i gdzie udać się po pomoc. Sprawca powinien zaś znać prawne konsekwencje ewentualnych kolejnych czynów przemocowych.

Kurator sądowy powinien, zgodnie z § 25 ust. 1 rozporządzenia, sporządzić sprawozdanie z zakończenia dozoru i przedłożyć je kierownikowi zespołu, a następnie złożyć sądowi, nie później niż w ciągu 21 dni od dnia zakończenia dozoru.

W takich przypadkach nie ma potrzeby zawiadamiać dzielnicowego, ani też informować komendanta powiatowego (miejskiego lub rejonowego) Policji o zakończeniu dozoru.

Inna sytuacja będzie miała miejsce w razie zakończenia dozoru wobec sprawcy przemocy w rodzinie w inny sposób, aniżeli na skutek upływu okresu próby (np. w sprawach, w których na wniosek kuratora podjęto postępowanie warunkowo umorzone, zarządzono wykonanie warunkowo zawieszony kary pozbawienia wolności lub odwołano warunkowe przedterminowe zwolnienie, bądź w sprawach, w których sąd, na wniosek kuratora zawodowego, zwolnił skazanego od dozoru).

Wówczas kurator zawodowy będzie miał obowiązek poinformować komendanta powiatowego (miejskiego/rejonowego) o tym fakcie.

Choć rozporządzenie o tym nie wspomina, wydaje się dobrą praktyką poinformowanie przez kuratora sądowego osoby pokrzywdzonej o ewentualnej treści postanowienia sądu, wraz z krótkim wyjaśnieniem jej skutków i konsekwencji.

²³⁰ Zob. Rozdz. V.2.1).

5. Kontrola wykonywania obowiązków probacyjnych

W ramach prowadzonego dozoru, jak również w sytuacji, gdy sąd dozoru nie orzekł, zgodnie z art. 173 § 2 pkt 2 kkw, do obowiązków sądowego kuratora zawodowego należy m.in. kontrolowanie w okresie próby wykonania przez skazanego lub sprawcę nałożonych na niego obowiązków.

W razie kontroli wykonywania obowiązków probacyjnych wobec sprawcy przemocy w rodzinie szczególnie istotne jest zwracanie uwagi na realizację obowiązków mających na celu ochronę osoby pokrzywdzonej, w tym zarówno obowiązków z określonym terminem wykonania, np. nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego, jak i obowiązków bez takiego terminu, istniejących w całym okresie próby.

Zgodnie z § 36 ust. 1 *rozporządzenia*, kontrolując wykonanie orzeczonych przez sąd obowiązków z określonym terminem ich wykonania, kurator zawodowy, po upływie terminu wskazanego w orzeczeniu, w razie uchylania się przez skazanego od wykonania orzeczonego obowiązku, występuje do sądu ze stosownym wnioskiem, w szczególności w przedmiocie podjęcia warunkowo umorzonego postępowania, zarządzenia wykonania warunkowo zawieszony kary pozbawienia wolności, orzeczenia kary zastępczej lub odwołania przedterminowego zwolnienia, albo udziela skazanemu pisemnego upomnienia, o którym mowa w art. 173 § 4 kkw.

Jak już wspomniano powyżej, informacje o sposobie realizacji nałożonych na skazanego obowiązków z określonym terminem ich wykonania kurator sądowy uzyskuje w szczególności od pokrzywdzonego, podmiotów i instytucji lub właściwych urzędów

W przypadku niewykonania przez skazanego obowiązku z określonym terminem jego wykonania, jeśli niewykonanie nie było przez niego zawinione, albo z uwagi na rodzaj i stopień naruszenia obowiązku kurator zawodowy, po upływie terminu określonego w orzeczeniu, informuje o tym sąd na piśmie wraz z podaniem przyczyny niezłożenia wniosku, o którym mowa w ust. 1, lub nieudzielenia upomnienia, o którym mowa w art. 173 § 4 kkw.

Po dokonaniu w/w czynności, kurator zawodowy, co najmniej raz na 3 miesiące (chyba, że sędzia rozstrzygnie inaczej) sprawdza, czy nie ustały przyczyny niewykonania przez skazanego obowiązku, oraz przekazuje do sądu dalsze informacje na piśmie.

W razie orzeczenia przez sąd obowiązków o charakterze stałym, np. w postaci zakazu zbliżania się lub kontaktowania z pokrzywdzonym, kurator sądowy zyskuje informacje o sposobie wykonywania nałożonych obowiązków zarówno

od skazanego, jak i, weryfikując je, od pokrzywdzonego przemocą w rodzinie, podmiotów, instytucji lub właściwych urzędów.

Zgodnie z § 38 rozporządzenia, w razie kontroli wykonywania obowiązków w okresie próby bez orzeczonego dozoru kurator zawodowy raz na 6 miesięcy (chyba, że sędzia rozstrzygnie inaczej), przedstawia sądowi informację o wykonywaniu przez skazanego nałożonych na niego obowiązków o charakterze stałym, a w razie uchylania się skazanego od ich wykonywania – niezwłocznie składa do sądu stosowny wniosek albo udziela skazanemu pisemnego upomnienia, o którym mowa w art. 173 § 4 Kkw.

Zgodnie z § 39 rozporządzenia, kontrolując wykonanie orzeczonego przez sąd obowiązku łożenia na utrzymanie innej osoby, kurator sądowy w szczególności uzyskuje informacje o wykonywaniu obowiązku od skazanego, od osoby, na rzecz której skazany ma obowiązek łożyć, lub od osoby reprezentującej, a także od tych instytucji państwowych lub samorządowych, które mogą dysponować informacjami o wykonywaniu przez skazanego tego obowiązku lub uchylaniu się od jego realizacji.

Kontrolując zaś wykonanie orzeczonego przez sąd obowiązku powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających, kurator sądowy w szczególności uzyskuje informacje na temat wykonywania obowiązków od osób wspólnie zamieszkujących ze skazanym oraz osób z innego środowiska skazanego; w razie wątpliwości, co do przestrzegania przez skazanego obowiązków powstrzymania się od nadużywania alkoholu albo używania innych środków odurzających, kurator sądowy może poddawać skazanego wyrwykowym badaniom na obecność alkoholu oraz środków odurzających lub substancji psychotropowych w organizmie.

Rozporządzenie przewiduje także w § 42 konieczność uzyskania przez kuratora sądowego informacji o wykonywaniu przez skazanego obowiązku poddania się leczeniu, w tym odwykowemu lub rehabilitacyjnemu, albo oddziaływaniom terapeutycznym lub obowiązku uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, od podmiotów, placówek i instytucji, w których skazany ma obowiązek leczenia się, poddania się oddziaływaniom terapeutycznym lub uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych.

Jak już wspomniano powyżej, kontrolując zaś wykonanie obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach oraz powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób, kurator sądowy w szczególności nawiązuje i utrzymuje kontakt, stosownie do okoliczności, z właścicielem, najemcą lub zarządcą nieruchomości, budyn-

ku lub obiektu, a także z osobami, z którymi skazany ma zakaz kontaktowania się lub do których ma zakaz zbliżania się, i ustala sposoby informowania kuratora przez te osoby o naruszaniu przez skazanego tych obowiązków.

6. Wykonywanie środków karnych

Zgodnie z art. 181a § 2 kkw, nadzór nad wykonywaniem obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób, nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu powierza się zawodowemu kuratorowi sądowemu.

Określenie „nadzór” bliższe jest prawu rodzinnemu i czynnościom realizowanym przez kuratorów rodzinnych. Tym niemniej ustawodawca w taki sposób nazwał formę wykonywania czynności kontrolnych. Mając na uwadze fakt, że w § 4 odesłano do odpowiednio stosowanych przepisów art. 169 i 172 kkw (sprawowania dozoru), rozporządzenie w § 49, w zakresie sprawowania nadzoru nad wymienionymi w art. 181a § 2 kkw środkami karnymi (za wyjątkiem nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego) odsyła do odpowiedniego stosowania przepisów rozporządzenia (§ 43) dotyczących kontroli nad wykonywaniem podobnych rodzajowo obowiązków probacyjnych.

Środek karny w postaci nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym powinien być nadzorowany przez kuratora sądowego w sposób podobny jak kontrola obowiązku probacyjnego z określonym terminem jego wykonania, tj. przy odpowiednim stosowaniu § 36 rozporządzenia.

Na marginesie należy wskazać, że zgodnie z § 508 ust. 4 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej tego typu sprawy wpisuje się do wykazu „Doz”, podobnie jak wszystkie inne sprawy dozоровe.

VI. Formy pomocy oferowane w ramach systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz systemu pomocy społecznej

1. Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie

Na terenie kraju funkcjonuje 35 Specjalistycznych Ośrodków Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie. Prowadzenie ww. ośrodków jest zadaniem zleconym samorządom powiatowym, a środki finansowe na ich utrzymanie zapewnia budżet państwa.

Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie są szczególnym rodzajem placówek pomocowych, których celem jest niesienie pomocy osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie, w tym zapewnienie im bezpiecznego schronienia, Ośrodki te świadczą kompleksową pomoc m.in. prawną, psychologiczną, medyczną, socjalną, a także poradnictwo w powyższym zakresie.

Na wstępnym etapie, a zatem zaraz po zgłoszeniu się osoby dotkniętej przemocą w rodzinie do ośrodka, może być jej udzielona następująca pomoc **w zakresie interwencyjnym**:

- a) zapewnienie osobie oraz dzieciom pozostającym pod jej opieką schronienia, bez skierowania i bez względu na dochód, przez okres do trzech miesięcy z możliwością przedłużenia w przypadkach uzasadnionych sytuacją tej osoby;
- b) ochrona przed osobą stosującą przemoc w rodzinie;
- c) udzielenie natychmiastowej pomocy psychologicznej i prawnej oraz zorganizowanie niezwłocznie dostępu do pomocy medycznej w przypadku, gdy wymaga tego stan zdrowia osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
- d) rozpoznanie sytuacji osoby i ocenę ryzyka w zakresie zagrożenia jej bezpieczeństwa lub dzieci pozostających pod jej opieką.

Standard podstawowych usług świadczonych przez taki ośrodek obejmuje ponadto²³¹:

w zakresie terapeutyczno-wspomagającym:

- a) diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie;
- b) opracowanie indywidualnego planu pomocy ofierze przemocy w rodzinie uwzględniającego: potrzeby, cele, metody i czas pomocy;
- c) udzielanie poradnictwa: medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego;
- d) prowadzenie grup wsparcia lub grup terapeutycznych dla ofiar przemocy w rodzinie;
- e) prowadzenie terapii indywidualnej ukierunkowanej na wsparcie ofiary przemocy w rodzinie oraz nabycie umiejętności ochrony przed osobą stosującą przemoc w rodzinie;
- f) zapewnienie dostępu do pomocy medycznej;
- g) ocenę sytuacji dzieci na podstawie przeprowadzonego w tej rodzinie rodzinnego wywiadu środowiskowego, o którym mowa w art. 107 ustawy *o pomocy społecznej* i udzielanie im wsparcia lub pomocy psychologicznej oraz specjalistycznej pomocy socjoterapeutycznej i terapeutycznej;
- h) udzielanie konsultacji wychowawczych;

w zakresie potrzeb bytowych zapewnienie:

- a) całodobowego okresowego pobytu dla nie więcej niż trzydziestu osób, z zastrzeżeniem, że liczba ta może ulec zwiększeniu, zależnie od możliwości lokalowych specjalistycznego ośrodka wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie oraz po uzyskaniu zgody organu prowadzącego;
- b) pomieszczeń do spania przeznaczonych maksymalnie dla pięciu osób, z uwzględnieniem sytuacji rodzinnej ofiary przemocy w rodzinie;
- c) wspólnego pomieszczenia do pobytu dziennego z miejscem zabaw dla dzieci i miejsca do nauki;

²³¹ Standard określa rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 roku w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz.U. Nr 50, poz. 259) – zob. załącznik nr 53 na płycie CD.

- d) ogólnodostępnych łazienek, wyposażonych w sposób umożliwiający korzystanie zarówno przez osoby dorosłe, jak i dzieci, odpowiednio jedna łazienka na pięć osób;
- e) miejsca do prania i suszenia;
- f) ogólnodostępnej kuchni;
- g) żywienia, odzieży i obuwia (dostępność uzależniona jest od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej określonego w art. 8 ust. 1 pkt 1 ustawy o *pomocy społecznej*, aktualnie – 542,00 zł);
- h) środków higieny osobistej i środków czystości (dostępność uzależniona jest od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej określonego w art. 8 ust. 1 pkt 1 ww. ustawy, aktualnie – 542,00 zł).

Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie spełniają bardzo ważną funkcję w udzielaniu kompleksowej pomocy ofiarom przemocy w rodzinie. Są to placówki, w których zatrudniona jest wyspecjalizowana kadra mająca duże doświadczenie w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz wdrażania nowatorskich rozwiązań w zakresie pracy z ofiarami przemocy w rodzinie. Działalność ośrodków jest wielowymiarowa i nastawiona na udzielanie profesjonalnej pomocy.

2. Ośrodki Pomocy Społecznej

Do zadań ośrodków pomocy społecznej, tworzonych przez jednostki samorządu terytorialnego na szczeblu gminy, należy między innymi:

- zapewnienie osobom i rodzinom wsparcia w przezwyciężaniu trudnej sytuacji życiowej, w tym usług socjalnych i świadczeń rzeczowych;
- zapewnienie dochodu na poziomie interwencji socjalnej;
- doprowadzenie do uniezależnienia się od pomocy społecznej lub częściowego aktywizacji społecznej we współpracy z pomocą społeczną;
- integrowanie osób i grup będących w procesie wykluczenia społecznego ze środowiskiem lokalnym.

3. Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie

Na poziomie powiatu funkcjonują powiatowe centra pomocy rodzinie realizujące zadania pomocy społecznej, które przekraczają zakres działania i możliwości gminy.

Do zadań tych należy między innymi:

- wszystkie sprawy z zakresu pieczy zastępczej, niezastrzeżone na rzecz innych podmiotów;
- udzielanie pomocy cudzoziemcom, którzy mają trudności w integracji ze środowiskiem.

Powiatowe centra pomocy rodzinie realizują również zadania wynikające z przepisów innych ustaw. Do nich należy między innymi wielozakresowa pomoc osobom niepełnosprawnym.

4. Ośrodki Interwencji Kryzysowej

Do zadań własnych realizowanych przez powiat należy prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej, które mają za zadanie między innymi:

- świadczenie pomocy osobom i rodzinom, będącym w stanie kryzysu (np. przemoc w rodzinie, zgwałcenie, konflikty rodzinne, utrata mieszkania w trakcie pożaru etc.);
- przywrócenie osobom i rodzinom znajdującym się w kryzysie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia w sytuacjach problemowych;
- zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej;
- zapewnienie specjalistycznej pomocy psychologicznej, a w zależności od potrzeb poradnictwa socjalnego, prawnego;
- zapewnienia w sytuacjach uzasadnionych schronienia do 3 miesięcy.

5. Ośrodki Wsparcia w tym Domy dla Matek z Małoletnimi Dziećmi i Kobiet w Cięży

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 marca 2005 roku w sprawie domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży

(Dz.U. z 2005 roku, Nr 43, poz. 418) reguluje standardy, jakie muszą spełniać tego typu placówki, prowadzone przez powiaty.

Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży zapewniają:

- całodobowy okresowy pobyt – maksymalnie do 12 miesięcy oraz:
- Standard podstawowych usług w zakresie interwencyjnym:
- zapewnienie schronienia kobietom w ciąży i w okresie okołoporodowym;
- izolowanie osób ubiegających się o pomoc przed sprawcami przemocy;
- wspieranie w przezwyciężeniu sytuacji kryzysowej;
- zapobieganie marginalizacji społecznej;
- zapobieganie sieroctwu społecznemu przez przygotowanie do świadomego i odpowiedzialnego wypełniania roli rodzicielskiej;
- zapobieganie powielaniu złych wzorców rodzinnych i środowiskowych a zwłaszcza wzorca wyuczonej bezradności.

Standard podstawowych usług w zakresie potrzeb bytowych:

- zapewnienie całodobowego okresowego pobytu dla 30 mieszkańców;
- odrębne pomieszczenia do spania oraz wspólne pomieszczenie pobytu dziennego;
- pokoje dla mieszkank w ciąży;
- ogólnodostępne łazienki oraz kuchnia;
- pomieszczenie do prania i suszenia.
- Standard podstawowych usług w zakresie opiekuńczo-wspomagającym:
- podstawowa pielęgnacja mieszkańca podczas choroby oraz opieka nad dzieckiem w czasie choroby opiekuna dziecka;
- umożliwienie korzystania ze świadczeń zdrowotnych;
- pomoc w załatwianiu spraw osobistych;
- środki higieny osobistej.

6. Jednostki specjalistycznego poradnictwa

Szeroko rozumiana profilaktyka, w tym również specjalistyczne poradnictwo to najważniejsze ogniwo w przeciwdziałaniu kryzysom oraz ostrym konfliktom w rodzinach.

Podstawą przy realizacji zadania własnego powiatu – świadczenia usług specjalistycznego poradnictwa – powinna być duża dostępność działań pomocowych w tym zakresie oraz możliwość skorzystania z tego typu pomocy bezpłatnie i w najbliższym otoczeniu zamieszkania osoby, rodziny doznającej przemocy w rodzinie.

Szeroką ofertę specjalistycznego poradnictwa tj. poradnictwa prawnego, psychologicznego i rodzinnego, bez względu na osiągnięty dochód, proponują jednostki specjalistycznego poradnictwa.

Świadczenie przez nie poradnictwa prawnego następuje poprzez udzielanie informacji o obowiązujących przepisach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, zabezpieczenia społecznego, ochrony praw lokatorów; poradnictwa psychologicznego – poprzez procesy diagnozowania, profilaktyki i terapii.

Poradnictwo rodzinne obejmuje szeroko rozumiane problemy funkcjonowania rodziny, w tym problemy wychowawcze w rodzinach naturalnych i zastępczych, a także terapię rodzinną.

Rejestr jednostek specjalistycznego poradnictwa jest corocznie ogłaszany przez wojewodę w dzienniku urzędowym oraz publikowany na stronie Urzędu Wojewódzkiego²³².

Poniżej przedstawiono wykaz wydziałów Urzędów Wojewódzkich zajmujących się problematyką społeczną, w których można uzyskać informacje o ww. podmiotach działających na terenie województwa.

Nazwa Urzędu Wojewódzkiego	Telefon	E-mail
Dolnośląski Urząd Wojewódzki we Wrocławiu Wydział Polityki Społecznej	(71) 34-06-786	ps@duw.pl
Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy, Wydział Polityki Społecznej	(52) 34-97-684	wps_sekretariat@bydgoszcz.uw.gov.pl
Lubelski Urząd Wojewódzki w Lublinie Wydział Polityki Społecznej	(81) 74-24-552 (81) 74-24-787	wps@lublin.uw.gov.pl

²³² Wykazy jednostek specjalistycznego poradnictwa znajdują się na stronach internetowych każdego z 16 urzędów wojewódzkich lub zebrane na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości (bezpośrednie linki do wykazów umieszczonych na stronach internetowych urzędów wojewódzkich): <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzynie/placowki-swiadcza-pomoc/>.

Nazwa Urzędu Wojewódzkiego	Telefon	E-mail
Lubuski Urząd Wojewódzki w Gorzowie Wielkopolskim, Wydział Polityki Społecznej	(95) 71-15-335	polityka.spoeczna@lubuskie.uw.gov.pl
Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi Wydział Polityki Społecznej	(42) 66-42-001 (42) 66-42-002	PS@lodz.uw.gov.pl
Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie Wydział Polityki Społecznej	(12) 39-21-591	wp@malopolska.uw.gov.pl
Mazowiecki Urząd Wojewódzki w Warszawie Wydział Polityki Społecznej	(22) 69-57-193	wps@mazowieckie.pl
Opolski Urząd Wojewódzki w Opolu Wydział Polityki Społecznej i Zdrowia	(77) 45-24-553	psiz@opole.uw.gov.pl
Podkarpacki Urząd Wojewódzki w Rzeszowie Wydział Polityki Społecznej	(17) 86-71-320	s@rzeszow.uw.gov.pl
Podlaski Urząd Wojewódzki w Białymstoku Wydział Polityki Społecznej	(85) 74-39-475	wps@bialystok.uw.gov.pl
Pomorski Urząd Wojewódzki w Gdańsku Wydział Polityki Społecznej	(58) 30-77-287	wps@gdansk.uw.gov.pl
Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach Wydział Polityki Społecznej	(32) 20-77-824 (32) 20-77-874	ps-sekretariat@katowice.uw.gov.pl
Świętokrzyski Urząd Wojewódzki w Kielcach Wydział Polityki Społecznej	(41) 34-21-415	wps00@kielce.uw.gov.pl
Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki w Olsztynie, Wydział Polityki Społecznej	(89) 52-32-259	sekrps@uw.olsztyn.pl
Wielkopolski Urząd Wojewódzki w Poznaniu Wydział Spraw Społecznych	(61)85-41-825	ps@poznan.uw.gov.pl
Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie, Wydział Spraw Społecznych	(91) 43-03-243	s@zuw.szczecin.uw.gov.pl

Zakończenie

Zmieniająca się rzeczywistość społeczna, a także i prawna, wymusza zmianę dotychczasowego podejścia do spraw związanych z przemocą w rodzinie.

Nowy system przeciwdziałania temu zjawisku podkreśla konieczność podejmowania działań interdyscyplinarnych, przez specjalistów i służby z różnych dziedzin życia społecznego. Stawia także na zapewnienie bezpieczeństwa oraz szeroką pomoc dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie, ale także na właściwe oddziaływanie na sprawców przemocy.

Organy ścigania, ochrony prawnej oraz wymiaru sprawiedliwości mają ogromną rolę do wykonania w zakresie zarówno zapewnienia bezpieczeństwa oraz właściwego traktowania osób pokrzywdzonych w trakcie postępowania karnego i po jego zakończeniu, a także odpowiedniego i elastycznego oddziaływania na sprawcę przemocy.

Dane statystyczne pokazują, że środków zapobiegawczych, w szczególności związanych z zapewnieniem ochrony i bezpieczeństwa osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, stosuje się w Polsce coraz więcej, jednakże z pewnością jest jeszcze wiele do zrobienia. Zwłaszcza liczny odsetek odmów wszczęcia, a także umorzeń postępowania, na poziomie 62% skłania do refleksji.

Pozytywnej zmianie ulega zaś sposób traktowania pokrzywdzonych, a zwłaszcza dzieci, w trakcie postępowania. Jeszcze niedawno osoby takie niejednokrotnie traktowane były wyłącznie jako tzw. osobowe źródła dowodowe, bez zbytej troski o sposób ich przesłuchiwanie, czy też poszanowania ich godności lub zainteresowania stanem bądź poczuciem ich bezpieczeństwa. Akty prawa międzynarodowego, orzecznictwo ETPCz, a także zmieniające się przepisy prawa krajowego powodują zachodzącą w chwili obecnej zmianę w traktowaniu osób pokrzywdzonych, a także konieczność spojrzenia na ich potrzeby z punktu widzenia zapewnienia ochrony i bezpieczeństwa.

Zmianom ulega także sposób postępowania ze sprawcą przemocy w rodzinie. Obecnie nie chodzi tylko i wyłącznie o sprawne, szybkie i skuteczne pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej, ale na zastosowanie takich narzędzi, które umożliwią z jednej strony zapewnienie osobom pokrzywdzonym poczucia bezpieczeństwa, a z drugiej zmianę zachowania sprawcy. Funkcjonujące programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dają taką szansę, umożliwiając powrót sprawcy do rodziny i dalsze funkcjonowanie bez przemocy.

Z badań wynika, że ok. 70% osób pokrzywdzonych nie chce rozstawać się ze swoim partnerem stosującym przemoc, pragnie zaś, aby zmienił swoje

zachowanie. Programy korekcyjno-edukacyjne są doskonałym narzędziem, umożliwiającym podjęcie próby takiej zmiany.

Należy zatem podejmować działania, mające na celu zmobilizowanie sprawców do uczestnictwa w takich oddziaływaniach, poprzez nakładanie na nich obowiązku uczestnictwa w takim programie.

Niniejsza publikacja ma na celu dostarczenie aktualnych informacji, przydatnych w wykonywaniu czynności przez prokuratorów, sędziów oraz kuratorów sądowych w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie.

Dodatkowe materiały, które nie znalazły się w niniejszej publikacji, ani też nie zostały zamieszczone na płycie, można pobrać ze strony internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciw-dzialanie-przemocy-w-rodzinie/>.

Lista Specjalistycznych Ośrodków Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie

Lp.	Województwo	Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Bora Komorowskiego 31, 51-210 Wrocław tel./fax (71) 35-29-403 owiik@wp.pl, www.akson.org.pl
	dolnośląskie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia i Interwencji Kryzysowej ul. Ogrodowa 2a, 58-306 Wałbrzych tel. (74) 84-67-558, fax (74) 84-08-296 sow@sow.walbrzych.pl www.sow.walbrzych.pl
	kujawsko-pomorskie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Przemysłowa 6, 89-500 Tuchola tel. kom. 664-721-527, fax (52) 55-40-045 sow@tuchola.pl www.sow.tuchola.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Sportowa 4, 88-181 Jaksice tel. (52) 35-78-932, fax (52) 35-78-932 sow@pcpr-ino.pl, www.pcpr.inowroclaw.info
	lubelskie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Bazylianówka 44, 20-044 Lublin tel. (81) 74-73-750, fax (81) 74-03-677 sosprzemoc@wp.pl, sosprzemoclublin.ovh.org
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Wielka 101, 22-630 Tyszowce tel./fax (84) 66-19-587 sowtyszowce@wp.pl, www.sowtyszowce.pl

Lp.	Województwo	Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie
	lubuskie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Okrzei 39, 66-400 Gorzów Wlkp. tel./fax (95) 72-14-160 interwencja@sow.com.pl, www.sow.com.pl
	łódzkie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Franciszkańska 85, 91-837 Łódź tel./fax (42) 64-06-591 hostel@xl.wp.pl
	małopolskie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie oraz OIK ul. Makuszyńskiego 9, 34-500 Zakopane tel./fax (18) 20-64-454 oik.zakopane@op.pl, www.oik-zakopane.host22.com
		Tarnowski Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Wsparcia Ofiar Przemocy ul. Szarych Szeregów 1, 33-100 Tarnów tel. (14) 65-56-636, fax (14) 65-53-659 oiktarnow@op.pl, www.oik.tarnow.pl
	mazowieckie	Zespół Ośrodków Wsparcia ul. Słowackiego 18, 06-500 Mława tel./fax (23) 65-45-229 zowmlawa@zowmlawa.home.pl, www.zowmlawa.home.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Wilcza 60/19, 00-679 Warszawa tel. (22) 62-22-517, tel. kom. 606-256-790 sekretariat@cpk.org.pl, www.cpk.org.pl
		Zespół Ośrodków Wsparcia ul. Ks. Jerzego Popiełuszki 24, 85-820 Piastów tel. (22) 75-34-556, fax (22) 72-33-905 zow@neostrada.pl, www.zow.piastow.org.pl
	opolskie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia Dla Ofiar Przemocy w Rodzinie przy PCPR ul. Skarbowa 4, 47-200 Kędzierzyn Koźle tel. (77) 48-33-323, fax (77) 48-10-282 sow.kk@pcpr-kkozle.pl, www.pcpr-kkozle.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, w MOPR ul. Małopolska 20a, 45-301 Opole tel. (77) 45-56-390 wew. 3, fax (77) 45-56-390 sow.mopr.opole@wp.pl, www.mopr.opole.pl/sow

Lp.	Województwo	Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie
	podkarpackie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „SOS” ul. Jana Pawła II 18B, 38-600 Lesko tel. (13) 49-27-253, tel. kom. 663-327-000, fax (13) 49-27-259 sos@starostwolesko.home.pl, www.lesko.sos.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie Kopytniki 14, 37-741 Krasiczyn tel./fax (16) 67-18-594 kontakt@sow-korytniki.pl, www.sow-korytniki.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Łukasiewicza 3, 37-310 Nowa Sarzyna tel. (17) 24-13-813, fax (17) 78-63-056, sownowasarzyna@vp.pl, www.sownowasarzyna.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Centrum Wsparcia i Rehabilitacji Społecznej ul. 11-go Listopada 12, 39-432 Gorzyce tel. (15) 83-62-370, tel./fax (15) 83-62-759 sowgorzyce@onet.eu, www.pcp tarnobrzeg.pl/help_inst04.html
	podlaskie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Wojska Polskiego 69, 18-500 Kolno tel. (86) 27-81-299, fax (86) 27-81-334 pcprkolno@pcprkolno.pl, www.pcprkolno.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie przy PCPR ul. Świerkowa 60, 16-400 Suwałki tel. (87) 56-59-281, fax (87) 56-59-282 interwencja@powiat.suwalski.pl, www.pcp.suwalski.pl
	pomorskie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Biskupa Dominika 25, 81-402 Gdynia tel. (58) 354-68-64, (58) 622-22-22, fax (58) 664-66 w. 18 sow@zps.net.pl, www.zps.net.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Rataja 12, 83-031 Rusocin, poczta Łęgowo tel./fax (58) 69-11-936 sekretariat@sow.powiat-gdanski.pl WWW.sow.powiat-gdanski.pl
	śląskie	Powiatowy Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Wałowa 30, 44-300 Wodzisław Śląski tel./fax (32) 45-56-032 psow@neostrada.pl, www.pcp.wodzislav.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. 3go Maja 4/1, 41-500 Chorzów tel./fax (32) 34-52-810 sowopr1@wp.pl, www.ops.bip.chorzow.eu/index.php4?kat =120427159543436806
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Zubrzyckiego 36, 41-605 Świętochłowice tel./fax. (32) 34-52-165, 509-398-668 sow@ops.internetdsl.pl, www.sow-swietochlowice.pl

Lp.	Województwo	Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie
	świętokrzyskie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, MOPR ul. 1-go Maja 196, 25-614 Kielce tel. (41) 36-81-867 lub 19 513, fax (41) 36-81-874 poradnictwo.rodzinne@mopr.kielce.pl, www.mopr.kielce.pl
	warmińsko- mazurskie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Związku Jaszczurczego 17, 82-300 Elbląg tel. (55) 25-50-001, fax (55) 23-06-002 sow@mops.elblag.pl, www.mops.elblag.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Bałtycka 37a, 10-144 Olsztyn tel./fax (89) 52-75-711 sowolsztyn@poczta.onet.pl, www.sow.olsztyn.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie przy PCPR ul. Gołdapska 23, 19-400 Olecko tel. (87) 52-03-437, fax (87) 52-04-720 pcpr@powiat.olecko.pl, www.pcpr.powiat.olecko.pl
	wielkopolskie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Strzelecka 10, 63-760 Zduny tel. (62) 72-15-373 sow@krotoszyn.pl, www.pcpr.krotoszyn.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie przy MCIK w Poznaniu ul. Dolne Chyby 10, 62-081 Przeźmierowo tel. (61) 81-42-271 wew. 2, fax (61) 81-41-717 sekretariat@mcik.org.pl, www.dik-poznan.cop.pl
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Rydygiera 23, 64-920 Piła, tel. (67) 34-90-969, fax (67) 34-90-970 sowpila@interia.pl, www.pcpr.pila.pl
	zachodnio- pomorskie	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Dąbrowskiego 4, 72-600 Świnoujście tel./fax (91) 32-25-481 sekretariat@mopr.swinoujscie.pl, www.mopr.swinoujscie.pl/menu/58/zakres- dzialania-osrodka
		Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie ul. Grunwaldzka 49, 78-200 Białogard tel. (94) 31-13-250, fax (94) 31-22-257 sow@podswierkiem.org, www.podswierkiem.org

Lista podmiotów świadczących pomoc m.in. osobom dotkniętym przemocą w rodzinie w ramach dotacji celowych z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej w 2014 roku

Lp.	Województwo	Podmioty świadczące pomoc m.in. osobom dotkniętym przemocą w rodzinie z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej w 2014 roku
	dolnośląskie	Stowarzyszenie Pomocy „AKSON” ul. Bora Komorowskiego 31, 51-210 Wrocław tel. (71) 35-29-403 aksonwroc@wp.pl, www.akson.org.pl
		Stowarzyszenie Intro z Wrocławia Pl. Św. Macieja 4/5/6, 50-244 Wrocław tel. kom. 667-323-965, 730-304-749 pomoc@psychotekst.pl, www.psychotekst.pl
	kujawsko-pomorskie	Stowarzyszenie „Azyl” na Rzecz Pomocy Kobietom i Dzieciom Ofiarom Przemocy ul. Brzozowa 9, 87-100 Toruń tel. (56) 65-75-861 biuro@azyltorun.org.pl, www.azyltorun.org.pl
		Fundacja na Rzecz Ofiar Wypadków Komunikacyjnych i Bezpieczeństwa w Ruchu Drogowym Zielony Liść z Torunia ul. Ducha Św. 5, 87-100 Toruń tel. (56) 65-75-540/41 info@fundacjazelonylisc.org, www.fundacjazelonylisc.org
		Terenowy Komitet Ochrony Praw Dziecka z Inowrocławia ul. Dworcowa 11, 88-100 Inowrocław tel. (52) 35-59-340 tkopd.ino@interia.pl
	lubelskie	Katolickie Stowarzyszenie Pomocy Osobom Potrzebującym „AGAPE” ul. Bernardyńska 5, 20-109 Lublin tel. (81) 53-43-887 poczta@agape.lublin.pl, www.agape.lublin.pl
		Stowarzyszenie Równych Szans Bona Fides z Lublina ul. Narutowicza 61, 20-016 Lublin tel. (81) 53-37-209, tel. kom. 783-510-310 bonafides@op.pl, cpi@stowarzyszeniebonafides.pl, www: stowarzyszeniebonafides.pl

Lp.	Województwo	Podmioty świadczące pomoc m.in. osobom dotkniętym przemocą w rodzinie z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej w 2014 roku
	lubuskie	Lubuskie Stowarzyszenie na Rzecz Kobiet BABA ul. Stary Rynek 17 (wejście od ul. Lisowskiego), 65-067 Zielona Góra tel. (68) 45-49-232, kom. 692-064-061, fax (68) 45-71-045 baba@baba.org.pl, www.baba.org.pl, skype: baba.stowarzyszenie
		Stowarzyszenie Pomocy Bliźniemu im. Brata Krystyna z Gorzowa Wielkopolskiego ul. Słoneczna 63, 66-400 Gorzów Wlkp. tel./fax (95) 72-01-475 if-k@wp.pl, www.bratkrystyn.pl
		Stowarzyszenie Lubuski Ruch na Rzecz Kobiet i Rodziny „Żar” w Żarach ul. Wrocławska 5, 68-200 Żary tel. (68) 47-01-444, tel. kom. 699-902-860, 667-351-095 lubuskiruch@wp.pl, www.lubuskiruch.pl
	łódzkie	Stowarzyszenie Bezrobotnych i Osób Działających na Rzecz Bezrobotnych „Wszyscy Razem – In Corpore” ul. Franciszkańska 15, 91-433 Łódź tel. (42) 63-97-203, 65-52-040 in_corpore@wp.pl, wszyscyrazem@poczta.onet.pl www.free.ngo.pl/incorpore
		Subvenio Fundacja Interwencji Kryzysowej i Pomocy Psychologicznej z Łodzi ul. Rewolucji 1905 r. 52 gabinet H002, 90-213 Łódź tel. kom. 514-025-546 kontakt@subvenio.org.pl, www.subvenio.org.pl
		Fundacja Centrum Praw Kobiet z Warszawy ul. Piotrkowska 115 lok.4, 90-430 Łódź tel.(42) 63-33-411, (42) 63-33-404 cpk@cpk.lodz.pl
	małopolskie	Krakowskie Forum Organizacji Społecznych KraFOS ul. Bolesława Komorowskiego 12, 30-106 Kraków tel. (12) 42-12-288 krafos@op.pl, pokrzywdzeni.krakow@op.pl, www.krafos.pl

Lp.	Województwo	Podmioty świadczące pomoc m.in. osobom dotkniętym przemocą w rodzinie z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej w 2014 roku
	mazowieckie	Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego z Warszawy ul. Korotyńskiego 13, 02-121 Warszawa tel. (22) 82-39-664 sekretariat@niebieskalinia.pl, www.niebieskalinia.pl
		Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego z Warszawy ul. Daszyńskiego 5, 26-600 Radom tel. (22) 82-39-664, kom. 731 303 660 sekretariat@niebieskalinia.pl, www.niebieskalinia.pl
		Fundacja Dzieci Niczyje Centrum Pomocy Dzieciom „Mazowiecka” ul. Mazowiecka 12 lok. 25, 00-048 Warszawa tel./fax (22) 82-68-862 mazowiecka@fdn.pl, www.fdn.pl
		Fundacja Centrum Praw Kobiet z Warszawy ul. Wilcza 60, lok. 19/Piękna 66A, lok. 10 i 11, Warszawa tel. (22) 62-22-517, (22) 62-50-117 sekretariat@cpk.org.pl
	podkarpackie	Podkarpacki Ośrodek Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego z Rzeszowa ul. Fredry 4/58, 35-959 Rzeszów tel. (17) 86-20-122, tel. kom. 796-600-429 porso@poczta.onet.pl
		Stowarzyszenie Przeworsk – Powiat Bezpieczny w Przeworsku ul. Lwowska 16, 37-200 Przeworsk tel./fax (16) 64-82-265, tel. kom. 531-995-236 sppbprzeworsk1@wp.pl, www.przeworskbezpieczny.pl
	podlaskie	Centrum Aktywności Społecznej „Pryzmat” ul. Noniewiczza 91, 16-400 Suwałki tel. (87) 56-50-258 pokrzywdzeni@pryzmat.org.pl, www.pryzmat.org.pl
	pomorskie	Pomorskie Centrum Terapeutyczno-Prawne z Sierakowic ul. Śląska 53/509, 81-304 Gdynia tel. kom. 690-489-646
		Fundacja Centrum Praw Kobiet z Warszawy ul. Gdyńskich Kosynierów 11, 80-866 Gdańsk tel. (58) 341-79-15, tel. kom. 604-590-117 cpk_gdansk@cpk.org.pl

Lp.	Województwo	Podmioty świadczące pomoc m.in. osobom dotkniętym przemocą w rodzinie z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej w 2014 roku
	śląskie	Śląska Fundacja – Błękitny Krzyż ul. Dzwonkowa 138, 43-384 Jaworze tel. (33) 49-86-948 pokrzywdzeni@bk-europe.pl, www.bk-europe.pl
		Stowarzyszenie Poszkodowanych w Wypadkach Drogowych z Bielsko-Białej ul. Plac Opatrzności Bożej 20, 43-300 Bielsko-Biała tel. (33) 81-89-375, tel. kom. 666-540-008 biuro@spwwd.inf.24
		Częstochowskie Stowarzyszenie ETOH z Częstochowy ul. Al. Pokoju 12, 42-200 Częstochowa tel. kom. 730-876-600 etoh5@wp.pl, pokrzywdzenipomoc@wp.pl www.centrumterapii.czyst.pl
		Centrum Misji i Ewangelizacji Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP z Dziegielowa ul. Jagiellońska 19, 44-100 Gliwice tel. kom. 518-135-318 pokrzywdzeni@cme.org.pl
	świętokrzyskie	Centrum Interwencji Kryzysowej Caritas Diecezji Kieleckiej ul. Urzędnicza 7b, 25-729 Kielce tel. (41) 36-64-847 cik.kielce@op.pl, www.kielce.caritas.pl
	warmińsko-mazurskie	Elbląskie Centrum Mediacji i Aktywizacji Społecznej ul. Związku Jaszczurczego 17, pok. 101, 82-300 Elbląg tel. (55) 64-24-425 esas_1@wp.pl, www.mediacje-elblag.pl
	wielkopolskie	Stowarzyszenie „SOS dla Rodziny” ze Szczecina Fundacja Dziecko w Centrum ul. Zeylanda 9/3, 60-808 Poznań tel. (61) 66-34-990, tel. kom. 663-600-200 www.dzieckowcentrum.org/
		Akcja Humanitarna Życie z Piły ul. Okrzei 4a, 64-920 Piła tel. kom. 673-498-166 pomocpila@wp.pl
	zachodnio-pomorskie	Stowarzyszenie „SOS dla Rodziny” ul. Energetyków 10, 70-656 Szczecin tel. (91) 43-30-339 pomoc@sos.home.pl, www.sos.home.pl

Powyższe wykazy aktualizowane są na bieżąco na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości:

<http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzynie/placowki-swiadczone-pomoc/>

a także na stronach internetowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej:

<http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzynie/baza-teleadresowa/>

Wykaz aktów prawnych

1. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 roku *ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady z 2001/220/WSiSW* (Dz.U. UE L 315/57);
2. Konwencja Rady Europy z dnia 11 maja 2011 roku w *sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej* (CETS No. 201, 2007);
3. Konwencja Rady Europy z dnia 4 listopada 1950 o *Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* (publ. w Dz. U. z 1993, Nr 61, poz. 284);
4. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – *Kodeks karny* (Dz.U. Nr 88 poz. 553 z późn. zm.);
5. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – *Kodeks postępowania karnego* (Dz. U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.);
6. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – *Kodeks karny wykonawczy* (Dz. U. Nr 90, poz. 557, z późn. zm.);
7. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – *Kodeks postępowania cywilnego* (t.j. Dz. U. 2014, poz. 101 z późn. zm.);
8. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 roku – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (t.j. Dz.U. 2012, poz. 788, z późn. zm.);
9. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (Dz.U. Nr 180, poz. 1493, z późn. zm.);
10. Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 roku o *zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. Nr 125, poz. 842);
11. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o *Policji* (t.j. Dz. U. z 2011 roku, Nr 287, poz. 1687 z późn. zm.);
12. Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o *pomocy społecznej* (t.j. Dz.U. 2013, poz. 182, z późn. zm.);
13. Ustawa z 24 czerwca 1994 roku o *własności lokali* (t.j. Dz. U. z 2000 roku, Nr 80, poz. 903, z późn. zm.);
14. Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o *postępowaniu w sprawach nieletnich* (tj. Dz. U. 2014, poz. 382);

15. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku *Prawo o ustroju sądów powszechnych* (t.j. Dz.U. 2013, poz. 427 z późn. zm.);
16. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku *o kuratorach sądowych* (t.j. Dz.U. 2014, poz. 795);
17. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku *w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”* (Dz.U. Nr 209, poz. 1245);
18. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 lipca 2005 roku *w sprawie sposobu postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów* (Dz.U. Nr 141, poz. 1186);
19. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 roku *w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne* (Dz.U. Nr 50, poz. 259);
20. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 marca 2005 roku *w sprawie domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży* (Dz.U. z 2005 roku, Nr 43, poz. 418);
21. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011 roku *w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie* (Dz.U. Nr 81, poz. 448);
22. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 stycznia 2012 roku *w sprawie sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych w organizmie skazanego lub sprawcy oddanego pod dozór lub zobowiązanego do powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania środków odurzających lub substancji psychotropowych, ich dokumentowania oraz weryfikacji* (Dz. U. poz. 104);
23. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 roku *w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych* (Dz. U. poz. 335);

24. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 marca 2010 roku *Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury* (t.j. Dz.U. 2014, poz. 144);
25. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 roku *Regulamin urzędowania sądów powszechnych* (t.j. Dz. U. 2014, poz. 259);
26. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 roku *w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego* (Dz. U. 2013, poz. 1642);
27. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 22 października 2010 roku *w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie* (Dz. U. Nr 201, poz. 1334);
28. Uchwała nr 76 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 roku *w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020* (M.P. poz. 445);
29. Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 roku *w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej* (Dz.Urz.MS. Nr 5, poz. 22);
30. Zarządzenie nr 5/10 Prokuratora Generalnego z dnia 31 marca 2010 roku *w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów oraz innych działów administracji w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury*;
31. Wytyczne Prokuratora Generalnego z dnia 1 kwietnia 2014 roku *dotyczące zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie* (PG-VII-G-021/14/14);
32. Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 roku *w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo – śledczych przez policjantów* (Dz. Urz. KGP.2012.7).

Bibliografia

- Biuletyn RPO. Źródła 2013 nr 7, *Przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet, w tym kobiet starszych i kobiet z niepełnosprawnościami* – str. 101.
- Dudka K., Gardocka T., *Skuteczność nieizolacyjnych środków zapobiegawczych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2012.
- Dudka K. *Wpływ praw człowieka na stanowienie i stosowanie nieizolacyjnych środków zapobiegawczych*, WPP 2012 nr 1-2, poz. 24.
- Grajewski J. (red.), L. K. Paprzycki, S. Steinborn, *Komentarz do art. 275a kpk, Tom I, Komentarz aktualizowany do art. 1-424 Kodeksu postępowania karnego*.
- Grzegorzczak T., *Komentarz do art. 15 Kodeksu postępowania karnego, Kodeks postępowania karnego*, wyd. III, Zakamycze 2003 r.
- Kosonoga J., *Dozór Policji jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym*, Warszawa 2008.
- Kosonoga J., *Obowiązki nakładane w ramach dozoru Policji*, [w:] *Dozór Policji jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym*, Warszawa 2008.
- Lewoc M., *Nowe środki izolacji sprawcy od pokrzywdzonego w postępowaniu cywilnym, karnym i po zakończeniu postępowania karnego*, red. M. Gościńiewicz i M. Porąbaniec, *Przemoc w rodzinie. Między prawem a wyzwaniem współczesności*, seria wyd.: Problemy społeczne i praca socjalna, Tom. I., Kielce 2013.
- Morawska E.H.: Glosa do wyroku ETPC z dnia 9 czerwca 2009 r., LEX 33401/02. *Odpowiedzialność państwa za bierność wobec przemocy domowej i dyskryminację jej ofiar*.
- Morawska M., *Zakaz stosowania kar cielesnych a pozaustawowy kontratyp karcenia wychowawczego*, Prok. i Pr. 2012. Nr 10 poz. 27.
- Nowicki M.A., *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2009*, LEX, 2010, s. 36.
- Paprzycki L. K., *Komentarz do art. 244 Kodeksu postępowania karnego, Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1-424, wyd. III*, red. L.K. Paprzycki, LEX 2013.
- Poradnik dla osób doznających przemocy w rodzinie „Wyprawa PoMoc” wydany przez Stowarzyszenie Na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie Niebieska Linia, Warszawa 2008 r.

- Postulski K., Komentarz do art. 178 kkw, teza 20 [w:] *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX 2012.
- Rusińska A. i Wojnarowski P., Program edukacyjno-korekcyjny dla sprawców przemocy domowej, Materiały Klubu Kuratora Rodzinnego.
- Sitarska A., *Przemoc w rodzinie a mediacja*, Prok. i Pr. 2006 nr 1, poz. 56.
- Spurek S., *Izolacja sprawcy od ofiary. Instrumenty przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, Warszawa 2012 s. 275.
- Stefański R.A., *Środek nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, WPP 2010, nr 3.
- Stefański R. A., *Środki probacyjne mające na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*, Probacja 2011, nr 1.
- Wojnarowski P., *Wielkopolski model pracy ze sprawcą przemocy w rodzinie*, Niebieska Linia nr 5/82/2012.

Inne materiały, w tym opracowania, raporty, sprawozdania, etc.

1. Informacja o wynikach kontroli Najwyższej Izby Kontroli: *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie przez administrację publiczną*, KPS-4101-04-00/2013, str. 30.
2. Ogólnopolskie badanie profesjonalistów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Raport zrealizowany na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej przez MillwardBrown SMG/KRC w 2011 roku.
3. Praktyczny podręcznik dla policjantów. Szacowanie ryzyka związanego z indywidualnymi przypadkami przemocy w rodzinie. Komenda Główna Policji, Warszawa, sierpień 2013 roku.
4. Raport z badań zrealizowanych na zamówienie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej przez Instytut Badawczy MillwardBrown SMG/KRC „Diagnoza dotycząca realizacji zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wykonywanych przez zespoły interdyscyplinarne/ grupy robocze, a także realizacji procedury „Niebieskie Karty” w oparciu o rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”.
5. Raport z badań ogólnopolskich zrealizowanego na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej przez MillwardBrown SMG/KRC w 2011 roku pt. Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie: badanie uczestników programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych.
6. Sprawozdanie dotyczące realizacji Procedur współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej (zbiorcze, ze wszystkich zespołów kuratorskiej służby sądowej w całej Polsce). Ministerstwo Sprawiedliwości, DWMPC, 2012.
7. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie mieszczących się w kompetencjach Ministerstwa Sprawiedliwości od 1 stycznia 2013 roku do 31 grudnia 2013 roku.
8. Sprawozdanie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie od 1 stycznia 2013 roku do 31 grudnia 2013 roku.

Spis treści płyty CD

1. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz. 1493, z późn. zm.);
2. Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020;
3. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 roku *ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady z 2001/220/WSiSW* (Dz.U. UE L 315/57);
4. Konwencja Rady Europy z dnia 11 maja 2011 roku *w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej* (CETS No. 201);
5. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku *w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”* (Dz.U. Nr 209, poz. 1245);
6. Niebieska Karta – A;
7. Niebieska Karta – B;
8. Niebieska Karta – C;
9. Niebieska Karta – D;
10. Wytyczne Prokuratora Generalnego z dnia 1 kwietnia 2014 roku dotyczące zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (PG-VII-G-021/14/14);
11. Stanowisko Prokuratury Generalnej z dnia 26 września 2013 roku, znak sprawy PG-VII-G-0287/29 dot. obowiązków prokuratora wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie;
12. a. Praktyczny podręcznik dla policjantów. Szacowanie ryzyka związanego z indywidualnymi przypadkami przemocy w rodzinie. Komenda Główna Policji, Warszawa, sierpień 2013 roku,
 - b. Kwestionariusz szacowania ryzyka, część A,
 - c. Kwestionariusz szacowania ryzyka, część B,
 - d. Algorytm postępowania, część A,
 - e. Algorytm postępowania, część B;

13. Pouczenie o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym;
14. Jak przesłuchiwać dziecko. Poradnik dla profesjonalistów uczestniczących w przesłuchiowaniu małoletnich świadków. Warszawa 2008;
15. Metodyka prowadzenia postępowań karnych w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie opracowana przez Departament Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Generalnej;
16. Pismo Prokuratora Generalnego z dnia 2 czerwca 2011 roku (znak sprawy PG-II-P-003/8/11) do wszystkich prokuratorów apelacyjnych;
17. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2010 roku (I KZP 10/10 OSNKW);
18. Wzór wniosku o ustanowienie kuratora dla dziecka w trybie art. 99 kro w zw. z art. 51 § 2 kpk;
19. Sprawozdanie z realizacji działań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie mieszczących się w kompetencjach Ministerstwa Sprawiedliwości od 1 stycznia 2013 roku do 31 grudnia 2013 roku;
20. Wzór wniosku o przyznanie kompensaty;
21. Pouczenie o prawie do złożenia zażalenia na odebranie dziecka;
22. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011 roku w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie (Dz.U. Nr 81, poz. 448);
23. Wzór postanowienia w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego w postaci dozoru Policji z zakazem kontaktowania się z pokrzywdzonym;
24. Zarządzenie nr 5/10 Prokuratora Generalnego z dnia 31 marca 2010 roku w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów oraz innych działów administracji w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury;
25. Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 roku w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo – śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP.2012.7);

26. Wzór postanowienia w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego w postaci dozoru Policji z zakazem zbliżania się do pokrzywdzonego na wskazaną odległość;
27. Wzór postanowienia w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego w postaci dozoru Policji z obowiązkiem uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych;
28. Wzór postanowienia w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego w postaci dozoru Policji w miejsce niezastosowanego tymczasowego aresztowania, pod warunkiem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym;
29. Wzór postanowienia w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego w postaci nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym;
30. Baza danych osób nadzorujących lub koordynujących w Urzędach Wojewódzkich, Sądach Okręgowych, Jednostkach penitencjarnych, Komen-dach Wojewódzkich Policji, Prokuraturach Apelacyjnych oraz Kuratoriach oświaty pracę służb wykonujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, ośrodków świadczących pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, placówek specjalistycznego poradnictwa oraz placówek zapewniających miejsca noclegowe;
31. Projekt wniosku prokuratora z art. 335 § 1 kpk dołączony do aktu oskarżenia;
32. Wzór wniosku prokuratora w postępowaniu wykonawczym o nałożenie na skazanego obowiązku uczestnictwa w oddziaływaniu korekcyjno-edukacyjnym;
33. Wzór postanowienia w przedmiocie przedłużenia stosowania środka zapobiegawczego w postaci nakazu opuszczenia przez sprawcę przemocy w rodzinie lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym na kolejne okresy;
34. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 22 października 2010 roku w *sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie* (Dz. U. Nr 201, poz. 1334);
35. Ogólnopolskie badanie profesjonalistów realizujących programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Raport zrealizowany na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej przez MillwardBrown SMG/KRC w 2011 roku;

36. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 stycznia 2012 roku w sprawie sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych w organizmie skazanego lub sprawcy oddanego pod dozór lub zobowiązanego do powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania środków odurzających lub substancji psychotropowych, ich dokumentowania oraz weryfikacji (Dz. U. poz. 104);
37. Raport z badań ogólnopolskich zrealizowanego na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej przez MillwardBrown SMG/KRC w 2011 roku pt. Diagnoza dotycząca osób stosujących przemoc w rodzinie: badanie uczestników programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych;
38. Materiały instruktażowe dla podmiotów prowadzących programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy w rodzinie na terenie województwa świętokrzyskiego;
39. Stanowisko Ministerstwa Sprawiedliwości w sprawie sposobu powoływania kuratorów sądowych do uczestnictwa w zespołach interdyscyplinarnych;
40. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 roku w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz. U. poz. 335);
41. Procedury współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej;
42. Kwalifikacje prawne czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej, w rozumieniu ust. 1 i 19 Procedur;
43. Sprawozdanie dotyczące realizacji Procedur współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej (zbiorcze, ze wszystkich zespołów kuratorskiej służby sądowej w całej Polsce);
44. Karta informacyjna dla osoby stosującej przemoc w rodzinie;
45. Wzór wniosku kuratora zawodowego o nałożenie obowiązku uczestnictwa w programie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnym przy warunkowym umorzeniu postępowania;

46. Wzór wniosku kuratora zawodowego o nałożenie obowiązku uczestnictwa w programie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnym przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności;
47. Wzór wniosku kuratora zawodowego o nałożenie obowiązku uczestnictwa w programie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnym przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu;
48. Pismo Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 sierpnia 2011 roku do prezesów sądów apelacyjnych, znak sprawy: DSP-I-5105-41/11;
49. Kuratorski informator dla pokrzywdzonego przemocą w rodzinie;
50. a. Karta praw osoby dotkniętej przemocą w rodzinie,
b. Хартия прав лица, пострадавшего от домашнего насилия-rus,
c. Karte der rechte einer person die von gewalt in der familie betroffen ist-du,
d. Charter of rights of a person affected by domestic violence-eng,
e. Charte des droits de la personne qui subit les violences conjugales et familiales-fr;
51. a. Informator dla osoby dotkniętej przemocą w rodzinie,
b. Okładka Informatora;
52. Ulotka dotycząca telefonu interwencyjno-informacyjnego „Niebieska Linia”;
53. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 roku w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz.U. Nr 50, poz. 259).

Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i prawna w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, zwłaszcza w ostatnich latach, nakłada na organy wymiaru sprawiedliwości, ochrony praworządności oraz na służbach wykonawczych konieczność zdobywania wiedzy i umiejętności w zakresie szybkiej i sprawnej reakcji na to zjawisko.

Akty prawne regulujące tę tematykę, dotyczą działań wielu różnych organów, służb i podmiotów, których zadaniem ustawowym jest reakcja na przemoc w rodzinie, w tym pomoc osobom dotkniętym przemocą oraz oddziaływanie wobec osób stosujących przemoc wobec najbliższych. Częstokroć mają one bezpośrednie znaczenie lub są ściśle powiązane z przepisami, będącymi podstawą działań sądów, prokuratur, czy też kuratorskiej służby sądowej.

Niniejszy Informator ma za zadanie zebranie w jednym miejscu najważniejszych kwestii, mających znaczenie dla pracy sędziów, prokuratorów oraz kuratorów sądowych, dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Stanowi usystematyzowany zbiór informacji oddzielnie dla prokuratora, sędziego oraz kuratora sądowego, pomagających w codziennej pracy w tego rodzaju sprawach, w tym dotyczących najnowszych uregulowań procesowych oraz materialnych w kodeksach karnych, zwłaszcza w zakresie izolacji sprawców i zapewnienia bezpieczeństwa osobom pokrzywdzonym.

Informator zawiera też informacje na temat aktów prawa międzynarodowego, a także orzecznictwa ETPCz oraz aktów prawa krajowego, w tym zestawienie przepisów rangi ustawowej, rozporządzeń, zarządzeń, wytycznych, uchwał i innych dokumentów, odnoszących się do pracy poszczególnych organów. Nadto, opisuje procedurę Niebieskie Karty oraz zawiera informacje na temat placówek bądź podmiotów świadczących pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, wraz z ich wykazami. Wskazuje także na sposoby pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie, a także podpowiada, gdzie można odnaleźć placówki realizujące oddziaływania korekcyjno-edukacyjne.

Dodatkowo na płycie CD zamieszczone zostały materiały, które z uwagi na objętość nie mogły zostać ujęte w Informatorze, w postaci m.in. niezbędnych aktów prawnych, raportów, sprawozdań, baz danych, wykazów, wzorów wniosków i pism procesowych – do samodzielnej edycji, materiały edukacyjne i promocyjne.

Informator wraz z załącznikami w wersji elektronicznej jest do nieodpłatnego pobrania ze strony <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie/> informator-dla-sedziow-prokuratorow-i-kuratorow-sadowych-dotyczacy-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie/.

Niniejszy materiał może być kopiowany, powielany, umieszczany na stronach internetowych, przechowywany w systemach wyszukiwania lub przekazywany w dowolnej formie i dowolnymi środkami elektronicznymi, mechanicznymi, za pośrednictwem fotokopiarek czy też w inny sposób dla potrzeb organów oraz służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

ISBN 978-83-63915-28-5